

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 51 – 52 (423 – 424) 25.12. 2015 – 14.01.2016 р.

Юрій
Сергєєв
про пріоритети
України
в Радбезі

Чому не зупиняється
вдплив капіталу

Окупований Донбас-2016.
Чого чекати?

З якими думками
зустрічає Новий рік Європа

ПРОЩАВАЙ, ІМПЕРІЄ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою **ТревелСімку!**

ЄДИНИЙ ТАРИФ на дзвінки та СМС в Україну

Тревел Шоп

Діє у > **190** країнах

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **~140** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі **Skype** та **Viber** на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com ПриватБанк VISA Mastercard IOUX

**БЕЗКОШТОВНА
ДОСТАВКА**
гарних номерів

Інфолінія: (044) 225-8008 w.TravelSIM.ua

НА ЧАСІ

- 4 З новим мемом!
Про головні слова року
- 7 Роман Малко про нових людей
- 8 Павло Клімкін:
«Від ЄС нам потрібні солідарність і заангажованість в українській справі»
Очільник МЗС про безвізовий режим, «нормандський формат» і відносини з Росією
- 12 Юрій Сергеев:
«Головне — забезпечити регулярність слухань українського питання в Раді Безпеки ООН»
Екс-постпред в ООН про пріоритети в Радбезі та увагу до України

- 14 Випробування 2016-м
Що чекає на окупований Донбас
- 16 Зупинити відставання
З якими економіками слід порівнювати українську
- 20 Довга черга на вихід
Як утворюються лавівки для втечі капіталу

- 24 Ірина Геращенко:
«Бойовики і РФ не виконали жодного пункту мінських угод»
Уповноважений президента про обмін полоненими та мирне врегулювання

ТЕМА НОМЕРА

- 26 Цього разу — назавжди
Як після гібридної війни покласти край гібридній незалежності
- 28 Юрій Макаров про розрив із Росією
- 30 Навчитися жити без імперії
Цикли російської історії і нинішня агонія РФ
- 34 Шляхом Петра і Єкатеріни?
Як формувалася школа російських зовнішньополітичних маніпуляцій
- 36 Оптичний обман федерації
Станіслав Кульчицький про імперські апетити більшовиків

СУСПІЛЬСТВО

- 40 Повернення
Як жити після війни. Пряма мова
- 42 Олександр Квіташвілі:
«Українські лікарні — це не надбання народу, а його сором»
Міністр охорони здоров'я про реформу галузі та її ворогів

СВІТ

- 44 Тривожні очікування
З яким настроєм зустрічають Новий рік мешканці Франції, Іспанії, Німеччини та Польщі
- 48 Едвард Лукас про зміну ролей Німеччини та Британії в Європі
- 50 В Ісламську Республіку на лижі
Як можна провести зимову відпустку в Ірані
- 51 У чому сила Disney
Як компанія купує і продає дитинство

СПАДОК

- 54 Філософія «малих справ»
Євгена Чикаленка
Про світогляд одного з конструкторів українського національно-визвольного руху

КУЛЬТУРА

- 58 Стратегія для культури:
стимулювати, а не стримувати
Порядок денний змін на культурному фронті
- 62 Крістін Бардслі:
«Британське кіно пронизане європейською традицією артауся»
Експерт про національний кінематограф і копродукцію щоденники окупації
- 64 Прощай, старий рік
2015-й очима кримчанина
- 65 Довга дорога до Києва
Хроніка подорожі мирного донецчанина
- P. S.
- 66 Ярослав Пешек про урок Дейтонських угод для України

Тиждень

№ 51 – 52 (423 – 424) 25.12.2015 – 14.01.2016

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі

тел.: 067-407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua

Відділ реклами

тел.: 067-407-10-89

e-mail: reklama@tyzhden.ua

Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 15-3169

Наклад 32 000

Номер підписано до друку 23.12.2015 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на ліцензування надісланих матеріалів без угодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

Малий бізнес
Володимир Парасюк
Нова поліція
Бурштин Інвестиції
Мобілізація
Дороги
Радбез ООН
Зрада
Євроінтер
Інфляція у
Блокпост
Безпілотник
Курс долара
МВФ
Імпорт
БМП
Зона вільної торгівлі
«Правий сектор»
Юрій Бойко
Арсен Аваков
Дерадянізація
Юлія Тимошенко
Кредити
Мік
ОБСЄ
Експорт По
Громадянське суспільство
Ціни
Міхеїл Саакашвілі
Купуй українське
Фестивалі
Культурна політика
Арсеній Яценюк
Форум видавців
Андрій Садовий
Геннадій Москаль
Контрабанда
Володимир Гройсман

2016

Віталій Кличко
бачення
ло Гаврилюк Футбол
о Порошенко
д Волонтери
ГОГОЛЬFEST
рація Наталія Яресько
Геннадій Кернес Міни БТР
да Реформи Геннадій Корбан Сіра зона Т-64
Війна Олігархи Орділо
ко Тепловізор Десант
я Переселенці
ко Безвізовий режим Режим тиші
ко Лнія розмежування Радіоперехоплення
нські угоди Децентралізація
даткова реформа Обстріл «Кіборги»
нське Євро-2016 «Гради» Добровольці
ТВО Енергоефективність ДРГ
Енергетична блокада
Спецназ
Олег Ляшко Газ
Комунальні тарифи «Країна мрій»
Середній клас Бокс
Перепустки
Т-80

НА ЧАСІ

З НОВИМ МЕМОМ!

Дмитро Крапивенко

Україна не є якоюсь супертехнологічною країною, але новітні засоби комунікації нам все ж не чужі. Усі сьогочасні тренди «варяться» в соцмережах, передовсім у Facebook. Так уже склалося, що саме там зустрічаються якщо не людина з людиною, »

то акаунт з акаунтом: політика і громадського активіста, журналіста і міністра. І саме там народжуються меми, якими, здається, й розмовляє нині наше суспільство. Спробуємо поглянути на деякі з них із позиції їхньої ймовірної «живучості» в 2016-му.

Якщо трагічний 2014-й подарував нам на диво веселі меми, як-от «Путін ...ло» чи «візитка Яроша», то 2015-й минув під знаком «зради». Після панікерських постів про те, як нас усіх «зливають», це слово швидко набуло яскраво іронічного забарвлення. Тепер ним найчастіше позначають якісь фейки чи зумисне називають якісь позитивні явища, котрі все ж мають місце в нашому житті. Але показово, що мем таки з'явився і чимало дій нинішньої влади викликають щонайменше сумнів у тому, в чій інтересах вона діє. Якщо залишити конспірологам усі версії про таємні переговори офіційного Києва з Путіним, Заходом чи самим Люцифером, то у внутрішній політиці говорити про зраду можна й без

МОЖНА МОЛИТИСЯ ВСІМ БОГАМ, ВІРИТИ В БЕЗАЛЬТЕРНАТИВНІСТЬ МІНСЬКИХ УГОД, РАХУВАТИ ВТРАТИ РОСІЇ В СІРІЇ, АЛЕ ЦИМ ВАЖКО ОБМАНУТИ ОДИН ФАКТ: ВІЙНА НАДОВГО

лапок. Відверто карикатурне розслідування справ Майдану, очевидні договірники на місцевих виборах із колишніми регіоналами, відсутність покарань для функціонерів режиму Януковича, імітація наступу на олігархів — то все не вигадки, а, на жаль, наша об'єктивна реальність. Звісно, громадськість не лишається осторонь цієї несправедливості. Десь у темному дворі можуть побити колишнього «діджера» сепаратистських мітингів, десь, як у Кривому Розі, громадськість береться обстоювати свій вибір, попри рішення ЦВК, яка поквашилася вмити руки, і при млявих реакціях центру на очевидні фальсифікації на місцях. Часом протест виходить за межі мирного: ми ще довго пам'ятатимемо стрілянину в Мухачевому і вибух гранати під Радою. Владі варто на це зважати хоча б із міркувань самозбереження, але наразі висновків не помітно.

Не треба бути астрологом, щоб відстежувати цикли в українській політиці. Коаліційні чвари, буфонада в парламентській залі й на ток-шоу — все це ми проходили за часів Ющенка. І сьогодні тільки лівий не вдається до таких очевидних аналогій. Нинішній президент усіяко намагається відмежувати від політичного іміджу свого кума, але виходить так собі. Звісно, глава держави, який вільно володіє англійською і не боїться залізи в ківш екскаватора, справляє враження більш вольового лідера. Але наявність в актуальній політиці таких персонажів, як Геннадій Кернес, чи доволі млява реакція на відверто хамську перепалку Саакашвілі й Авакова під час офіційного заходу, де господарем ситуації є сам президент, вказує на те, що нинішній очільник держави також не надто поспішає приборкувати «любих друзів» і відвертих ворогів, які демонструють бажання домовлятися.

Тисячу разів був правий загиблий сержант Олексій Болдирев, коли писав, що від війни найбільше

втомилися ті, для кого її просто не існує. Це підтвердять і тисячі тих, хто відслужив та повернувся додому, і волонтери, рахунки яких порожні чи все більше в «мінусах». Можна молитися всім богам, вірити в безальтернативність мінських угод, рахувати втрати Росії в Сирії, але цим важко обманути один факт: війна надовго. У січні — лютому треба кимось замінити дембелів, які прослужили рік, і всі жарти «хай сини Порошенка воюють» та теоретизування на тему того, як нам потрібна професійна армія, знову активізуються в мережі. Але будуть і ті, хто піде добровільно удруге-втретє чи вперше за повісткою. Так було шість хвиль поспіль, і щоразу здавалося, що брати до війська вже більше геть нікого.

Безвізовий режим — ще один помітний в Україні мем. Переймалися ним здебільшого ті, у кого були шенгенські мультівізи. І не випадково. Бо за виконанням зобов'язань для відкриття нашого західного кордону стояло чимало: від прав сексуальних меншин до боротьби з корупцією. Здавалося, що й те й інше мало обходить значну частину депутатів, але вони таки проголосували за відповідні закони, бо інакше важко було б надалі називатися проєвропейськими силами. Але й відкриті кордони, й фінансування Заходу — все це радше заохочення для офіційного Києва, який, мов недолугий студент, отримав черговий тайм-аут для подальшого переєкзаменування.

Темп реформ і боротьба з корупцією не влаштувуть нікого, хоча й не можна сказати, що справа геть не рушила з місця. 2015-й став роком показових, але поверхових змін. Нові поліцейські, що заступили на чергування спочатку в Києві, а згодом і в інших містах, викликали в громадян неабияку симпатію. Та й результати роботи, а головне, публічна діяльність правоохоронців переконали, що альтернатива старим ментам така є. Але... нові полісмени на нових машинах звозять порушників до старих райвідділів, до старих слідчих. Так, згодом і їх мають змінити й переатестувати. Як кажуть учасники атестаційних комісій, «стара гвардія» МВС чинить страшний опір. Учорашні дільничні та генерали ще не вірять, що все це всерйоз, упевнені у своїй унікальності й значущості, бо навіть виходять страйкувати, але... процес пішов. Яким буде результат, побачимо вже в 2016-му.

Пробуксовує й дерадянізація: на нашій мапі досі є Дніпропетровськ, Кіровоград і тисячі інших міст, у «перейменованому» Артемівську на в'їзді жодної позначки про те, що йому повернули історичну назву Бахмут. Ну а фейковий ренеймінг у Харкові з Дзержинського на Дзержинського і так далі вартий окремої гумористичної програми. Смішно, парадоксально, але цьому є пояснення. На рівні свідомості ми ще не звільнилися від домінування імперії. Саме воно переконує нас у тому, що її літочислення, її пантеон героїв є «нашими» і «так було завжди». Люди, які виростили на вулиці Леніна й не хочуть змінювати її назви, упевнені, що «це наша історія», отже, залишаються у ворожій матриці.

Щоразу перед Новим роком Facebook пропонує створити індивідуальну добірку подій року у фотографіях. Якби спробувати зробити щось подібне з мема в українських соцмережах, вийшли б очікувані «війна», «зрада», «реформи», «безвізовий режим». Про жоден із них не випадає говорити в минулому часі. Тож актуальними вони будуть і в 2016-му. ■

Покоління барикад

Роман Малко

Новий рік 2014-й пам'ятає? А «Ще не вмерла Україна» в один голос потужністю півмільйона горлянок на майдані Незалежності? А те, про що тоді мріяли й за що піднімали келихи з шампанським? А неймовірне свято єднання, яке переживала країна, вірячи в себе, у свою силу та перемогу? Перемогу добра над злом...

Надто багато змінилося за ці два роки. Чи не так? Мрії довелося відкоригувати. Зло виявилось зовсім не таким, як уявляли. Щоб перемогти його, мушили навчитися користуватися чимось серйознішим, ніж ліхтарики. Бо з'ясувалося, що за мрії треба платити кров'ю і що вони в кожного свої. Для одних — чомусь варті життя, а для інших — абищія.

Чи змінилася країна за період після Майдану? Ще й як! Хто її змінив? Усі разом. Хоча ні. Це не так просто, як здавалося на перший погляд. Сами покоління, народжене за незалежності з усіма її болячками й недоперемогами, зуміло повернути країну з голови на ноги 2014-го, і саме воно вчить її нині правильно ходити. І хоч би чого йому це коштувало, все-таки навчить. Чи здобула Україна те, про що мріяла, вірячи в чудо, тримаючи барикади? Ні. Обіцянки про безвізовий в'їзд у Шенгенську зону ні до чого. Вмирили ж не за це. Що заважає? Багато що. Тягар рабства, який плекався цілі століття, система, котра не бажає поступатися, люди, котрі їй служать... Варіантів доста, але суті це не змінює. Що із цим робити? Затиснути кулаки й іти далі. Той, хто по-справжньому відчув смак свободи, не повинен зупинятися.

Не буду оригінальний, коли стверджуватиму, що система не бажає ламатися, що ті, хто нині успадкував управління нею, нічим не кращі за попередників, яких нібито вдалося витурити навесні 2014-го. Вони з того самого тіста й такі самі гнилі та безперспективні. І без усунення їх, без переформування світу, в якому живемо, без створення нової моделі співіснування нічого доброго не буде. Це ясно як білий день. Ми так багато говоримо про заміну еліт, про очищення влади, омолодження політики, про нові постаті й брак лідерів, що вже давно мушили б зайнятися всім цим на практиці. Зрештою, в нас просто не існує вибору: треба ризикнути, поки не дійшло до гіршого. Та чи є варіанти? Хто і як може все це змінити, запобігти сповзанню в те саме болото, з якого так важко виборсувались? Є! Це зробить покоління «коктейлю Грушевського», покоління шинних барикад, покоління добровольців і кіборгів. Ці зможуть усе! Так, будуть помилки, непорозуміння, труднощі й, не виключено, розчарування. Але йдеться про цілком нових людей, якісно нових, для котрих слово «Батьківщина» не пустий звук і не шелест зелених купюр.

І не може не тішити, що вони таки йдуть напролом. У супереч обставинам, незважаючи на перепони, просочуються, пробиваються, влазять у систему й, хоч як це важко, ламають її. Дивовижна річ, але серед політиків також з'являється щораз більше тих, кому не гидко при зустрічі потиснути руку. Їх критично мало, але вони вже є, і це неабияк обнадіює. Їм, звісно, ще

багато чого бракує. Досвіду, знань, мудрості, хитрості й часом наполегливості. Вони часто ще безсилі, щоб протистояти витонченому цинізму системи й нерідко падають її жертвами. Але це вже початок.

Сипати порадами або напучувати — невдячна справа, але хто вже обрав саме такий спосіб боротьби, нехай спробує бути в ній кристально чистим, бо на нього рівнятимуться ті, хто йде позаду. Не брешіть. Ніколи. За жодних обставин. Країна вже надто сильно втомлена від неправди, отруєна нею. Не підставляйте себе, не розмінюйтесь на дрібниці, нехай навіть із багатьма нулями. Не варто. Хочете бути багатими й успішними — зробіть усе, щоб Україна стала на решті багатою та щасливою, і тоді вам воздасться.

Не зупиняйтеся. Ніколи й ні в чому, хоч би як було важко. 2016 рік знову буде непростим для всіх нас. Дуже багато треба ще перекопати, прополоти й поламати. Треба таки з нуля побудувати

СИСТЕМА ВЛАДИ МУСИТЬ БУТИ ЗМІНЕНА, ЛЮСТРАЦІЮ МАЄ БУТИ ПРОВЕДЕНО, АЛЕ НЕ ФЕЙКОВУ, УКРАЇНА ПОВИННА БУТИ ЗВІЛЬНЕНА, А ПЕРЕМОГА НЕ ВИТОРГОВУВАНА, А ЗДОБУТА

військо, бо те, яке маємо, з весільними генералами у верхках, знову дуже схоже на потвору, залишену нам у спадок. Необхідно строцити хребет системі насилля, на пустому місці створити прокуратуру й суди, бо пацієнт, як виявилось, лікуванню не піддається. Злочинці мусять сидіти у в'язницях, особливо ті, хто довів країну до такого жаху. Треба конче змінити модель функціонування держави, і починати слід негайно, не чекаючи, доки знову навідається дядечко Байден, щоб дати наганяїв. Він може й не приїхати. Система влади мусить бути змінена, бо нинішня — нежиттєздатна, люстрацію має бути проведено, але не фейкову, а таки справжню, Україна повинна бути звільнена, а перемога не виторговувана, а здобута.

А коли хтось розповідатиме, що вам бракує досвіду й треба прислухатися до порад старших, не перечте, лише пригадайте собі, як запалювали свою першу пляшку напалму й кидали її в бік чорної лави. Чудовий був момент, правда? Ті, з досвідом, тоді кричали в спину: «Провокатор!», але вам усе вдалося. Поки ви тримали вогненну барикаду, лізли під кулі, ховали своїх друзів, а потім, беззбройні, зупиняли заразу, що розповзалася країною, ті, з досвідом, перебирали владу й ділили шкуру вбитого вами ведмеда. Нині не ви, а вони вирішують, хто правий, а хто помилявся. І помилялися, звичайно, ви, а не вони. Бо вони ж із досвідом. Але не впадайте у відчай. Це також тимчасова проблема. Їхній досвід і ваша впертість — несумірні речі, бо за вами майбутнє. Бо за нами майбутнє. ■

Павло Клімкін:

«Від ЄС нам потрібні солідарність і заангажованість в українські справи»

18 грудня Європейська комісія ухвалила «безвізовий звіт» щодо України, тобто із середини літа наші громадяни можуть дістати право вільно подорожувати країнами ЄС. Від 1 січня 2016 року набирає чинності зона вільної торгівлі між Україною та Євросоюзом. Про це, а також про перспективу виборів у окупованих частинах Донбасу, переговори в «нормандському форматі» й дипломатичні відносини з Росією **Тиж-день** розмовляв із міністром закордонних справ України Павлом Клімкіном.

Є така думка, ніби нам зробили подарунок, такий собі політичний аванс у вигляді новини, що влітку Україна може дістати безвізовий режим із ЄС...

— Не згоден, що це подарунок. Наша країна цього заслужила. Насправді ми зробили б усі реформи й так. Але з безвізовим режимом вони будуть здійснені швидше й системніше.

Однак невиконаними zostалися кілька важливих пунктів щодо створення інфраструктури для боротьби з корупцією, до яких не останньою чергою прив'язувався безвізовий режим...

— Такий політичний аванс, як на мене, діставали подеколи й інші. Приміром, деякі балканські держави. Хоча я в жодному разі не скажу, ніби прогрес там був недостатнім. Але на тлі нинішнього сприймання міграційної кризи в ЄС ніхто політичних авансів із лібералізації візового режиму не робитиме. Інша річ, що Брюссель використовує план дій стосовно безвізового режиму для сприяння реформам в Україні. Більшість із них безпосередньо пов'язана зі створенням довіри до того, як працюють державні інститути в нас. Хоча тут є більш глобальний вимір: уся антикорупційна модель будувалася незалежно від безвізового режиму. Наприклад, усе це прописано в нашій спільній програмі з МВФ. Тобто ми виконали б ці пункти, навіть якби їх не було у плані дій щодо безвізового режиму, чи, зрештою, і в тій-таки програмі. Але що ми мали змогу зробити це більш системно й структуровано у стислі терміни, це правда. Тому вважаю, що це не аванс, а швидше можливість використання інструментів. У ЄС діє типовий для

Спілкувалась
**Анна
Корбут**

Східного партнерства режим more for more. Це означає, що країна робить більше реформ, які дістають позитивну оцінку, а відтак отримує більше допомоги. Він працює і для безвізового режиму. ЄС однозначно пройшов той момент, коли він готовий давати суто політичні аванси. Погоджуюся тут тільки в одному: це політичний аванс і взагалі політичне визнання належності України та українців до Європи. Адже для багатьох процедура отримання візи тепер уже не така неподоланна, як років п'ять тому. Я ще пам'ятаю, коли ми починали говорити про спрощення візового режиму, збирали всіх консулів країн ЄС, розбиралися у проблемних ситуаціях. А зараз безвізовий режим для багатьох українців — це не просто технічні процедури, а визнання належності до Європи.

Важливий момент довіри до українців. Що конкретно маємо зробити за наступних півроку, аби зміцнити її, а не втратити?

— Гадаю, все, що ми зробили (створення антикорупційної системи, реформи правоохоронних органів, документування: від 1 січня в нас будуть паспорти за європейським зразком), склало систему, яка щойно запрацювала. Для ЄС важливо, щоб вона діяла стало. Саме це і є ознакою реальної довіри, і не лише Євросоюзу. І йдеться про питання не тільки наступних шести місяців. Це питання того, як ЄС в цілому працюватиме з нами над реформами.

Уже багато років кажу Євросоюзу, що нам від них потрібні в межах взаємодії дві речі: солідарність (нині вона є, зокрема політична. Наприклад, ухвалення рішення продовжити санкції) і проактивна позиція, заангажованість в українські справи. Ментальність у ЄС поступово починає змінюватись у цьому напрямку. Там розуміють, зокрема, що реформи в нас не можуть робитися повністю за тим зразком, за яким вони відбувалися, скажімо, в Чехії. І це дуже важливо.

Чи є консенсус серед країн ЄС щодо продовження санкцій проти Росії? І чого чекати після липня 2016 року? До цього терміну триватимуть щойно пролонговані обмеження.

— Консенсус є. Свідчення тому — рішення щодо продовження санкцій. Дискусій про їх потрібність фактично не було. Були обговорення того, наскільки ефективна санкційна політика, наскільки вона

спонукає Росію виконувати мінські домовленості, чи цього досить. Є розбіжності в позиціях країн, але то радше реальне віддзеркалення суперечностей, наявних у Євросоюзі взагалі.

А що буде за півроку? Це як дивитись у кришталеву кулю. Санкції жорстко прив'язані до виконання мінських домовленостей. Воно вимірюється чіткими критеріями. Передусім це виведення з окупованої території російських найманців, повернення контролю над кордоном, до того — повний доступ ОБСЄ та міжнародного співтовариства й вибори, а не черговий фарс.

Часто звучать зауваження: а чи правильно голосувати за зміни до Конституції, коли в нас немає реального поступу в мінському процесі? Розуміючи таку логіку, я завжди кажу, що посилення в конституційних положеннях на закон про особливості місцевого самоврядування й сам цей документ запрацюють тільки після чесних і вільних виборів. Тобто закон не імплементуватиметься, якщо ані міжнародне співтовариство, ані ми ці вибори не визнаємо.

Чи вдаються до тиску наші західні партнери, щоб провести голосування бодай формально й позбутися таким чином української проблеми?

— Абсолютно ні. Кілька тижнів тому міністри закордонних справ Німеччини та Франції надіслали після наших обговорень спільний лист, де чітко прописали, якими мають бути вибори: з доступом ЗМІ, політичних партій, на основі українського законодавства, відповідно до критеріїв ОБСЄ. Для них це до певної міри аксіома. Інакше Донбас буде, по суті, російським, а ми говоримо про те, що в нашу державу має бути інтегрований український Донбас. Вони це прекрасно розуміють. Розуміють, що його не можна умовно заморозити, як Придністров'я. Що йдеться про виклик для європейської системи безпеки. Усвідомлення того, що це мають бути повноцінні, справжні вибори, однозначно є.

Чи простежуються якісь ознаки того, що на це погодиться Росія?

— Росії Донбас як такий не потрібен. Їй треба зберегти російський або квазіросійський контроль над цим регіоном і потім використовувати його, щоб збити Україну з європейського шляху. Все, що відбувалося досі стосовно ЗВТ й інших речей, — це просто спроби залишити Україну в російській сфері впливу, адже багато людей у РФ мислять такими категоріями. Там у принципі не розуміють однієї дуже простої речі: не можна домовлятися на рівні абстрактних держав. Українці вже пройшли цей поріг неповернення, і ніхто не матиме бажання жити в такій країні, якою сьогодні є Росія. І це в Німеччині та Франції теж усвідомлюють. Іноді мене питають, чи не тиснуть Штайнмайер і Фабіус у «нормандському форматі», щоб вибори на Донбасі відбулися швидше? Звичайно, вони зацікавлені у виборах, але у справжніх виборах, а не в черговому фарсі.

Наведу один відомий приклад: по завершенні війни на території Східної Німеччини, коли там була окупація, проводилися вибори. Чи були вони вільні? Ні. Під час окупації виборів як таких бути не може. Має бути перехідний процес. Його повинен супроводжувати дедалі більший контроль ситуації міжнародним співтовариством. Для мене це єдиний шлях.

Павло Клімкін народився у 1967 році. У 1991-му закінчив Московський фізико-технічний інститут, факультет аерофізики та космічних досліджень, спеціальність — «Фізика та прикладна математика». У 1993–1997 роках — аташе, третій, другий секретар Управління контролю над озброєннями та роззброєння МЗС України. У 2002–2003-му — начальник відділу економічного та секторального співробітництва з ЄС Департаменту європейської інтеграції МЗС України. Від 2004-го — радник-посланник Посольства України у Великій Британії, у 2012–2014 роках — посол у Німеччині. Заступник міністра закордонних справ України у 2010–2014-му. Міністр закордонних справ від червня 2014 року.

Який потім вигляд мало б закриття кордонів?

— Тут є два аспекти. Я пам'ятаю всі міністерські засідання: ми втрюх постійно кажемо, що у місії ОБСЄ, яка в нас працює, мандат поширюється на всю територію України. І вона вже зараз має контролювати її, зокрема кордони. А процес поступової передачі Києву контролю над кордоном має відбуватися в міру того, наскільки ми будемо здатні його втримати. Ми постійно тиснемо щодо цього. Росія постійно заперечує. Але щонайменше її заперечення стосовно присутності ОБСЄ не має сенсу, бо ж вона сама погодилася, що мандат для Спеціальної моніторингової місії — це вся територія України. І тепер ми наполягаємо на тому, аби СММ мала більше точок на Донбасі, з яких вона здійснювала б інспекції. Однак до кордону її представників не допускають. І поки це триває, ніхто не певен, що нескінченний потік техніки та боєприпасів зупиниться. А отже, ми й голосування там провести не можемо. Я завжди кажу: добре принаймні домовитися про модальності виборів. Ми ж не можемо їх проводити, коли там ходять люди з автоматами, їздять танки, залишаються заручники. Хто ж туди поїде, боячись стати одним із них?

Тобто нам потрібен реальний шлях підготовки до виборів, і її має супроводжувати міжнародне співтовариство. Сьогодні ми не можемо завести туди місію ООН, бо Росія є членом Радбезу, тож мусимо використовувати інші можливості, наприклад, розширити можливості місії ОБСЄ, Бюро демократичних інститутів і прав людини, яке має надсилати місії і дивитися, який там безпековий стан. Покроково все це дуже важливо. Але миттєво до цього нереально прийти після того, що відбулось і відбувається, та ще й після російської пропаганди, яка півтора року в кожного в голові.

В ОБСЄ теж присутні Росія та її голос. То як розширювати можливості цієї організації?

— Ми над цим працюємо. У березні формально завершується термін мандата. Продовжуватимемо його, і сподіваюся, що це вдасться.

Зараз місія відповідає за моніторинг і верифікацію, але не за моменти щодо стабілізації. Якщо (я дуже на це сподіваюся) хтось почне складати зброю або щонайменше ми зможемо контролювати її, тобто звести в певні райони й поставити під контроль ОБСЄ, остання повинна мати відповідний мандат. У процесі підготовки до виборів ми повинні гарантувати там безпеку. Без ОБСЄ чи якоїсь міжнародної присутності це неможливо. Потрібно мати політичну волю й тиснути на Росію, аби вона сприймала ці ідеї — і не лише теоретично, а й погоджувалася на їх практичне впровадження.

Наскільки консолідований може бути тиск на Кремль, щоб він справді на це погодився?

— Нині є такий тиск — Євросоюзу та інших наших партнерів. Коли Джон Керрі востаннє був у Москві, питання України там обговорювалося, до речі, спочатку, а потім уже переходили до сирійської проблематики. Однак поки що Росія відмовляється вести будь-який реальний діалог у політичній групі. Каже, наприклад, що доступ ЗМІ неможливий і що їх фільтруватимуть. Такі аргументи не закінчуються.

Тим часом вибори за українським законодавством зобов'язана готувати ЦВК. У регіоні має бути безпечно. Туди слід забезпечити доступ ЗМІ. Базова модель мусить бути така, як в Україні. Крім того, люди, яким довелося покинути Донбас, мають сказати своє слово у його майбутньому. Ці речі абсолютно всім зрозумілі, але їх постійно піддають сумніву. Відтак ми не можемо дійти бодай до загальних принципів того, якими будуть вибори. Якщо хоча б про якісь із них домовимося, то можемо просуватися далі. Але поки що Росія не готова.

Стосовно угоди про зону вільної торгівлі: 21 грудня в Брюсселі відбулася тристороння зустріч із цього приводу між Україною, Єврокомісією та Росією. Навіщо вона була потрібна і що там обговорювали?

— Після російських рішень про те, що ЗВТ в межах СНД більше не працюватиме, я в принципі бачу дуже мало питань для обговорення. Єврокомісія просила нас завершити цикл консультацій, які в нас відбувалися. Ми домовилися про 21 грудня заздалегідь.

Усе, що робить і каже Росія, має на 100% політичний підтекст. Навіть її переговірники розуміють, що з технологічного погляду проблем не існує. Понад те, дії Москви суперечать логіці СОТ. Там, коли виникають торговельні проблеми, ви реагуєте. Можуть виникнути — починаєте консультації. Росія не зуміла довести ані нам, ані Єврокомісії, що проблеми можуть з'явитися. Насправді ми думаємо, що і для РФ наша ЗВТ з ЄС, яка працюватиме, матиме позитивні наслідки. Але це питання постійно розкручується політично. Уся логіка російської пропозиції (як-от відкласти на 10 років запровадження європейських стандартів в Україні) — цілковита абстракція. Я сказав російському міністру Михайлову: «Із 27 сфер, у яких ми маємо адаптувати наші стандарти до європейських, 24 вже адаптовано». Навіть статистично торгівля з Росією там, де законодавство уже адаптоване, відбувається краще. Але Москва завжди висуває якісь абстрактні вимоги. Вона уникає зобов'язань не накладати на український експорт, скажімо, аграрний, нескінченні обмеження. Хоча в нас і так у цьому секторі торгівля мінімізована. І, навпаки, хоче якось інспектувати нашу майбутню систему контролю за дотриманням санітарних, фітосанітарних норм. Причому односторонньо. Або у митній сфері Росія вимагає від ЄС надавати інформацію про всі випадки переміщення товарів до України. Це суперечить законодавству ЄС у сфері захисту даних і може використовуватися з метою порушення конфіденційності інформації та недобросовісної конкуренції. От вам кілька прикладів вимог. А для нас нині важливо зрозуміти й запустити цілком вільну торгівлю з ЄС. Аби наші компанії, виробники зрозуміли своє місце в європейських свободах.

У якому стані наші дипломатичні відносини зі східною сусідкою? І що з ними буде принаймні найближчим часом?

— Я не бачу в перспективі можливості встановлення відносин із Росією на основі довіри. Після того, що відбулось, і в умовах продовження її агресії, вважаю, можна, звісно, користуватися принципами міжнародного права. Але РФ порушує все, що можна, починаючи з тимчасової окупації Криму й закінчуючи Будапештським меморандумом, будь-якими угодами. Тобто довіряти їй як країні, що дотримується норм міжнародного права, нині неможливо. Довіра політична чи якась інша — її сьогодні немає, і вона не виникне в осяжному майбутньому.

Відтак відносини з Росією я бачу як певний критичний діалог. Критичну комунікацію, яка нам потрібна, бо ми спілкуємося в межах нормандського процесу, тристоронніх (мінських. — Ред.) консультацій, з енергетичних питань. До речі, зверніть увагу, що дедалі більше розмовляємо з Кремлем у межах форматів: тристоронній щодо ЗВТ, щодо газу, «нормандський». Сам на сам практично не зустрічаємося. Для мене це приклад того, як нам допомагають друзі й партнери. Критична комунікація — вона буде, але без довіри, і з цього потрібно виходити.

До речі, мене критикували в соцмережах за рукопогискання з Чуркіним (постпред Росії в ООН. — Ред.). Можу сказати, що в «нормандських форматах» я і Лаврову (міністр закордонних справ Росії. — Ред.) правицю тисну. Завжди казав, що готовий подавати руку хоч ангелу, хоч чорту, аби тільки до України прийшов мир. Але це не партнерський чи приятельський жест: це певний ритуал, який свідчить про те, що у нас є комунікація. І вона, на жаль, не ґрунтується на партнерських чи довірливих відносинах. У найближчій перспективі не бачу, як це може змінитися.

Як у цій ситуації Україна має забезпечувати права політ'язнів у РФ?

— Вважаю, що наші дипломати в Росії зробили колосальну роботу. Працювати там зараз багатьом, а особливо дипломатам, надзвичайно складно. Та ми добилися консульського доступу, домовилися з ЄС, щоб його представники були присутні на судах (і європейські дипломати розробили собі спеціальний графік: хто, коли й куди їде з Москви), працювали з адвокатами. Ми проводили чимало консульських нарад із визначення тактики й стратегії стосовно багатьох політ'язнів. Адже російська система відома, і всі знають, як діють тамтешні суди. Але ніхто ніколи цього не полишить.

Нині ми знайшли додаткові кошти, щоб допомагати адвокатам опікуватися багатьма нашими хлопцями, які нині в Росії. Однак я певен, що всіх цих практичних речей — хоч би як вони робилися — буде замало, якщо ми не підтримуватимемо постійної солідарності в цих питаннях, насамперед у ЄС. Розмовляючи з тамтешніми міністрами, парламентаріями, я завжди кажу: щоразу, коли говорите з Кремлем, серед перших трьох питань ви маєте порушити проблему українських політ'язнів у Росії. Більшість із них так і роблять. Якщо вони перестануть про це нагадувати й тиснути на російську сторону, в нас буде значно серйозніша проблема. А наразі цілковите розуміння є, і я вважаю, що це реальна заслуга дипломатів. ■

Авіаперельоти з та ДО Івано-Франківська

Відень	від	1769	грн
Київ	від	1500	грн
Одеса	від	1650	грн
Харків	від	2063	грн
Дніпропетровськ	від	1875	грн

Якщо зима – то Буковель!

Юрій Сергєєв:

«Головне — забезпечити регулярність слухань українського питання в Раді Безпеки ООН»

Спілкувалась
Анна Корбут

Напередодні ротації на посаді постійного представника України при ООН *Тиждень* поспілкувався з Юрієм Сергєєвим, який обіймав її з 2007-го і невдовзі повертається до Києва, про пріоритети України в ролі непостійного члена Радбезу протягом наступних двох років, механізми захисту прав людини на окупованих територіях та реформу Організації з огляду на нові безпекові виклики.

У 2016–2017 роках Україна буде непостійним членом Радбезу ООН. Чи є в нас стратегія дій на цей період і які кроки, ініціативи будуть пріоритетними? Що вони можуть дати Україні в коротко- та довгостроковій перспективі?

— Рада Безпеки — колективний орган ООН, покликаний вирішувати проблеми глобальної та регіональної безпеки. Тому наша делегація передусім буде задіяна у вирішенні кількох десятків проблемних питань, що вже багато років зберігаються на порядку денному РБ ООН (конфлікти в Африці, на Близькому Сході, боротьба з тероризмом, нерозповсюдження зброї масового знищення тощо). Питання окупації Криму та агресія на Сході України належать до категорії викликів миру та безпеці й включені до порядку денного Радбезу під назвою «Лист постійного представника України від 27 лютого 2014 року» (цим листом ми скликали перше засідання РБ з метою запобігання небезпечному розвитку конфлікту в Криму й надалі використовували для обговорення агресії на Донбасі). З обох тем — глобальна політика

та агресія Росії проти України — є план наших дій у Раді й погоджені тактичні кроки з партнерами. Головне — забезпечити регулярні слухання українського питання в РБ з метою постійного привертання уваги одного з найвищих органів ООН для його остаточного вирішення та притягнення винних до відповідальності. Часові виміри досягнення цієї мети залежатимуть від розвитку ситуації поза межами ООН, від солідарності наших партнерів.

Наскільки непостійне членство в РБ може допомогти Україні втримати міжнародну увагу до себе? Зараз вона втрачається через сирійську кризу, а також через те, що Україна далека від «історії успіху», яка не лишала б союзникам і скептикам простору для того, щоб відмахнутися від нас. І причина цього — переважно неготовність нашої влади провадити реальні та ефективні зміни.

— Як я вже зазначив, українське питання є серед постійних питань РБ. Завдання делегації — і далі порушувати його залежно від розвитку ситуації. Як мінімум у контексті інформування про стан виконання мінських угод, забезпечення прав людини в окупованому Криму, на окремих територіях Донбасу. Крім Ради Безпеки важливо також використовувати майданчик Генеральної Асамблеї для проведення формальних і неформальних різнопланових слухань щодо міжнародно-правової оцінки окупації та спроби Росії анексувати Крим, агресії проти України. Сирійська тема в ООН важлива, але вона не є пере-

ФОТО: REUTERS

шкодою для захисту наших інтересів. Ключовими факторами для досягнення нашої головної мети — звільнення України від окупантів, зупинення агресії та притягнення винних за цю агресію до відповідальності — мають бути єдність і солідарність наших основних партнерів (ЄС, США, Канади, Австралії, Японії та інших) у розумінні, що криза в Україні — це не локальна проблема, а проблема безпеки й стабільності всього європейського континенту. Це виклик усьому повоєнному світоустрою.

Чи позначається неефективність української влади на переговорній позиції та переконливості України, зокрема в ООН?

— Не заперечую, що наш успіх у здійсненні реформ, зміцненні основ громадянського суспільства, євроінтеграції є головним фактором національної єдності, основною складовою нашої безпеки та мотивації міжнародної солідарності з нами. Але не забуваймо, що ми стали жертвою міжнародного злочину — злочину агресії. І світове співтовариство, крім прийняття важливої для нас резолюції ГА ООН «Територіальна цілісність України» від 27 березня 2014 року, не змогло зупинити розвиток агресії і притягти міжнародних злочинців до відповідальності. Не виконала ефективно свою головну роль і вся ООН. Причин цього немало, і полягають вони в неефективності превентивних механізмів ООН. І сама Організація, і її Рада Безпеки потребують суттєвих реформ. Наша делегація як непостійний член РБ робитиме свій внесок у їх забезпечення.

На торішній Мюнхенській конференції з питань безпеки група Elders надала пропозиції щодо можливого реформування Радбезу ООН. Чи обговорюються вони? Якщо так, то наскільки це серйозно? І де бачиться найбільша протидія потенційним змінам?

— Так, позиція щодо реформи ООН «Групи старійшин» у складі колишніх генеральних секретарів ООН, відомих політичних діячів була взята до уваги й окремі її положення включені до всеосяжної резолюції Генасамблеї ООН, ухваленої нещодавно. Та, своєю чергою, стала своєрідною дорожньою картою Організації. Однією з її складових є певні зміни у формулі обрання нового генерального секретаря. Подивимося у 2016 році, наскільки це буде дієво, бо Генасамблея в минулому ухвалювала багато цінних рішень, але їх імплементація була неадекватною.

Раніше з пропозицією обмежити право вето членів Радбезу ООН, коли йдеться про загрозу злочинів проти людства, виступила Франція. Такий крок, очевидно, був пов'язаний із ситуацією в Сирії та російськими вето? Але воно шкодить і Україні. Чи були консультації з українською стороною або відповідні ініціативи з українського боку? І чи можна сподіватися, що Франція наполягатиме, з огляду на те що вона шукає співпраці з Путіним у Сирії?

— Ініціатива Франції щодо обмеження застосування права вето широко підтримується в ГА ООН. Цього року до згаданої ініціативи приєдналося понад 100 держав, зокрема й Україна. Коли набереться дві третини, а не виключено, що це станеться на наступній сесії, Генасамблея може бути готовою до ухвалення відповідної резолюції. Це не проста тема, вона торкається прав п'яти постійних членів РБ. Але оскільки йдеться не про скасування права вето, а лише про об-

Юрій Сергєєв народився у 1956 році. У 1981-му закінчив КНУ ім. Шевченка за спеціальністю філолог-викладач. З 1992-го — керівник прес-центру МЗС України, начальник Управління інформації МЗС, керівник Секретаріату. У 1997-му призначений радником-посланником Посольства України у Великій Британії та Північній Ірландії. До місії в ООН був, зокрема, послом України у Греції, Албанії, Франції, а також постпредом України при ЮНЕСКО. 9 грудня новим постійним представником України в ООН було призначено колишнього посла України в Росії Володимира Ельченка.

меження його застосування, то очевидно, що консенсус можливий. Перебуваючи з 1 січня 2016 року у складі РБ, делегація України предметно долучається до обговорення реформ цього органу.

На яких позиціях в ООН зараз Росія з огляду на те, що бойові дії в Східній Україні дещо стихли, тож увага до них не така гостра, плюс її відвернули інші загрози? Чи намагаються з Росією якось примиритися через інші точки дотику?

— В ООН Росію де-факто визнають державою, що здійснила окупацію Криму та ініціювала агресію на Сході України. Тому і в РБ, і в ГА ООН вона перебуває в ізоляції. На жаль, через недосконалі юридичні механізми (точніше, досконалі для захисту інтересів п'ятірки постійних членів РБ ООН) де-юре РФ не визнана стороною конфлікту згідно зі ст. 27 Статуту ООН. Тому вона і далі посідає своє місце в Радбезі, а її відсторонення від вирішення окремих проблем практично неможливе. Це стосується і Сирії. Я не думаю, що йдеться про примирення з Росією. Мова радше про ситуативне партнерство в конкретній кризовій ситуації.

Чи є в ООН інструменти захисту прав тих у Криму, кого переслідує окупаційна влада, зокрема кримських татар? Якщо так, то що має робити українська сторона для активації таких механізмів?

— Інструменти є. Немає механізмів їх використання в умовах, коли окупаційна влада Криму не дає доступу до території ані моніторинговим місіям ООН, ОБСЄ, ані міжнародним правозахисним організаціям. Тому інформація про справжню ситуацію з порушенням прав людей на півострові збирається по крихтах із різних джерел. Нашій делегації спільно з партнерами всупереч протидії Росії вдалося забезпечити слухання в РБ ООН 10 доповідей помічника генерального секретаря ООН Івана Шимоновича про ситуацію з правами людей у Криму. Ми проводили фактично щотижневий брифінг, конференції, круглі столи щодо порушення прав людей на окупованому півострові. Останній такий захід відбувся в штаб-квартирі ООН 9 грудня. Це єдині можливості консолідації світової громадськості, формування глобальної громадської думки на основі правдивих фактів. Зібрані докази порушень у Криму засадничих принципів універсальних прав людини стануть, сподіваюся, у недалекому майбутньому матеріалами для Міжнародного кримінального суду.

Коли ви повертаєтесь до України? І чи відомо, якою буде ваша нова позиція тут?

— Відрядження має завершитися з прибуттям нового постпреда. Зараз я продовжую працювати над підготовкою делегації для роботи в Раді Безпеки. По завершенні попросу відпустку, а далі буде видно. ■

Повну версію інтерв'ю читайте на сайті www.tyzhden.ua

Випробування 2016-м

Денис Казанський

Навіть ідеальне перемир'я не спинить злиднів, криміналу й тоталітаризму на окупованому Донбасі

Головним бажанням, яке в Донецьку та Луганську загадуватимуть за новорічним столом, напевно, буде довгоочікуване перемир'я. У 2015-му бойові дії, всупереч очікуванням, не припинилися, незважаючи на мінські домовленості. Затишшя на фронтах час від часу змінюється позиційними боями. Сторони і далі зазнають втрат і методично обстрілюють позиції суперників, а мешканці прифронтових міст давно вже звикли засинати під віддалений гуркіт канонади.

Вкотре сторони в Мінську домовилися про безумовне припинення вогню з 23 грудня. Але чи діятиме нова домовленість і як довго вона проживе, передбачити неможливо. Очевидно, що повномасштабних бойових дій чекати не варто, але виснажливі епізодичні обстріли можуть затягнутися на багато місяців і навіть на весь рік.

Утім, навіть якщо справжній мир усе-таки встановиться, говорити про відновлення повноцінного довоєнного укладу життя на підконтрольній бойовикам території Донбасу поки що не варто. Економічна ситуація в ОРДЛО погіршується, а перспективи невизнаних республік вельми туманні. Поки що підприємства в сирій зоні не витратили запасу міцності й працюють. Їхні власники розраховують на те, що незабаром у Донецьку та Луганську все ж

відновиться якась правова визначеність, що дасть змогу вийти на довоєнні показники та покрити збитки від війни. Тому низка підприємств, попри перебої з поставками сировини й труднощі зі збутом, і далі видають урізані зарплати працівникам і зберігають колективи. Проте не зрозуміло, як довго це може ще тривати.

Якщо ситуація так і лишиться в підвішеному стані, незабаром можна очікувати консервації або цілковитої ліквідації деяких стратегічних виробництв, які раніше були містоутворюючими. Вже сьогодні масові скорочення анонсовані на Харцизькому трубному заводі та в холдингу «Донецьксталь». На Донецькому металургійному заводі, який входить до складу холдингу, вже підписані відповідні накази, які передбачають переведення працівників на одинденний робочий тиждень із 21 грудня цього року й 5 лютого наступного.

Кількість працівників на підприємстві, що належить олігархові Віктору Нусенкісу, — 5881 особа. З них 302 вже відправлені в тривалі безоплатні відпустки. Більшість працівників Донецьксталі із серпня минулого року переведено на 2/3 ставки.

Тепер згідно з програмою, розробленою керівництвом і названою «планом під заходи щодо зменшення чисельності», скороченню підлягають 1725 осіб включно з відправленими у неоплачувані відпустки. Планується залишити персонал загальною чисельністю 3604 людини. З них 2991 особа буде задіяна на виробництві чавуну, 104 — в охороні, 99 — інваліди-надомники, 410 — непромисловий персонал.

Про подальшу долю двох коксохімічних заводів Донецьксталі в Макіївці поки що нічого не відомо, але, швидше за все, на них також чекає скорочення виробництва, оскільки попит на продукцію стрімко знижується.

Як-так у маріонеткових республіках працюють тільки шахти та окремі підприємства, які примудряються різними обхідними шляхами вивозити продукцію до Росії. Але й на них зарплату дають із великими затримками. Навряд чи ситуація покращиться наступного року. Якщо невизначений статус територій збережеться, то підтримувати нормальну життєдіяльність підприємств буде дедалі важче. Промисловість Донбасу й до війни мала вкрай низькі показники рентабельності. Багато підприємств банкрутували або ледве зводили кінці з кінцями, запроваджували скорочені робочі тижні та неповні робочі дні. Нинішня криза хіба що покладе край їхнім багаторічним мукам.

Промисловість Донбасу могла врятувати від повільної деградації тільки модернізація. Але після всього, що сталося, вірити в неї може тільки

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВ'ЯЖІТЬСЯ З НАМИ

великий оптиміст. Жоден інвестор, зокрема й відчайдушний російський патріот, не стане вкладати гроші в сіру зону, де події розвиваються абсолютно непередбачувано.

Так, у 2013 році Метінвест Ріната Ахметова збирався вкласти в Єнакіївський металургійний завод більше ніж €300 млн і побудувати нову аглофабрику. Виробництво збиралися запустити в 2016-му. Але війна змінила плани, і від будівництва об'єкта відмовилися. Замість нового виробництва Єнакієве отримало у 2016-му безробіття, бідність і невизначеність.

У Донецьку та Луганську ніхто вже не приховує, що захоплені бойовиками міста виживають лише завдяки російським грошам і фактично стали черговим тягарем на шії російських платників податків. З огляду на важке економічне становище окупованих територій нинішній порядок, напевно, збережеться у 2016 року. Такий стан справ ставить Донецьк і Луганськ у цілковиту залежність від РФ, яка також переживає серйозні проблеми. Через кризу й санкції в Москві ось-ось вичерпаються гроші, і тоді нахлібники на кшталт Донбасу та Абхазії, вочевидь, у першу чергу будуть позбавлені підтримки. Якщо це станеться, на окуповані території може чекати гуманітарна катастрофа, привид якої вже нависав над захопленими районами восени 2014-го. Обвал цін на нафту та зубожіння російської казни роблять таку перспективу досить реальною.

Вжити за власні кошти підконтрольні бойовикам міста сьогодні просто не зможуть. Алчевська газета «Неделя» пише, що рівень оплати комунальних послуг у місті — лише близько 18% й він далі падає. Зубожіння мешканців ставить Алчевськ на межу комунального колапсу. Перебої зі світлом і водою — реальні перспективи для міст «ЛНР» та «ДНР» у разі, якщо Росія не зможе їх фінансувати.

На тлі економічних проблем і політичної невизначеності тривають розбірки в середовищі бойовиків. Вбивство польового командира Павла Дрюмова та арешт козачого отамана Бондаря в

Луганській області, розстріл «прокурора» Єнакієвого Арутюна Данеляна стали завершальними акордами кривавого 2015 року, який забрав життя багатьох впливових та авторитетних польових командирів сепаратистів, загиблих у міжособистій сутичці за владу. Але навряд чи на цьому зупиниться маховик насильства. У 2016-му ми, напевно, будемо свідками нових убивств. Подейкують, що незабаром куратори можуть узятися за Моторолу та Гіві, які занадто перекірливі й незалежні, тож можуть становити потенційну загрозу для Олександра Захарченка.

ВАТАЖКАМ БОЙОВИКІВ ДОВЕДЕТЬСЯ БУДУВАТИ В СЕБЕ СПРАВЖНІЙ ТОТАЛІТАРИЗМ ПІВНІЧНОКОРЕЙСЬКОГО ЗРАЗКА, ОКРЕМІ ОЗНАКИ ЯКОГО ВЖЕ ПРОГЛЯДАЮТЬСЯ НА ДОНБАСІ СЬОГОДНІ

Залишатиметься напруженою й загальна кримінальна обстановка на окупованих територіях. Безробіття та бідність у поєднанні з легкодоступністю зброї створюють прекрасний клімат для бандитизму й розбою. Сьогодні кримінальна статистика в захоплених бойовиками містах невідома, проте навіть за тією інформацією, яка доходить до нас, зрозуміло, що ситуація дуже важка. Тяжкі злочини люди в камуфляжній формі скоюють у різних куточках ОРДІЛО щодня. Але ми, як правило, дізнаємося тільки про ті з них, які активно обговорюються в соціальних мережах.

Численні випадки крадіжок металу та мародерства в порожніх квартирах і будинках узагалі не піддаються жодному обліку.

2016 рік за всіма ознаками буде для Донецька та Луганська ще важчим, ніж попередній. Негативні тенденції посиляться, тож, щоб зберегти свій вплив та свої володіння, ватажкам бойовиків доведеться будувати в себе справжній тоталітаризм північнокорейського зразка, окремі ознаки якого вже проглядаються на Донбасі сьогодні. ■

ЩОСУБОТИ
О 22:30

ДРАЙВОВЕ
АНТИХАМ-ШОУ

ПОЧНИ З СЕБЕ!

zik

Зупинити відставання

Олександр Крамар

Завищені соціальні очікування й панування популізму в політиці супроводжуються усе помітнішим економічним відставанням України не лише від розвинених країн, а й від дедалі більшої кількості азійських та африканських

Нещодавно нідерландський банк ABN AMRO вніс Україну до списку країн із перспективними ринками, які можуть замінити членів БРІКС. Поряд із європейською Україною в переліку опинилися азійський В'єтнам, латиноамериканська Мексика та африканська Гана. Така компанія обурила чимало вітчизняних читачів, видавши їм принизливу. Втім, ситуація лише вкотре засвідчила: українцям терміново потрібен «холодний душ», щоб адекватно оцінити актуальне місце своєї країни у світі.

На жаль, і досі доводиться зіштовхуватися зі сформованими в масовій свідомості ще радянською пропагандою уявленнями, коли Україна, як і решта СРСР, з якогось дива вважалася щонайменше рівнею провідним капіталістичним країнам і значно розвиненішою за латиноамериканські, азійські чи африканські — «третій світ». А порівняння з ними й особливо загроза «скотитися до їхнього рівня» видавалися припущеннями і негативною перспективою.

Ринкова трансформація та перехід до капіталізму чомусь бачилися більшості громадян конче вступом до кола країн «золотого мільярда», а не «якоїсь там Латинської Америки» чи, не дай Боже, Азії та Африки. Хоча насправді саме з ними в республік Радянського Союзу було значно більше спільного. А розуміння, що рівень життя країн «золотого мільярда» був не даністю ринкової економіки, а лише результатом її успішного розвитку, явно не вистачало. Відтак у суспільстві не виникло достатнього запиту на конкретні й болючі радикальні реформи заради економічного зростання, на перешкоді яким стояв популістський концепт «рівня життя» і його «підвищення до європейських стандартів».

Проте життя не стоїть на місці, а Україна не перебуває у вакуумі. Той факт, що економічне зростання не стало в нас пріоритетом державної політики, лише погіршив наші позиції на тлі конкурентів. І за останні десятиліття актуальне місце країни у світі дуже сильно змінилося. А найголовніше, що й сьогодні, ігноруючи цей факт, орієнтуючись на явно завищені, не адекватні нинішнім показникам економічного розвитку очікування щодо соціальних стандартів, рівня доходів та структури економіки, політики заганняють країну щораз далі в трясовину популізму, засиллям якого позначене життя найменш динамічних економік «третього світу».

ПРКА ПРАВДА

Перший наслідок того, що відбулось, а ще більшою мірою того, що не відбулось в Україні за останню чверть століття, котрий важливо

прийняти бодай сьогодні, є таким: у перспективі кількох десятиліть малоімовірним є досягнення нею рівня економічного розвитку, а отже, й життя чи соціальних стандартів країн Західної Європи або ж «золотого мільярда». За останні десятиліття ми від них безнадійно відстали.

Для ілюстрації скористаємося даними останніх міжнародних економічних зіставлень на основі обсягу ВВП за паритетом купівельної спроможності на особу, які регулярно публікує МВФ. У 1992 році відповідний показник в Україні дорівнював \$6,1 тис., у США — \$25,5 тис., у Німеччині — \$22,8 тис., у Франції — \$21,1 тис., в Італії — \$21,6 тис. Таким чином, відношення становило 4,2–3,5 раза. У 2015 році Україна мала \$8 тис., США — \$55,9 тис., Німеччина — \$47 тис., Франція — \$41,2 тис., Італія — \$35,7 тис. Тобто розрив зріс від 4,2 до 7 порівняно з показником Сполучених Штатів, від 3,7 до 5,9 — Німеччини та від 3,6 до 4,5 — Італії.

Причому це відбулося не лише внаслідок провалу 1990-х років, викликаного необхідністю трансформації економіки до ринкових умов чи розривом кооперації між виробниками колишнього СРСР. Цей провал був дуже значний, однак аналогічні проблеми свого часу пережили й нині успішні країни Центральної Європи.

Натомість ми ще дужче відстали від економік «золотого мільярда» навіть за останні 10 років. Головним чином тому, що так і не скористалися можливістю реформування країни після Помаранчевої революції 2004 року, а тепер і після Революції гідності. Причому відставання було б іще разючішим, якби не стрімке зменшення кількості населення в Україні на тлі його зростання в згаданих країнах «золотого мільярда»: реальний ВВП України у 2015 році був на 6,5% меншим, аніж у 2004-му, тоді як у Франції за той самий час він зріс на 10,1%, у Німеччині — на 15,8%, у США — на 18,9%.

За базовим сценарієм розвитку української економіки очікувати зменшення розриву із провідними країнами бодай до дво-трикратного немає жодних підстав як мінімум у найближчі 20–25 років. А популістські спроби рівнятися на них у соціальних стандартах здатні хіба що збільшити цей розрив, загальмувавши розвиток української економіки.

Понад те, зростає відставання в рівні розвитку економіки і з постсоціалістичними країнами Центральної Європи. Навіть коли не брати до уваги глибокий провал вітчизняної економіки в 1990-х і порівнювати рівень розвитку України із центральноєвропейськими сусідами напередодні Помаранчевої революції та сьогодні, то виявимо дуже значне збільшення різниці.

**Динаміка ВВП на особу в окремих країнах світу, \$ тис.
за паритетом купівельної спроможності**

Країна/рік	1992	2000	2004	2013	2015
Україна	6,14	3,98	6,30	9,70	7,99
США	25,47	36,43	41,84	52,61	55,90
Німеччина	22,76	29,55	32,65	44,95	47,03
Франція	21,13	28,51	32,25	39,98	41,22
Італія	21,62	28,61	32,00	35,35	35,66
Словаччина	-	12,35	16,15	27,20	29,42
Польща	6,51	11,56	14,09	23,98	26,40
Угорщина	9,87	14,15	18,34	23,69	26,07
Малайзія	8,17	12,79	15,10	23,85	26,14
Казахстан	7,03	7,70	12,34	23,08	24,35
Росія	10,73	10,46	14,65	24,34	23,74
Чилі	7,22	11,38	13,89	22,51	23,56
Габон	12,96	14,16	14,94	19,86	21,39
Аргентина	9,04	11,83	12,52	22,07	22,38
Румунія	6,21	8,01	11,54	18,83	20,70
Туреччина	7,73	10,20	12,16	19,04	20,28
Болгарія	7,94	7,63	10,62	17,25	18,50
Мексика	8,95	12,00	13,09	17,48	18,33
Іран	7,38	9,73	12,41	16,62	17,57
Бразилія	7,04	9,14	10,53	16,01	15,69
Алжир	6,93	8,25	10,29	13,72	14,16
Південна Африка	6,24	7,72	9,24	12,89	13,20
Ботсвана	5,90	8,11	9,58	16,25	17,46
Таїланд	5,20	7,36	9,66	15,28	16,08
Колумбія	5,29	6,62	7,82	12,83	13,79
Перу	3,53	5,30	6,29	11,58	12,08
Єгипет	4,37	6,37	7,32	10,76	11,26
Туніс	4,08	6,01	7,49	11,02	11,45
Китай	1,26	2,91	4,41	12,19	14,19
Албанія	2,14	4,23	5,85	10,95	11,87
Намібія	4,64	5,37	6,70	10,18	11,18
Індонезія	3,42	4,65	5,70	10,11	11,11
Парагвай	4,10	4,78	5,18	8,13	8,67
Марокко	2,82	3,64	4,65	7,58	8,20
Ангола	2,13	2,32	3,10	7,03	7,34
Філіппіни	2,65	3,40	4,06	6,59	7,32
Болівія	2,74	3,52	3,82	5,92	6,42
Індія	1,27	2,04	2,64	5,49	6,21
Нігерія	1,72	2,35	3,20	5,76	6,18
В'єтнам	1,12	2,06	2,81	5,31	6,02
Узбекистан	1,77	1,95	2,46	5,19	6,00
Лаос	1,14	1,79	2,34	4,67	5,33
М'янма	-	1,12	1,91	4,35	5,16
Бангладеш	0,94	1,36	1,71	3,17	3,61

Серед них держави, які:

належать до «золотого мільярда»;
мали вищий ВВП уже на момент здобуття Україною
незалежності;
випередили Україну до 2000 року;
випередили Україну до 2013 року;
наздогнали або наздоганяють Україну нині;
усе ще значно відстають від України, але можуть
наздогнати її за 5–10 років.

За даними International Monetary Fund, World Economic Outlook Database,
жовтень 2015 року

Якщо у 2004 році ВВП за ПКС на особу в Україні становив \$6,3 тис., у Польщі—\$14,1 тис., Румунії—\$11,5 тис., то 2015 року в Україні—\$8 тис., у Польщі—\$26,4 тис., а в Румунії—\$20,7 тис. Таким чином, у нас він упав за цей час від 44,7% до 30,3% аналогічного польського показника та від 68,7% до 38,6% румунського. І відповідна тенденція триває, адже в її основі—значно вищі темпи економічного зростання сусідніх країн Центральної Європи порівняно з Україною.

ПОЗБУТИСЯ ПИХИ

Другий наслідок: ми вже зараз набагато менш розвинені й бідніші за низку азійських, більшість латиноамериканських і дедалі більшу кількість африканських країн, порівняння з якими в нас усе ще часто вважають принизливим і рівень соціальних стандартів у яких значно нижчий, ніж в Україні. 2015 року ВВП за ПКС на особу в нас (нагадаємо: \$8 тис.) був удвічі-втричі нижчий, ніж у Малайзії (\$26,1 тис.), Чилі (\$23,6 тис.), Аргентині (\$22,4 тис.), Мексиці (\$18,3 тис.), Ірані (\$17,6 тис.), Ботсвані (\$17,5 тис.), Таїланді (\$16,1 тис.), Бразилії (\$15,7 тис.).

Задля справедливості зауважимо, що й на момент здобуття незалежності Україна або вже незначно поступалися їм, або перебувала приблизно на їхньому рівні. А уявлення про більшу порівняно з ними економічну розвиненість УРСР, як уже зазначалося, було навіть тоді лише продуктом радянської пропаганди.

Ці країни зазвичай мають значно вищі темпи довгострокового зростання економіки порівняно з Україною, що залишає нам у найближчі десятиліття хіба що мріяти про рівень економічного розвитку та життя, зіставний із Аргентиною, Мексикою, Бразилією чи Таїландом. Наприклад, від 2004 року реальний валовий внутрішній продукт у Малайзії зріс на 68,8%, в Аргентині—на 63,6%, в Чилі—на 55%, в Таїланді—на 44%, у Бразилії—на 35,2%, в Мексиці—на 30%.

У найближчій перспективі за базовим сценарієм вони розвиватимуться значно швидше, ніж Україна. Та навіть коли темпи зростання вітчизняної економіки і пришвидшаться в результаті успішних реформ, то на подолання розриву зі згаданими країнами Азії та Латинської Америки підуть не роки, а десятиліття.

Однак через засилля популістів та фокусування суспільно-політичного життя на питанні доходів і соціальних стандартів, а не економічного зростання Україна нині сильно відстала уже й від тих країн, які зовсім нещодавно не лише вважались, а й справді були набагато біднішими. Зокрема, зараз ми помітно поступилися Індонезії (\$11,1 тис.), Намібії (\$11,2 тис.), Єгипту (\$11,3 тис.), Перу (\$12,1 тис.), що вже й казати про Південну Африку (\$13,2 тис.), Колумбію (\$13,8 тис.), Алжир (\$14,2 тис.) чи Китай (\$14,2 тис.). Хоча не лише на час здобуття незалежності, а навіть у 2000 році, на момент завершення пов'язаного з пострадянською трансформацією обвалу 1990-х, більшість із них нам усе ще значно поступалися.

Крім того, більшість цих країн має найдинамічніші економіки у світі і, як наслідок, розрив із ними також лише збільшуватиметься в найближчі роки. Наприклад, зростання китайської від 2004-го становило 176%, індонезійської та перуанської—по 85,4%, колумбійської—63%, єгипетської—59,4%, алжирської—39,2%, південноафриканської—36,1%. ▶

Останнім часом нас стрімко наздоганяє низка інших азійських та африканських країн, а також найбідніші латиноамериканські. Так, нинішній рівень економічного розвитку України (\$8 тис.) фактично відповідає рівневі Філіппін (\$7,3 тис.), Індії (\$6,2 тис.), В'єтнаму (\$6 тис.) та Узбекистану (\$6 тис.) в Азії, Марокко (\$8,2 тис.), Анголи (\$7,4 тис.) та Нігерії (\$6,2 тис.) в Африці, Болівії (\$6,4 тис.) в Південній Америці.

Причому вони також зростають темпами, в рази вищими, аніж за базових умов передбачає найоптимістичніший сценарій розвитку української економіки принаймні до 2020 року. Скажімо, від 2004-го обсяг ангольської економіки збільшився на 167%, узбецької — 135,2%, індійської — 124,7%, нігерійської — 111,7%, в'єтнамської — 94,4%, філіппінської — 76,6%, болівійської — 69,5%, марокканської — 60,8%. А отже, незабаром актуальним для України, цілком імовірно, стане наздоганяти вже їх.

ВИБІР ШЛЯХУ

Однак тут потрібне застереження: не хотілося б, щоб цю публікацію розглядали в контексті кампанії дискредитації української економіки через її «деіндустріалізацію та деградацію», яку останнім часом наполегливо проводять кремлівське керівництво та представники проросійської п'ятої колони в Україні. Подаючи це як наслідок її переорієнтації на ЄС та розриву кооперації з Росією.

Так, українська економіка стрімко деградує на тлі решти світу і особливо країн, що розвиваються. Утім, це відбувається не через розрив торговельно-економічних відносин із РФ, котра так само стрімко деградує. І не через «деіндустріалізацію» внаслідок втрати приречених, успадкованих із радянського часу та зав'язаних на Росії неконкурентоспроможних у нинішньому вигляді на інших ринках виробництв. Навпаки, це стається внаслідок штучного затягування їхньої агонії, зволікання зі здійсненням необхідних реформ, які перевели б Україну з безперспективної пострадянської моделі на модель динамічного зростання. Модель, яка, окрім іншого, робить ставку на постійну конкуренцію і постійно адаптується до можливостей та викликів міжнародного ринку.

ВВП Росії за ПКС на особу в 2015 році МВФ справді оцінив у \$23,7 тис., що втричі вище, ніж в Україні. Але це не означає, що тамтешня економіка ефективніша порівняно з нашою: просто Москва досі активно експлуатує природні, насамперед енергетичні, ресурси своїх внутрішніх колоній (див. *Тиждень, № 27/2014*). У цьому контексті варто зазначити, що ВВП за ПКС на особу в РФ перебуває на рівні африканського Габону (\$21,4 тис. у 2015 році), який так само живе завдяки значним енергетичним ресурсам, але при цьому зростає швидше за неї. За рівнем розвитку РФ уже обігнав і Казахстан (\$24,3 тис. у 2015-му), хоча ще 2000-го значно поступався їй (\$12,3 тис. проти \$14,7 тис.), адже експортних ресурсів на особу в нього більше.

Натомість неенергетичний сектор російської економіки за ефективністю завжди програвав українському. Від 2000-го, коли обидві країни вийшли із трансформаційного спаду 1990-х, і до 2013-го (перед початком бойових дій на Донбасі), попри стрімке зростання цін на енергоносії, співвідношення ВВП за ПКС на особу в Україні (\$4 тис. і \$9,7 тис.) та Росії

(\$10,5 тис. і \$24,3 тис.) суттєво не змінилося (38% у 2000 та 40% у 2013). Відбулося навіть незначне скорочення цього розриву на нашу користь.

Погіршилося за останнє десятиліття співвідношення економік Росії та наших західних сусідів — Польщі й особливо Румунії. Так, у 2004 році ВВП за ПКС на особу в РФ (\$14,7 тис.) був більший за польський (\$14,1 тис.) і значно переважав румунський (\$11,5 тис.), а 2015-го вже поступався першому (\$23,7 тис. проти \$26,4 тис.) і менш ніж на 15% переважав другий. Гіршою була динаміка економічних показників РФ за цей час і порівняно з Аргентиною, Чилі або Таїландом.

Зараз стрімка деградація України на тлі інших економік затушовується окремими факторами, які інерційно завищують уявлення про наш рівень. Наприклад, коли йдеться про індекс людського розвитку (ЛР), що використовується ООН і при визначенні якого враховують три види показників: очікувана тривалість життя; рівень грамотності населення країни та очікувана тривалість навчання; рівень економічного розвитку, оцінений як валовий національний дохід на жителя. За ЛР (81/82 місце в світі) ми поки що формально випереджаємо основну масу африканських та азійських країн, хоча суттєво поступаємося більшості латиноамериканських, перебуваючи в компанії Туреччини (72), Мексики (74), Бразилії (75), Йорданії (80), Алжиру (83), Перу (84), Китаю (90), Таїланду (93) та Колумбії (97). І навіть значно обходимо такі країни, як Єгипет (108), Індонезія (110), Філіппіни (115), В'єтнам (116), Марокко (126) чи Парагвай (112), годі вже й казати про Індію (130), Бангладеш (142), М'янму (148), Нігерію (153).

ЗА БАЗОВИМ СЦЕНАРИЄМ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ОЧІКУВАТИ ЗМЕНШЕННЯ РОЗРИВУ ІЗ ПРОВІДНИМИ КРАЇНАМИ БОДАЙ ДО ДВО-ТРИКРАТНОГО НЕМАЄ ЖОДНИХ ПІДСТАВ ЯК МІНІМУМ У НАЙБЛИЖЧІ 20–25 РОКІВ

Однак після деградації інфраструктури, медицини та освіти, для розвитку якої за останні 20 років фактично нічого не було зроблено, стане вже цілком очевидною.

Потрібно позбутися безпідставних ілюзій і зосередитися на розвитку із дна, на якому ми опинилися. Прагнути жити краще — це добре, але за наявності економічних передумов, тоді як вимагати вищого рівня життя й соціальних стандартів без такого підґрунтя шкідливо й небезпечно. Життя не за можливостями лише підриває економіку та її перспективи. А це означає, що треба зробити основою порядку денного суспільно-політичного життя не вимоги покращення добробуту, а нарощування національного доходу, зростання ефективної зайнятості й продуктивності праці. І лише як наслідок можна буде потім вести мову про підвищення рівня життя. Інакше Україна під дальші просторікування про підняття відповідних стандартів до європейських ризикує ще глибше скочуватися в економічну, а відтак і соціальну прірву, й через 10–15 років доведеться мріяти про рівень розвитку вже не тільки Філіппін, Індії чи Нігерії, а й, не виключено, М'янми, Бангладеш, Кенії чи Танзанії. ■

Національний палац
мистецтв "УКРАЇНА"
малий зал

19:00

12

січня

jazz voices

КОЛО

СПІВАНКИ

іванка **червінська**
спів

ігор **закус**
бас, драмкоування

родіон **іванов**
клавирні

сергій **балалаєв**
барабани

анна **донцова**
спів

олег **пашковський**
клавирні, драмкоування

ігор **закус**
бас

андрій **чайка**
барабани

ROCK. UNPLUGGED

струнний квартет **asturia:**

віра валієва / олена москаленко /

катерина головко / мирослава цибка

організатор: НПМ "УКРАЇНА",
тел. +38 (044) 247 2555

ЖИВИЙ ЗВУК

Довга черга на вихід

Любомир Шавалюк

Щороку з України вивозять астрономічні суми капіталу. Чому та яким чином?

Проблема відпливу капіталу з України не нова. Про неї чимало й часто говорять, але зовсім небагато обізнаних людей орієнтується в тому, які суми щороку втрачає країна. Економічна криза 2014–2015-го активізувала тих, хто виводить капітал більш-менш законними методами. Їхні дії лежать на поверхні, а негативні наслідки для курсу гривні та рівня життя населення можемо зараз спостерігати на власні очі. Але є й інша, тіньова частина потоків капіталу, не завжди помітна й часто незаконна. Вона щороку вимиває з України, як і з багатьох інших країн, мільярди доларів і не потребує економічних криз для своєї активізації, бо існує перманентно.

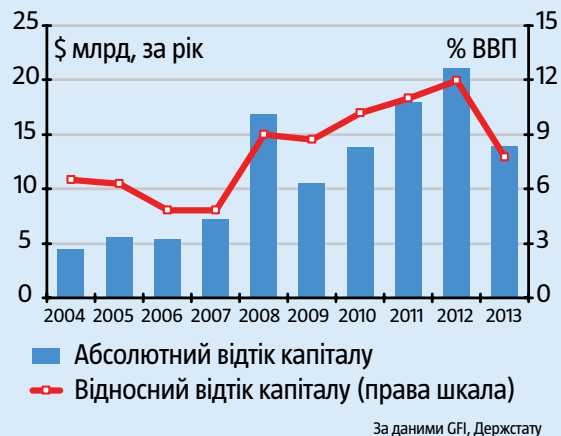
Нещодавно було опубліковано черговий щорічний звіт організації Global Financial Integrity (GFI), у якому досліджено обсяги тіньового відпливу капіталу зі 149 країн, які розвиваються. Автори звіту стверджують, що щороку вони сумарно становлять понад \$1 трлн (\$1090 млрд у 2013-му, свіжіших даних немає) і постійно зростають. При цьому наведені оцінки, ймовірно, занижені через брак об'єктивної інформації. Навіть така сума вражає, відтак постають питання про те, чому і яким чином відбувається відплив капіталу, як із цим боротися та яке місце України в цих процесах.

За оцінкою GFI, впродовж 2004–2013 років з України тіньовим шляхом вивели майже \$118 млрд, або понад 8% ВВП щороку (див. «Відкрита рана»). За цим показником країна посідає 14-те місце серед країн, які розвиваються, хоча за розмірами економіки перебуває на кілька десятків шаблів нижче. Тобто в нас масштаб явища у пропорції до розмірів економіки величезний, один із найбільших у світі (за режиму Януковича він був прогнозовано найсуттєвішим). Звідси випливає, що всі образні розмови про олігархів (їхній капітал — основа зазначених потоків) як про пухлину на тілі країни чи українських кровопивць не є перебільшенням, бо ґрунтуються на реальних фактах.

Які лазівки існують для тіньового відпливу капіталу? Головна — трансфертне ціноутворення. Принцип його дії такий: експортер декларує на митниці занижену вартість вивезених товарів (декларована вартість зазвичай дорівнює виробничій собівартості, щоб внутрішні виробничі потужності виходили в нуль) і продає їх за кордоном за ринковими цінами, кладучи різницю на рахунок в іноземному банку. Це саме стосується й імпорту (використовується рідше): декларується завищена митна вартість ввезеного товару, за допомогою якої певна дельта осідає на офшорних рахунках. Окрім трансфертного ціноутворення для виведення грошей за кордон використовують й інші можливості, зокрема купівлю в іноземців послуг, наприклад консалтингових, які не були фактично надані; передоплату за товари й послуги фірмам-одно-

Відкрита рана

За оцінкою організації Global Financial Integrity, тіньовий відплив капіталу з України за 2004–2013 роки становив \$116,8 млрд, або понад 8% ВВП щороку. Такі втрати дуже негативно впливають на довготривалу макроекономічну рівновагу та рівень життя українців.

денкам, що, отримавши гроші, банкрутують; купівлю сміттєвих цінних паперів, тобто акцій та облігацій, за якими ніколи не буде отримано доходу; надання кредитів фіктивним фірмам-нерезидентам, котрі їх ніколи не повернуть, тощо. Усі ці схеми використовуються, але не так масово, як трансфертне ціноутворення. Щоб проілюструвати останнє твердження, достатньо навести приклад Росії: за даними GFI, у 2004–2013-му відплив капіталу із РФ щороку становив у середньому \$105 млрд, водночас 2014-го його обсяг через «сумнівні операції» (стаття платіжного балансу, якою в Росії намагаються оцінювати суму угод, що мають ознаки фіктивних, із метою вивести гроші за кордон) сягав лише \$8,6 млрд.

Отже, трансфертне ціноутворення — основа тіньового відпливу капіталу. У зв'язку з його масовим використанням для переведення грошей в офшори виникають проблеми, які в контексті України мають кілька вимірів. По-перше, практично на всю суму капіталу, вивезеного з нашої країни тіньовим шляхом, зменшуються офіційні показники прибутків корпорацій. Звідси така мала частка прибутків підприємств у ВВП України (див. «Ключова лазівка»), навіть не враховуючи аномально низьких кризових показників. У нас прийнято вважати, що низькі рентабельність і частка прибутків у ВВП — наслідок застарілих основних виробничих фондів. Але це хибна думка, адже

морально й фізично зношені засоби виробництва визначають низький рівень переділу та малу частку доданої вартості в доході підприємств. Але при цьому частка фактичних (з урахуванням виведених грошей) прибутків у доданій вартості може бути великою і є такою. Адже якби було інакше, то в нашій країні ніхто не міг би, ведучи бізнес, окупити відсоткові ставки за кредитами на рівні 25—30% і ніхто серед підприємців не говорив би про широкі можливості мати 100% рентабельності. Виходить, що мала частка прибутків у ВВП в Україні є наслідком не так низької якості фізичного капіталу, як того, що з нашої країни щороку виводиться понад 8% ВВП у вигляді тіннових потоків, власне, як і з Росії (щонайменше 5%), меншою мірою Польщі (мінімум 1,5%). Якби ці гроші залишалися в Україні, то параметри нашої економіки були б зовсім іншими, банківська система була б стабільнішою, а люди багатшими.

По-друге, через те що ці гроші виходять з української юрисдикції, у владі регулярно кажуть, що потрібно якось перешкоджати відпливу. На думку спадає 2013 рік, коли через відсутність економічного зростання, а з ним і додаткових можливостей для дербану міністр доходів і зборів Клименко, активний член «Сім'ї», заговорив про необхідність боротися з трансфертним ціноутворенням. Тоді він декларував, що коли перекрити відплив капіталу, то бюджет отримає додатково 20 млрд грн (у процесі торгів з олігархами очікувані додаткові надходження до скарбниці зменшилися до 5 млрд грн). Ця сума цілком корелює з обсягом відпливу капіталу, оціненим GFI, і при нинішньому курсі долара становила б близько 50 млрд

грн за нормальної ситуації в економіці. Але проблема в тому, що її не так уже й легко піймати. Адже в усьому світі борються з тінновим відпливом капіталу й винаходять щоразу нові методи та інструменти, а результат мінімальний, бо винахідливі капіталісти придумують нові й нові схеми для того, щоб досягти свого.

По-третє, якщо з України й справді щороку виводиться в середньому понад \$11 млрд, то це не може відбуватися без відомо митників. До останніх об'єктивно виникають претензії. До цього можна додати неформальний імпорт, або контрабанду, обсяг якої торік, за оцінкою НБУ, становив \$9 млрд. Вийде близько \$20 млрд, або понад 20% нинішнього ВВП та більше ніж

ТІ, ХТО ЗАРОБИВ ПЕВНУ КІЛЬКІСТЬ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ, ПОЧИНАЮТЬ БОЯТИСЯ ЗА СВІЙ КАПІТАЛ, ТОМУ ПЕРЕХОДЯТЬ МЕЖУ ЗАКОНУ, ЩОБ ЙОГО ЗБЕРЕГТИ, І ВОДНОЧАС ІДУТЬ У ПОЛІТИКУ, ЩОБ ЗДОБУТИ НЕОБХІДНЕ ПРИКРИТТЯ

10% максимального ВВП у період незалежності. Це сума, яка щороку перетинає український кордон при мовчазній згоді митників. Отже, зміна такого стану справ має бути одним із найвищих пріоритетів реформування країни. Мабуть, саме з огляду на вказані цифри контакти на митниці є такими цінними, а «рішали» митних проблем, які сидять у парламенті, завжди мали значний вплив у політиці й бізнесі. »

звук

телебачення

відеонагляд

системи контролю доступу

пожарна та охоронна сигналізація

wi-fi

відеостіни

електрика і мережі

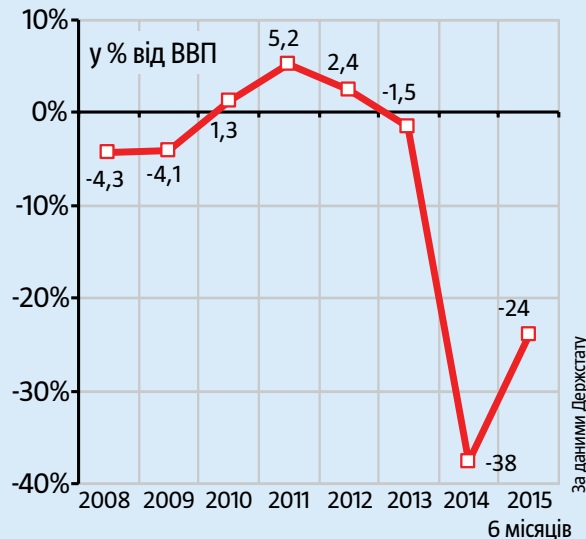
Каталоги музики, тб-канали з ліцензією публічного використання. Керування контентом та щоденна технічна підтримка.

www.icom.kiev.ua

Ключова лазівка

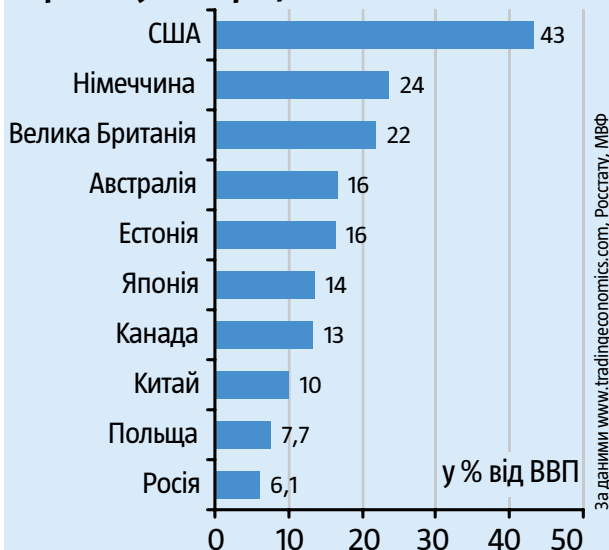
Основним інструментом виведення капіталу є трансфертне ціноутворення (свідоме заниження митної вартості експорту або завищення імпорту). Його використання, а не застарілість основних виробничих фондів є базовою причиною низьких офіційних прибутків корпорацій, а також низьких надходжень до бюджету від податку на прибуток підприємств.

Чистий прибуток підприємств* України

*Чистий прибуток великих та середніх підприємств без урахування діяльності бюджетних установ і банків

Прибутки корпорацій в окремих країнах у 2014 році

По-четверте, проблема має дуже важливий суспільний вимір. Хто може виводити капітал? Той, хто багато експортує (меншою мірою імпортує), тобто переважно олігархи. Представники малого й середнього бізнесу самостійно цього не зроблять, тож для виведення грошей за кордон повинні вдаватися до послуг горезвісної бізнес-«еліти», а відтак є в боргу перед нею. Хто виводить капітал? Той, хто боїться, що його відберуть, або хто має забагато грошей чи замало ідей для того, щоб прибутково інвестувати в умовах нинішньої української економічної системи. У другому випадку лише реформи створять умови для інвестування та збереження капіталу в Україні. Інакше втримати його неможливо.

Натомість у першому випадку виходить своєрідне порочне коло. Ті, хто заробив певну кількість грошей в Україні, починають боятися за свій капітал, тому переходять межу закону, щоб його зберегти, і водночас ідуть у політику, щоб здобути контакти (з бізнесом, політиками, митницею, чиновниками) для забезпечення необхідного прикриття. Якщо вони потрапляють у владу, то роблять з опонентами те, чого перед тим боялися самі. Якщо опиняються в опозиції, то, як тільки нове керівництво починає боротися з порушенням цими капіталістами закону, починають кричати про політичний переслідування. Оскільки державна машина занадто прогнила, щоб у правовому полі довести їхні переступи й вилучити на користь держави належне їй (через корумпованих чиновників та суддів, недосконале законодавство тощо), то все зводиться до неефективних силових методів і неможливості повернути кошти в бюджет. У підсумку виходить, що політична боротьба боротьбою, а гроші як виводилися через страх програти в ній, так і виводяться, що для більшості вчорашніх політиків немов перетворилося на святе діло. Яскраво ілюструє цей факт інтерв'ю Мустафи Найєма з Геннадієм Кернесом майже дворічної давності. Тоді перший був ще простим журналістом, а другий запитав його, чи має той рахунки в іноземних банках. Це питання стало сублімацією такого собі колективного несвідомого досить закритої на той час касти тих, хто боявся втратити «зароблене» й регулярно виводив певні суми за кордон. Революційні події розчинили ту касту новими обличчями в політикумі, але не зняли проблеми, тобто не позбавили її членів страхів і підстав для побоювань (недолуга боротьба президента з олігархами підклала дров до багаття). Вихід із цієї ситуації можливий лише тоді, коли державна машина запрацює так, що право власності буде гарантоване й що всі обвинувачення у відмиванні чи приховуванні грошей будуть доведені до судових вироків і їх реалізації, а не зніматимуться після того, як з обвинувачами «поділилися».

Виходить, що хоч би яким масштабним був вплив капіталу з України і хоч би якими негативними виявилися його наслідки, його не можна стримати будь-якими репресіями чи навіть запровадженням усіх тих нововведень, які винаходять у світі. Єдина можливість кардинально зменшити обсяги виведення грошей — побудова ефективної держави, у якій можливості для розвитку могли б знайти і свідомі й чесні, і їхні менш принципові антагоністи. Як відомо з фізики, тачанку легше тягнути за собою, ніж штовхати попереду себе. Капітал легше привабити за допомогою ефективної держави, ніж втримати від відтоку будь-якими методами. ■

ХТО ЗІ СВІТОВИХ КОМПАНІЙ НАЙІННОВАЦІЙНІШИЙ

The Boston Consulting Group опублікувала 10-й щорічний рейтинг найінноваційніших компаній світу

СТРАХУВАННЯ

змінюємо / стандарти

Рейтинг складається за результатами опитування 1500 топ-менеджерів і враховує загальний дохід акціонерів за п'ять років. 2015-го 79% респондентів визначили інновації як головний пріоритет або як такий, що входить до топ-3 пріоритетів розвитку їхніх компаній. Згідно з опитуванням саме науку та технології сьогодні вважають основою інновацій. Серед чотирьох головних атрибутів розвитку компаній, які були названі багатьма керівниками, можна виділити швидкість, добре керовані R&D-процеси, використання технологічних платформ і систематичне вивчення суміжних ринків.

Перші дві позиції 2015 року знову зайняли Apple і Google. На третьому місці опинилася Tesla Motors, ставши єдиним представником автоіндустрії в топ-5. Четверте і п'яте місця посіли відповідно Microsoft і Samsung.

Цікаво, що серед представників фінансової індустрії найвищу позицію в рейтингу (22-ге місце) зайняла французька AXA — світовий лідер страхування та управління фінансовими активами, випередивши навіть відомі компанії технічної та телекомунікаційної галузі Hewlett-Packard, Facebook та Cisco Systems.

Філіп Вотле, голова правління компанії «AXA Страхування» («доньки» AXA в Україні), розповів **Тижню**, що така

позиція в рейтингу не стала сюрпризом. Компанія активно розвиває цифрові технології та інвестує у свою глобальну трансформацію в усіх країнах світу.

«Інновації перебувають у центрі корпоративної культури AXA. Компанія вкладає свої ресурси в процеси digital-трансформації, Bigdata, надає підтримку перспективним стартапам, створюючи екосистему структур, присвячених інвестиціям та інноваціям. Серед них AXA Lab (визначник трендів), Kamet (інкубатор), AXA Factory і Венчурний фонд AXA. Група AXA також розвиває партнерські зв'язки з інноваційними компаніями, такими як LinkedIn, Facebook і BlaBlaCar».

Інвестиції та партнерські відносини дають змогу AXA залишатися в центрі цифрових і технологічних розробок, передбачати й задовольняти потреби клієнтів по всьому світу, пропонуючи їм якісні інноваційні послуги.

Загалом дослідження виявило зміну ролі технологій у галузях. Співатор рейтингу Ендрю Тейлор зазначає, що раніше технології жили окремо, у своєму IT-відділі. Але сьогодні digital, мобільні технології, bigdata підтримують інновації в компанії, починаючи від розробки нового продукту, його виробництва й закінчуючи стратегією виходу на ринок, у різних галузях.

Найінноваційніші компанії 2015

1. Apple	18. The Walt Disney Company	35. Volkswagen
2. Google	19. Marriott International	36. Visa
3. Tesla Motors	20. Johnson & Johnson	37. DuPont
4. Microsoft Corp.	21. Netflix	38. Hitachi
5. Samsung Group	22. AXA	39. Roche
6. Toyota	23. Hewlett-Packard	40. 3M
7. BMW	24. Amgen	41. NEC
8. Gilead Sciences	25. Allianz	42. Medtronic
9. Amazon	26. Tata Motors	43. JPMorgan Chase
10. Daimler	27. General Electric	44. Pfizer
11. Bayer	28. Facebook	45. Huawei
12. Tencent	29. BASF	46. Nike
13. IBM	30. Siemens	47. BT Group
14. Soft Bank	31. Cisco Systems	48. MasterCard
15. Fast Retailing	32. Dow Chemical Company	49. Salesforce.com
16. Yahoo!	33. Renault	50. Lenovo
17. Biogen	34. Fidelity Investment	

Ірина Геращенко:

«Бойовики і РФ не виконали жодного пункту мінських угод»

Уповноважений президента з мирного врегулювання ситуації на Донбасі, член гуманітарної підгрупи в Мінській переговорній групі про обмін полоненими, амністією для бойовиків та українських політв'язнів у РФ.

Яка ситуація з полоненими? Чи є шанс, що вони повернуться до Нового року? Бо складається враження, що бойовики давно перетворили їх на товар.

— Це дуже складне питання, на яке немає простих відповідей. Не можу собі дозволити легковажити з відповіддю, бо це людські долі. У мене телефон забитий есемесками від жінок, матерів і сестер наших воїнів. Шанси на звільнення є — гарантую, що ми робимо все від нас залежне для цього. Власне, невдовзі представимо підсумкову доповідь Мінської переговорної групи, у якій чітко скажемо про все, що стосується звільнення полонених. Ми користуємося списком, який комплектує та контролює профільний Міжвідомчий центр при СБУ. У цьому списку на сьогодні 140 осіб, із них понад 50 цивільних. Бойовики справді намагаються шантажувати нас питанням амністії й постійно занижувати цифру тих, хто утримується в заручниках. Тільки за останній час ми відправили 21 запит щодо долі конкретних осіб із зазначенням обставин, за яких вони потрапили в полон. На жоден із них не отримали відповіді, що є якнайяскравішим свідченням моральних та людських якостей людей, які по той бік займаються цим питанням. Цілком зрозуміло, що така поведінка — позиція навіть не так самих деенерівців, як їхніх керманівців із Кремля, котрий поводить як справжній терорист, що шантажує заручниками. До наших полонених не допускають навіть місію Червоного Хреста, який допускають у тюрми й Сирії, й Іраку, й інших країн, що воюють багато років.

А як щодо українців, які утримуються в Росії?

— Тільки офіційно в самій РФ утримується щонайменше 9 українців. Це політичні в'язні, заручники, яких взяла в полон терористична держава. Працюємо на дипломатичному фронті, щоб люди, яких із мішками на

Спілкувався
**Богдан
Буткевич**

голови вивозили з Донбасу чи Криму, і весь світ розуміли, що коїться. Коли людям силоміць дають російські паспорти, щоб судити їх за російськими законами, як Сенцова. Ми маємо довести, що ці речі не можна сприймати як норму, бо тоді РФ почне викрадати громадян й інших країн, катувати їх. Тому наші політичні в'язні в Росії — це виклик усьому світу. Для їх звільнення намагаємося використовувати різні методи. Наприклад, усі вже знають про обмін нашого героя кіборга Андрія Рахмана Гречанова на майора армії РФ, взятого в полон ЗСУ. Але для того, щоб обмін відбувся, президент помилював цього майора, який, нагадаю, був засуджений до 14 років ув'язнення. Розумієте, яка колізія? У мінських угодах записана вимога про звільнення всіх тих, хто незаконно утримується. Відповідно на окупованій частині Донбасу всі вояки та цивільні, яких захопили й катують бойовики, є незаконно затриманими. На українській же території незаконно затриманих у принципі немає — є правопорушники, які скоїли злочин і проти яких порушено кримінальне провадження. Щодо рабства, то в мене

такої інформації немає, я не можу собі дозволити оперувати чутками. Зате в нас є два списки: заручників і зниклих безвісти. Україна як держава зобов'язана знайти тіла, ідентифікувати або хоча б установити обставини смерті тих, хто входить до другого списку. Сьогодні в останньому значиться 762 особи, з них близько 400 цивільних, решта військові. На останньому засіданні гуманітарної підгрупи Мінської переговорної групи взяли на решті участь представники Міжнародного комітету Червоного Хреста, яким ми напередодні передали ці списки. І ось після цього вперше представники ОРДІЛО заявили, що почали працювати над списками зниклих безвісти й встановили долю 63 людей. Чекаємо тепер їх прізвища і ретельно перевіримо інформацію щодо кожного факту. А від МК ЧХ очікуємо, щоб він виступив

як аполітичний, незаангажований посередник, котрий зможе працювати на окупованій території. Бойовики нібито дали згоду. Також постійно співпрацюємо з волонтерами в питаннях пошуку інформації про полонених. Адже вони нерідко мають доступ на окуповану територію. Якщо вдається домовитися на нижчому, ніж Мінськ, рівні про звільнення полонених, звичайно, вступаємо в такі переговори.

Чи траплялися у вашій практиці випадки, коли людина, яка вважається зниклою безвісти, насправді є дезертиром чи навіть добровільно перейшла на бік ворога?

— Це війна, і на ній буває все. Звичайно, хочеться говорити лише про героїв. Повторюся, ми використовуємо у своїх перемовинах тільки ту інформацію, яку щотижня оновлює СБУ. Зокрема, і про те, кого вдалося знайти або звільнити. Отже, згідно з останніми цифрами це приблизно 2900 людей. Серед них є й загиблі, а є й ті, хто, скажімо так, був знайдений за різних обставин. Думаю, ви розумієте, про що я.

Україна готова до обміну «всіх на всіх»?

— Якщо йдеться про зміну запобіжного заходу ув'язнення, то ми це вже робимо. Але зрозумійте, що та сторона нерідко робить парадоксальні запити. Наприклад, нещодавно запропонували нам відпустити людину, яка була засуджена ще 2003 року (!) за вбивство й уже відсиділа 11 років із 15-річного терміну. Тобто дуже часто вставляють у списки на обмін осіб, які взагалі жодного стосунку не мають до нинішньої ситуації, але є дружбанами нинішніх бандитів. Звичайно, ми все одно йтимемо на будь-які можливі варіанти, щоб звільнити наших людей. Однак виходить це не завжди. Наприклад, уже два місяці боремося за звільнення однієї важкопораненої людини: ампутовані дві ноги, поранення ока та черевної порожнини. Ми все підготували для операції, реанімобіль уже чекав із дружиною, щоб його забрати. Бойовики відмовляються й починають казати, що його взагалі в них немає. Потім, коли закидаємо їх фактажем, переконують, що, мовляв, Червоний Хрест відвідав не всіх ув'язнених в Україні й що спочатку хочуть побачити всіх затриманих бойовиків, а потім допустять нас до пораненого. Розповідаю це, щоб ви розуміли, з якими бандитами нам доводиться мати справу. Дуже часто вони погоджуються віддати нам полоненого тільки тоді, коли він уже при смерті. Нещодавно помер один зі звільнених ще в липні, так і не оправившись від ножових поранень: його жорстоко катували. Бойовики, коли передають нам напівмертвих людей, сподіваються зняти із себе відповідальність за катування та смерть. Мені справді страшно за мешканців окупованої частини Донбасу, які потрапили в заручники до таких людей. Треба розуміти, що згідно з мінськими домовленостями Москва має використати всі важели впливу на бойовиків для виконання угоди.

Якщо оцінювати мінські домовленості загалом, то чи виконали бойовики й Росія бодай щось?

— Вони не виконали жодного пункту мінських угод. Повторю: жодного. Єдине, чого вдалося досягти,

Ірина Герашенко народилася 1971 року в Черкасах. Закінчила факультет журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка (1993), Дипломатичну академію України (2011), юрфак КНУ імені Тараса Шевченка (2012). Від 1993-го до 2003-го працювала в журналістиці та на посаді прес-секретаря дирекції Міжнародного фонду сприяння інвестиціям. 2003–2006-й – речник лідера партії «Наша Україна», а згодом президента Віктора Ющенка. У 2006–2007-му очолювала агенцію УНІАН. Народний депутат VI–VIII скликань («Наша Україна», УДАР, БПП). 17 червня 2014 року указом президента Петра Порошенка була призначена уповноваженим президента України з мирного врегулювання конфлікту на Сході країни.

то це певного прогресу щодо режиму припинення вогню. Все ж таки «Гради» майже не працюють, а раніше, коли постійно використовувалася важка артилерія, ми втрачали по 40–60 наших найкращих хлопців. Зараз гинуть переважно від мін та дій диверсійно-розвідувальних груп. Тобто відкриті бої трошки вщухли. Вдалося реалізувати деякі гуманітарні проекти з допомоги конкретним людям на окупованій території. Важливою є наша робота з розмінування. Але угоди загалом бойовики не виконують. Хоча треба розуміти, що при цьому Мінськ усе одно працює, адже до його виконання прив'язані санкції проти Росії. Ми чітко, з фактажем доводимо світу, що РФ нічого так і не виконала, тому необхідно продовжувати санкції. Путіна треба зупиняти всім світом, і мінські угоди в цьому якраз допомагають. Бо хто буде наступний: Білорусь, Казахстан, Польща, країни Балтії? Ніхто у світі не може почуватися в безпеці поруч із країною, яка цинічно порушує всі норми міжнародного права.

БОЙОВИКИ НАМАГАЮТЬСЯ ШАНТАЖУВАТИ ПИТАННЯМ АМНІСТІЇ Й ПОСТІЙНО ЗНИЖУВАТИ ЦИФРУ ТИХ, ХТО УТРИМУЄТЬСЯ В ЗАРУЧНИКАХ

Яка ситуація з амністією, котру вимагають бойовики?

— Сьогодні ми активно вивчаємо схожий досвід в інших країнах світу, як-от Хорватія, Індонезія. Хоча треба розуміти, що в згаданих випадках мова йшла про внутрішній конфлікт, у нашому ж ідеться про війну, спровоковану ззовні. Ми все одно будемо змушені виконувати цей пункт мінських угод, адже хочемо миру. Але ключова дискусія щодо закону про амністію відбуватиметься у Верховній Раді, саме вона прийматиме рішення з цього приводу. Можу абсолютно відповідально заявити, що жодного документа стосовно амністії ні в політичній, ні в гуманітарній мінських підгрупах не обговорювалося й не складалося. Мої слова можуть підтвердити Роман Безсмертний і Володимир Горбулін із політичної підгрупи. Взагалі позиція України незмінна: амністія можлива лише після стабілізації ситуації, роззброєння бандформувань, сталого режиму припинення вогню. Плюс виключно щодо тих, хто не скоював тяжких злочинів і злочинів проти людяності. ■

Прощавай, імперіє

Цього разу — назавжди

Юлія Олійник

Росія прогала цю війну. Але чи виграла її Україна? Цю російсько-українську війну ми самі стали називати гібридною: ніби її нема, а люди гинуть. І нарешті стало очевидним: у нас не лише війна, а й політика, економіка та культура гібридні. Опозиційний блок ніби є, але опозиції до партії влади нема (бо що ділити, наприклад, панові Кононенкові з паном Ахметовим? Можливо, майно пана Коломойського?). Економіка у нас ніби вільно-ринкова, але бізнес живиться з державного бюджету (наприклад, хто краще продасть армії пальне, надасть «послуги» Укрзалізниці або візьме собі кредит під гарантії уряду). Та й банки ніби є — але обігу банківського капіталу нема, тому взяти кредит можна тільки гібридно: лише «своїм» у «своїх» на «своїх» умовах. Наші митники й прикордонники так само гібридно стережуть кордони, тому контрабанда безперешкодно й безподатково вливається в бізнес, не залишаючи й сліду в нашому ВВП (а як іще можна вижити людям у регіонах, якщо не стати цигарковими перемитниками на Закарпатті, бурштинокопачами на Рівненщині чи транскордонними погоничами бичків на Сумщині?). І в культурі у нас без гібридності не обійшлося — ну чим не гібрид, наприклад, «російськомовна українська література»? Або проведення засідання Кабміну російською мовою, бо вірменин Аваков і грузин Саакашвілі не хочуть (мовляв, не вміють) говорити українською? Ви можете уявити в Бундестазі німецького депутата — етнічного турка, який не говорить німецькою?

Росія-СРСР була такою собі гібридною тоталітарною імперією. У 1991 році Україна здобула від неї таку саму гібридну незалежність і майже 25 років прожила з нею — з тисячами пам'ятників Леніну, русифікованим владним і культурним простором, головами колгоспів і «червоними» директорами в парламенті, кримінальною олігархізацією та травматично-патологічною любов'ю «молодшого брата» до «старшого». 25 років гібридної незалежності — чи не забагато? І, може, вже досить?

Сьогодні російська імперія в агонії. Правда, це ще не гарантує її розвалу, бо агонії вже з нею траплялися — востаннє в 1917 році, майже століття тому. Тоді Україна не здобула самостійності — перефразуємо Пилсудського: українські політики, рухаючись у «революційному потязі», по дорозі до незалежності зішли на станції «соціалізм». А в 1990-х українські націонал-демократи, намагаючись потрапити на станцію «капіталізм», опинилися в обіймах специфічного російського псевдокапіталізму — тепер ми

назвали б його гібридним, — якому стали рідними лєніни на центральних площах, червоні прапори, бідне населення і кримінальний бізнес.

У 2016 році маємо шанс не лише відсвяткувати 25-ту річницю української незалежності, а й остаточно позбутися її гібридності. Для цього треба багато зробити, але головні необхідні кроки вже очевидні: 1) бізнес повинен функціонувати на конкурентних і справді ринкових засадах, а не обслуговувати держбюджет за чорними й сірими схемами (а для цього потрібні не лише доступні кредити та демонополізація, а й відкриття кінцевих бенефіціарів бізнесу); 2) здоровий бізнес має розвиватися в регіонах, які сьогодні перетворилися на депресивні території, де люди живуть без заробітку; 3) агробізнес, як історично традиційний для України, має ґрунтуватися на такій базовій виробничій одиниці, як сімейне фермерське господарство, а обмеження землеволодіння латифундій повинне визначитися законодавчо із залученням експертного середовища й агровиробників — тільки тоді запровадження ринку землі стане стимулом для економіки; 4) в Україні мусить врешті-решт з'явитися здорова соціал-демократична сила, яка захищатиме інтереси людей найманої праці й не матиме нічого спільного ні з комуністами Зюганова — Симоненка, ні із соціалістами Медведчука — Мороза. Тоді популістичні маніпуляції не будуть вирішальними в битвах за електорат; 5) у гуманітарній сфері країна потребує не лише україноцентричної культурної політики, а й відновлювальної українізації. Бо якщо українців примусово і брутально русифіковували протягом століть, то невже вони не мають права на відновлення історичної справедливості? Політика захисту національної ідентичності — це європейська традиція, тож українцям варто її дотримуватися. Якщо хочемо остаточно позбутися гібридності, ми повинні навчитися відстоювати свої національні інтереси. Зрештою, вибір простий: або Україна колись українізується, або загине. Російська Україна — це оксиморон, іще один гібрид, подарований нам імперією. А ще є військова сфера: якою може бути українська армія? Адже її в нас ніколи не існувало, за винятком кількох героїчних, але коротких періодів у ХХ столітті. А якою має бути зовнішня політика? Бо ж ми завжди вибирали між чужими фарватерами й ніколи не були геополітичним гравцем, хоча маємо для цього потенціал принаймні в Східній Європі.

Ці та безліч інших викликів постануть перед політиками нового покоління у 2016 році. Від їхніх відповідей і залежатиме, як скоро ми позбудемося імперії. А те, що це неминуче, не викликає жодних сумнівів. ■

Відпусти!

Юрій Макаров

Повторюю це без упину вже не один рік. Я, російськомовний росіянин (запевняю вас, без тіні неврозу із цього приводу), весь час пропоную вдавати, ніби Росії не існує. Не як пекельного монстра, цілісної потуги, скрині Пандори, що регулярно вивергає із себе аморальних потвор та системи залпового вогню — спробуй тут не помітити! — а як певної нібито близької цивілізації, з якою ми за інерцією намагаємося вести внутрішній діалог. А потім жахаємося: божечки, хто подумав би!? І цей ватник, і цей, і ще й цей... та що там зовсім нормальних не залишилося?

Забудьте, писав я задовго до перших залпів мінометів і перших десантів «зелених чоловічків», припиніть озиратись, опустіть залізну завісу в своїй свідомості! Мені відповідали, що я божевільний, мракобіс, культурний інвалід, як можна переривати культурні зв'язки?! Авжеж, культурні. 152-міліметрові.

Наш колись талановитий земляк Едуард Савенко на псевдо Лімонов задовго до того, як остаточно скурвився, написав фантастичне оповідання: світ прокидається й бачить, що СРСР дивовижним чином зник, а на його місці пустеля, вкрита туманом. За версією прозаїка, Захід розгубився й миттю поринув у кризу, бо мало не єдиним сенсом його існування (на думку автора) було протистояння комуністичній Імперії Зла. Тепер виникає враження, що без постійної присутності у свідомості «старшого брата» (обидва слова, звісно, в лапках, щоб не грішити Фройдом) дехто з нас відчуває порожнечу. Байдуже, з ким зв'язати годинник, із родичем чи ворогом, головне, що цей Інший є і додає нашому існуванню зайвого сенсу. Коли на кожному кроці чуєш про закручування гайок, демагогію, підступність, хамство усередині російської держави, подекуди виникає враження своєрідної абстиненції. Невже немає більше тем для розмови? Та нехай собі показяться, мені що з того? Людей, звісно, шкода, але їх скрізь шкода. В Африці, наприклад. Або в Сирії, в Іраку. Навіщо така акцентуація? Звичка чи травма?

Чимало українців із російським етнічним та/або культурним корінням до останнього часу рівнялися на Росію: читали видані в ній книжки, дивилися її телебачення, їздили до Москви чи Санкт-Петербурга підзарядитися мистецькими враженнями, іншими словами, жили в «спільному культурному просторі». Потім з'явилася можливість читати свою просунуту літературу (її вже чимало, спробуй за всім простежити!) й подорожувати в інші просунуті країни — все обмежується тільки грошима. І щойно «брати» почали неоголошену війну, типовою стала ситуація,

добре описана в Толстого, коли другорядна героїня «Війни і миру» пише подрузі: «Я вам пишу по-руськи, мой добрый друг, [...] потому что я имею ненависть ко всем французам, равно и к языку их, который я не могу слышать говорить...»

Можна зненавидіти окупанта, все це перекладаючи в голові свої думки з його мови у прямому й переносному сенсі. Реакція сама собою зрозуміла й виправдана: якщо кінцевим пунктом нібито блискучої культури Толстого, Чехова, Пастернака стала нинішня естетична безодня зразка Дмитрія Кісельова, то ціна їй ламаний шеляг. Увага: не Толстому й не Пастернаку, а культурній матриці, у межах якої, завдяки якій (а може, всупереч якій) вони відбулися. Але зберігаймо здоровий глузд. Питання ж не в тому, щоб скинути Достоєвського із п'єдесталу, а в тому, щоб переглянути саму систему п'єдесталів.

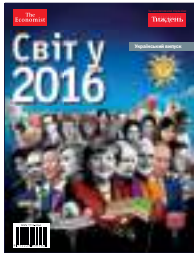
Для цього доведеться не просто поміняти знак із плюса на мінус, а звільнитися від

**«ЗАЦИКЛЕНІСТЬ» НА РОСІЇ —
ПРОДОВЖЕННЯ ДАВНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ
ВІД МЕТРОПОЛІЇ. ЦЯ ЗАЛЕЖНІСТЬ УЖЕ
ДАВНО НЕ ТІЛЬКИ ШКІДЛИВА, А Й СМІШНА**

власної тоталітарної свідомості. Перестати вірити в те, що «Пушкін — наше все». Не все й не наше. І, до речі, відмовитися від дзеркальної ситуації: скільки я знаю людей, для яких «усім» є Шевченко, але які жодного разу не брали до рук ані Рільке, ані Одена, ані, зауважмо, Антоніча! Усвідомити нарешті карикатурність позиції, коли столиця чужої, ворожої держави досі залишається «культурним шлюзом», крізь який ми погоджуємося отримувати інформацію з великого світу. Звісно ж, із розставленими по дорозі акцентами. Це, не виключено, здається екстравагантним, але від певного часу мені простіше дізнаватися про вартісні російські новинки з американських джерел: так я можу бути певен, що вони пройшли бодай первинний фільтр.

Учіть мови! «Зацикленість» на Росії — продовження давньої залежності від метрополії. Ця залежність уже давно не тільки шкідлива, а й смішна з огляду на тамтешню цензуру, репресії та масове божевілля. Тому годі думати про білу мавпу. Світ, повторюю, великий, і більшість культурних трендів територію Орди взагалі ніяк не зачіпає. Забудьте про неї на якийсь час. Вдайте, що її немає. Відпустіть. Років за 50, якщо там щось зміниться, повернемося до цього питання. ■

«Світ у 2016» – українська версія щорічного спецпроєкту журналу The Economist: аналіз, прогнози на майбутній рік від впливових експертів, політиків і ділових людей. Унікальність української версії видання – це не лише мова, а й акценти на національних проблемах і тенденціях, залучення провідних вітчизняних експертів.

Щонайменше 20% контенту видання буде присвячено Україні. «Український тиждень» уже шостий рік поспіль спільно із The Economist видає проєкт «Світ у...», п'ятий рік поспіль наше видання дістає ексклюзивне право в Україні на друге цюго спецпроєкту. Змістову частину спецпроєкту «Світ у 2016» буде традиційно представлено статтями та колонками найвідоміших політиків, посадовців, бізнесменів, аналітиків, громадських діячів та журналістів.

Це забезпечує авторитетність і точність заявлених прогнозів та трендів, сценаріїв розвитку ключових подій ділового світу в 2016 році.

Подарунок* для передплатників журналу «УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»

6 або 12 місяців

Денис Казанський
«Чорна лихоманка»
Ця книжка про те, як насправді жив Донбас останні 20 років. Порпання в терижонах, коланки, схеми збуту вугілля, протекція в органах влади, смерті звичайних робітників та надприбутки обраних осіб із верхівки

Віктор Брехуненко
«Дивна то і несаказанна мужність...»
Козаки у Хотинській війні 1621 року»
Автор висвітлює причини війни між Річчю Посполитою та Османською імперією, вплив козацьких морських походів на мілітарні й політичні плани Туреччини, участь Війська Запорозького на чолі з гетьманом Петром Сагайдачним у бойових діях під Хотиним, перебіг війни на морі

Олександр Пагіря
«Карпатська Січ»: військово-формування Карпатської України
Книжка присвячена одній із малодосліджених сторінок історії України напередодні Другої світової війни – військово-формуванню Карпатської України, «Карпатській Січі»

Ярослав Тинченко
«Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української Держави, травень – грудень 1918 року»
Сучасні дослідники по-різному оцінюють період правління в Україні гетьмана Павла Скоропадського. Одні перелічують чимало здобутків останнього гетьманату, інші засуджують очільника держави за проросійські ухили й марнування часу

Детальну інформацію можна дістати за тел. **044-351-13-00** або **067-407-10-96** (callback), peredplata@tyzhden.ua

*Під отриманням подарунка маємо на увазі можливість придбати книжку на вибір за **1,00 грн.** Грошового еквіваленту подарунків не виплачуємо й не компенсуємо
Пропозиція чинна від 1.10.2015 р. до 31.12.2015 р. Акція не діє в разі передплати у відділеннях **Укрпошти** або на сайті **portmone.com**, обмін бонусів через МТС

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 271 грн
- на 12 міс. – 541 грн

«Світ у 2016» – 50 грн

Телефон редакції: 044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	
	Назва установи банку	300023	
		МФО банку	
	ПІАТ «Укрсоцбанк»		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
		Вид платежу: за передплату на журнал	-----**
Касир	Період:		
	Платник (підпис)	сума, грн	

** У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

Навчитися жити без імперії

Валерій Примост

Теперішнє ставлення більшості росіян до України є цілком передбачуваним, а це дає нам змогу правильно оцінити і своє, і російське майбутнє

Багатьом українцям поведінка їхніх північно-східних «братів» здається незрозумілою, надто агресивною й абсолютно безсовісною. Українці не можуть зрозуміти, чому настільки близький (як вони завжди вважали) культурно та історично народ поводить себе так вороже і з таким нищівним презирством. Але якщо ви добре знаєте всю дову історію російсько-українських відносин, то сьогоднішня поведінка Путіна і росіян бачиться логічною, зрозумілою і природною.

ЯК ЦЕ БУЛО?

Така вже особливість російської історії, що звички й манери чергового «імператора» відображають зміст тієї чи іншої епохи. Єкатеріна II, яка репрезентує блиск і славу російського XVIII століття, була достатньо кмітлива, щоб зрозуміти, який монарх потрібен Росії, і докласти зусиль, аби правильно подати себе в Європі. Інша справа — продукт «внутрішнього споживання». Економіка Росії в тому форматі, який сформувався ще за Івана III, була не просто неефективною, а збитковою. Царський уряд завжди більше витрачав, ніж заробляв, — бо в умовах несвободи й незахищеної власності треба було встигнути вкрати всім і відразу. І красти постійно. Отже, врятувати країну могли лише зовнішні ресурси: або природні, якщо є здатність їх освоїти, або загарбання вже освоєних кимось. Тому війни фактично стали для Росії інструментом проти банкрутства. А ще — способом задовольняти апетити імперської еліти, новопосталою «дворянства», що було головною опорою імперії.

Слава Єкатеріни — це результат чудово поставленого піару. Представникам невпевненої і шойно розбагатілої еліти імперії була вкрай потрібна харизматична самодержиця. Як і вони їй — для забезпечення втіх тілесних і духовних. Тому Єкатеріна добре розуміла, що їй можна робити, а що краще передати до компетенції найближчої камарильї, яка складалася з великих землевласників, розбагатілих лише в першому-другому поколінні, з чиновників-бюрократів або військових, переважно іноземців, і, звісно, фаворитів-коханців.

Тому саме дворянство з часу царювання Єкатеріни змушувало самодержцю ще наполегливіше здобувати нові землі. Колись голе й безрідне, «нове дворянство» Петра за часи його спадкоємців набрало сили, а низка палацових переворотів додала йому впевненості у праві на все — навіть на зміну «височайшої» влади. Ці люди — жадібні й безпринципні — вимагали все нової здобичі, яку швидко заковтували. Вони повною мірою споживали багатства Сибіру, а згодом і новоприєднаних Прибалтики та

Гетьманщини. Але їм усе було мало. Тому було поділено Польщу і приєднано Крим. А ще — захоплено неозорі землі Війська Запорозького Низового. У степовому Північному Причорномор'ї імперія поведилася так, ніби там узагалі ніхто не жив.

Однак окрім економічного й інтелектуального ресурсів була одна важлива річ, у край потрібна імперії саме від України: благородність походження — освячення права на володіння здобичкою.

Колись для обґрунтування своєї величі московським самодержцям цілком вистачало милих, кумедних історичних побрехеньок. Останні Рюриковичі розповідали про принцеса Августа, а перші Романови — про родичів принцеса Августа. Однак у XVIII столітті вже потрібна була нова «достовірна» історія Росії.

Варіант згадувати в ролі «шляхетних предків» російської державності фіно-угорські племена й Золоту Орду не годився: Росії були необхідні «пристойні» європейські християнські родоначальники. Інакше в ту кляту снобістську Європу й на кривій кози не заїдеш!

Завдання ускладнювалося тим, що красива і пряма лінія російської історії — від Рюрика в Новгороді до Єкатеріни в Петербурзі — робила великий і неприємний гак у київському напрямку. Київ, а не Москва, і навіть не Новгород чи Владимир, був «матір'ю міст руських», у Києві княжили Володимир та Ярослав, Київ був світочем православ'я на Русі та й, зрештою, самою Руссю... А Москва виявлялася вискочкою,

мордовсько-татарським бастардом, який нахабно тягнув і тягнув до себе золоті київські брами.

При цьому самі малороси мали нахабство добре пам'ятати свою історію і виводити її від Київської Русі через Русь Литовську, якраз до тих самих гетьманів, яких імператриця щойно ліквідувала. А гетьмани ці, пам'ять про яких була неприємна Єкатерині, вважали себе (і народ сприймав їх так само) спадкоємцями та носіями ще тієї давньої — княжої — державної ідеї. Звідси й тема Великого князівства Руського, над якою задумувався не один гетьман від Сагайдачного до Мазепи.

Із цим потрібно було щось робити.

Московські князі мали на абсолютно законних підставах отримати великокнязівську владу від Києва, поставши, таким чином, істинними спадкоємцями «Володимира та Ярослава». Для цього потрібно було, просто кажучи, довести три речі:

— що засновник московської династії був героєм-рятівником Русі;

— що майбутня столиця Московії була заснована у славі домонгольські часи одним із великих князів Київських;

— що Москва з часом очолила боротьбу проти окупантів-ординців.

Саме в епоху Єкатеріни — в час становлення влади дворянства, яке потребувало постійного підживлення ресурсами, а отже, війн, — і була «написана» офіційна історія Російської імперії. Відтоді, спираючись на безмежні ресурси Сибіру, могутня у військовому сенсі держава могла співіснувати з відсталим, архаїчним суспільством, а невелика купка «європейського» населення — безроздільно панувати над колосальною «азійською» масою.

ІМПЕРІЯ КЛАНІВ

Коли Єкатеріна померла, після неї залишилися великі територіальні надбання. Раніше шведи, поляки, турки й татари підпирали російські кордони: шведи — поруч із Петербургом, поляки — на Дніпрі, турки з татарами — у Південній Україні та Криму. Тепер шведи були розбиті й відігнані, турки втралили всі незорі землі між Дніпром і Дністром, а Польща та Крим і зовсім припинили існування. Так само було знищено і всі українські автономні утворення: Гетьманщину, Запорожжя та Слобожанщину. Росія була унітарна як ніколи. І могутня як ніколи.

Але окрім територіальних надбань імператриця залишила після себе величезні борги, а головне, потужні дворянські клани, які почувалися володарями країни і вважали, що можуть диктувати свою волю навіть монархам.

Згідно із законом від 18 лютого 1762 року дворяни вже не були зобов'язані служити за право володіння землею. Це заклало міну сповільненої дії під усю грубу, нееластичну будівлю імперії. У країні, де всі стани традиційно були «тяглими», тобто мали служити державі, дарування «волі» одному з них автоматично спричиняло розбалансування, розхитування всієї конструкції. Якщо можна дворянам, то чому не можна різночинцям, міщанам, а потім навіть селянам?

Звісно, про жоден суспільний договір не йшлося. За дворянами закріпили певні права, але монарх не втратив жодної зі своїх прерогатив. Отже, нові права

першого стану починали конфліктувати зі старими правами корони. Крім того, ці нові права означали, що найвагоміший інструмент керування дворянами втратив свою силу. І горе було тому, хто схотів би знову спробувати підкорити їх своїй владі.

Першим про це дізнався син і спадкоємець Єкатеріни імператор Павел. Його спроби «приструнити» дворян закінчилися, як відомо, табакеркою Зубова і шарфом Беннігсена (або Скарятіна) у спальні Михайлівського замку. Таким чином наклав головою останній імператор, який намагався зменшити вплив і владу дворянства у Росії. Більше проти цієї влади ніхто з російських монархів не виступав.

Це дало замкнене коло: дворяни, головна опора самодержавного режиму, вимагали прав і привілеїв — винагороди за віддану службу, але ці права і привілеї фактично руйнували самодержавство, яке дворяни мали захищати. Бо самодержавство, абсолютна влада государя, власне, й зумовлюється відсутністю в підданих прав і привілеїв.

Росія, яка була економічно неефективна, політично агресивна й побудована на принципах заліської громади у ворожому оточенні, могла існувати лише як жорстка самодержавна конструкція: в іншому разі боротьба позбавлених прав станів і поневолених народів розірвали б її на шматки.

ПОНАД УСЕ РОСІЮ В УКРАЇНІ ЦІКАВИТЬ КИЇВ. НЕ ЛИШЕ ДЛЯ ТОГО, ЩОБ ПОВЕРНУТИ СОБІ ІМПЕРСЬКУ ВЕЛИЧ ТА СТАТУС НАДДЕРЖАВИ. КРЕМЛЬ ПРАГНЕ ПОКАРАТИ «УКРІВ» І ВИПАЛИТИ ГНІЗДО «АГЕНТІВ ЗАХОДУ»

Імператори розуміли це. І дворянські еліти розуміли. І тому завжди були солідарні в одвічному російському «хвотать і не пуцать». Дехто з імператорів XIX століття усвідомлював, що далі так жити не можна, й намагався заїкнути про конституцію, але оточення швидко пояснювало йому, «хто в домі хазяїн».

І навіть переможні війни проти Наполеона й турків нічого тут не змінювали: жоден цар-тріумфатор нічого не добився б від людей, яких цікавили тільки їхні статки та права, навіть якщо для їхнього збереження треба було тримати Росію в середньовіччі.

Хто допоміг би російському монархові-реформатору в його протистоянні з дворянством? У Європі це були вільні міста, розбагатілі на міжнародній торгівлі, звиклі до захисту своїх прав зі зброєю в руках. Але в Росії не було вільних міст. У Росії взагалі не було жодної вільної людини. З певною натяжкою вільними можна було б назвати «німців», які служили російському цареві. Але в XIX столітті то вже були не ті «німці». Вони потроху обрусіли і влилися в середовище російського дворянства як його природна складова. Так само, як українська козацька старшина, татарські мурзи та грузинські князі.

За час правління Александра I територія Російської імперії вкотре значно розширилася: в російське підданство остаточно перейшли Східна й Західна Грузія, Мінгрелія, Імеретія, Гурія, Фінляндія, Бессарабія, більша частина Польщі (так зване

Царство Польське). Зовнішні перемоги давали відчуття правлячому класу, що держава не потребує жодних реформ: вона й без реформ сильна як ніколи. Але це вже були останні успіхи Росії на «європейському напрямку». Для дальших потрібна була модернізація, яка за існуючої системи була неможлива.

Клани в Росії перемогли державу.

ЯК ЦЕ ПРАЦЮЄ СЬОГОДНІ?

Якщо придивимося до перебігу російської історії протягом хоча б останніх п'яти століть, то неодмінно побачимо кілька подібних циклів:

— «революція» Івана III і Васілія III, «закручування гайок» Івана IV, «відлига» Бориса Годунова й «застій» перших Романових;

— «революція» Петра I, «закручування гайок» Анни Іоанновни, «відлига» Єлізавети Петрівни й «застій» Єкатеріни II;

— «революція» Александра I, «закручування гайок» Ніколая I, «відлига» Александра II й «застій» останніх Романових;

— «революція» Леніна, «закручування гайок» Сталіна, «відлига» Хрущова й «застій» Брежнєва;

— «революція» Горбачова і Єльцина, «закручування гайок» Путіна, «відлига» ... (?), «застій» ... (?).

ВАРТО ПОЗБУТИСЯ ОСТАННІХ ІЛЮЗІЙ ІЗ ПРИВОДУ ВТОРГНЕННЯ РОСІЯН: ВІДДАНІСТЬ ІСТОРИЧНОМУ МІФУ ВИМАГАТИМЕ ВІД НИХ НЕВБЛАГАННОСТІ ДО «КЛЯТИХ ХОХЛІВ, ЯКІ РОЗВАЛИЛИ ІМПЕРІЮ»

Щоразу, коли Росія вкотре настільки відстає від Заходу, що лишається один крок до її загибелі (або перетворення на колоніальний бантустан), відбувається революція, в результаті якої до влади приходять нова еліта. Ця нова еліта проводить необхідні реформи, які дозволяють країні модернізуватися відповідно до вимог часу. Далі ця нова еліта закручує гайки (від бюрократизації управління до відкритого терору), припиняє будь-яке вільнодумство революційної епохи, яке може загрожувати її пануванню. Потім настає доба відлиги, коли народ уже привчений до покори й можна трохи послабити вуздечку, щоб не задихнувся. У цей момент влада й суспільство досягають певного балансу у відносинах, що дає змогу деякий час існувати в стані «золотого спокою», тобто застою, проідаючи здобутки модернізації революційної доби. У цей період Росія втрачає швидкість і дедалі більше відстає від Заходу — аж доки знову не настає час нової революції та нової еліти.

Традиційно самодержців-«революціонерів» у Росії пам'ятають як «великих». Звісно, крім Горбачова з Єльциним, які на свою голову спробували модернізувати те, що модернізувати не можна було (запровадити вільний ринок та ще й із демократією, неприпустимою в Росії). А от володарів застійних часів росіяни фіксують у своїй свідомості як, умовно кажучи, «щасливих», бо за них «було все».

Відповідно правителі доби «відлиги» приречені викликати мало поваги в пересічних росіян. Так було з Борисом Годуновим і Александром Визволителем. Ба навіть Єлізавета Петрівна, попри імідж «дочки Петра Великого», не викликала такого пієтету

до себе, як Єкатеріна II. Адже правитель епохи «відлиги» завжди губився на тлі тирана попереднього правління чи наступного «щасливого» монарха.

Початок III тисячоліття ознаменувався в Росії приходом до влади чергового «імператора». Нові війни й загарбання не забарилися: пробою пера стала Грузія в 2008 році, а навесні 2014-го почався «гарячий» етап російсько-української війни. Очевидно, що він уже завершився стратегічною перемогою України. Бліцкриг провалився, а світ з'ясував, що українці здатні самоорганізуватись і дати в зуби агресорові. Холодний етап цієї війни може тривати ще дуже довго, найімовірніше, коло його учасників значно розширяться. А загалом цей російсько-український конфлікт має всі шанси стати останньою війною нинішньої Росії. Виснажена матеріально і, що найголовніше, інтелектуально та ціннісно, путінська Росія гине, захламуючись болем і ганьбою.

Після вторгнення до Криму «зелених чоловічків» (які самі себе назвали «вежливіми») українська влада й політикум переймалися запитанням: «Де зупиниться Путін?» Хоча відповідь уже тоді була очевидною: «Там, де ми його зупинимо!». Очевидно, якщо розуміти модус дії Росії та мотивацію поведінки «руського міра»: Путін не зупиниться ні на Криму, ні на Південному Сході, ні на Україні. Йому наплювати й на Крим, і на Південний Схід: хіба в Росії мало своїх депресивних і дотаційних регіонів? Ні-ні, Крим і Південний Схід України — це для Путіна радше «початок розмови». А далі, по-перше й передусім, в Україні Кремль цікавить зовсім інший пункт — Київ. Так-так, «мати міст руських», альфа й омега російської державної ідеології. Поки Росія існуватиме як імперія, вона ніколи не відмовиться від надії повернути Київ — як не грошима, то зброєю, як не «любов'ю», то «братерством», як не тиском міжнародного лобі, то малодушністю «малоросів». Бо для імперії російська цивілізація без Києва — як римська без Рима, єврейська — без Єрусалима. Саме Київ є уособленням тієї Русі, від якої вперто вимальовує своє походження сьогодення Росія.

Звикнімося з цією думкою — і вчимося жити БЕЗ Росії.

Історія відносин України й Росії позначена тим, що ці дві країни здаються схожими, а насправді вони антиподи. Вони просто не можуть існувати одночасно в одному просторі. Або імперська Росія, або вільна Україна. Третього не дано. Або ми відстоїмо своє право на існування раз і назавжди, або вони нападуть на нас знову і знову.

З огляду на російське фундаменталістське антизахідництво та віру в «триєдиний народ», українці, обравши шлях на Захід, руйнують усю конструкцію російської державної ідеології, всі міфи про «особливий шлях» Росії. Що загрожує тим, хто замахнувся на імперію, ми знаємо. Досить згадати про долю середньовічного Новгороду, Гетьманщини Нового часу або України ХХ століття. Відтоді нічого не змінилось. За винятком одного: тепер росіяни жадають Києва не лише для того, щоб надати собі колишньої імперської величі та повернути статус наддержави. Ні! Вони прийдуть сюди, щоб покарати «зрадливих хохлів» і випалити гніздо «агентів Заходу».

Щоб не мати ілюзій із цього приводу, досить лише добре знати історію Росії — і, зокрема, її відносин з Україною. Треба нарешті звикнути до факту:

Агонія. Щорічні «русскіє марши» дотепники охрестили «православним Гелловіном»

Росія-імперія — це наш екзистенційний ворог. Вона ніколи не зупиниться. І будь-яка наша миролюбність і нерішучість лише заохочують, імперія сприймає це як слабкість.

Але зауважте: Росія вмирає. З розпадом Союзу вона втратила всі завоювання на західному напрямку, набуті за останні чотири століття; опинилася в ситуації, коли дві третини її теперішньої території є практично непридатними для життя та людської діяльності; вибула з «вищої ліги» світової геополітики. Росія перебуває в геостратегічному глухому куті. І найбільше драматизує ситуацію те, що «первісне джерело» російської державності — «Малоросія» з Києвом — для неї втрачене.

Росія як імперія в агонії. Цей «хворий Євразії» задихається в міазмах «імперської величі». Лік іде на роки. Щоб уникнути наглої смерті, Росія потребує «кисневої подушки». Ця «подушка» — ми...

Якщо Росія таки вдереться до нашої домівки, то ніхто, крім нас самих, нам не допоможе. Нам треба позбутися останніх ілюзій із приводу цього гіпотетичного вторгнення: росіяни не будуть нас щадити. Уся їхня культура, весь національний менталітет, які ґрунтуються на байдужості до своїх і чужих страждань, вимагатимуть від них невблаганності до «клятих хохлів, які розвалили імперію». Будьте готові до цього й не чекайте від росіян жодних «братніх» почуттів.

Зараз російську навалу зупиняють лише слабкість самої Росії, насторожена позиція Заходу, а передусім український народ, який прокинувся й — після десятиліть коми! — знову чувається живим і сильним.

Щойно один із цих чинників зникне, Кремль ударить.

ЯК ЦЕ БУДЕ?

Хоча згідно з названими циклами російської історії наступником Путіна мав би бути правитель

«відлиги», Росія не перетвориться на велику унітарну демократичну державу, бо суб'єкти федерації та неросійські регіони, відчувши «слабину», владно вимагатимуть своїх «національних квартир». Але й формат такого собі вільного конфедеративного об'єднання рівних — на кшталт Штатів — Росії також не «світить»: занадто вона централізована, занадто її провінції економічно зав'язані на Москві.

Можливо, ще цей або вже наступний російський режим спробує вдатися до ізоляціонізму. Це дасть країні деякий час для спокійного занепаду. Та потім усе одно доведеться, як кажуть тепер по-російськи, «шота решать». І от уже тоді, ймовірно, на місці Росії після необхідної міжнародної санації виникне нова держава або швидше ціла група держав, основана на зовсім інших принципах. Можна припустити, що в результаті цієї метаморфози нарешті буде подолано вічний культурно-ментальний дуалізм Росії — коли тонку європейську шкіру натягнуто на колосальне азіатське тіло.

Просто кажучи, коли сьогоднішньої Росії не стане, тобто коли імперська отрута вивітриться, кожна зі складових частин нинішньої російської держави зможе жити відповідно до своїх внутрішніх відчуттів, але в кожному разі без одвічних заліських цінностей: здобувної економіки, агресії, мракобісся та манії величі.

І це стане величезним благом для всього світу.

Можливий, правда, й інший варіант: жертви «руського міра» настільки прикипіли до своїх ланцюгів, що до останньої краплі крові захищатимуть їх — ні, не Путіна та компанію, а весь свій дикий, лихий, жадібний, жорстокий уклад. Тоді замість Путіна-1.0 з'явиться якийсь Путін-2.0, а російський народ і надалі рухатиметься до реальності «Братів-мусульман», «ІДІЛ», «Аль-Каїди» й подібних спільнот, стаючи своєрідним ксенофобним і фанатичним «халіфатом». Рухатиметься і в прямому, і в переносному сенсі: внутрішньо перетворюючись на православний «халіфат» і одночасно виступаючи об'єктом агресії такого самого «халіфату», але мусульманського.

У разі такого сценарію Росію та її народ уже ніщо не врятує. Ані Захід, ані Схід зовсім не збираються власною кров'ю платити за звільнення варварських народів від варварських звичаїв. Захід просто відбере в Москви ядерну зброю і спілкуватиметься з Росією настільки, наскільки зможе балансувати між своєю цинічною заохоченістю й відчуттям самозбереження. Це був би варіант «великого російського муру», за яким громадяни імперії могли б жити і страждати за власним розумінням і для власного задоволення, а світ прилаштувався б співіснувати і співпрацювати з ними для власного збагачення.

І такий варіант теж цілком влаштовує світ.

А в нас є тільки один, безальтернативний варіант майбутнього: ми відіб'ємося від навали варварів і щасливо житимемо та розвиватимемося. Ми розберемося з недолугою і шахрайською владою, у нас будуть першокласні армія та поліція, спецслужби і прикордонний контроль, усе буде в порядку з економікою, освітою, технологіями.

А отже, ми посунемо богазливих і зажірилих європейців і займемо на вечірці «золотого мільярда» кращі місця 🇺🇦 🇵🇸

Шляхом Петра і Єкатеріни?

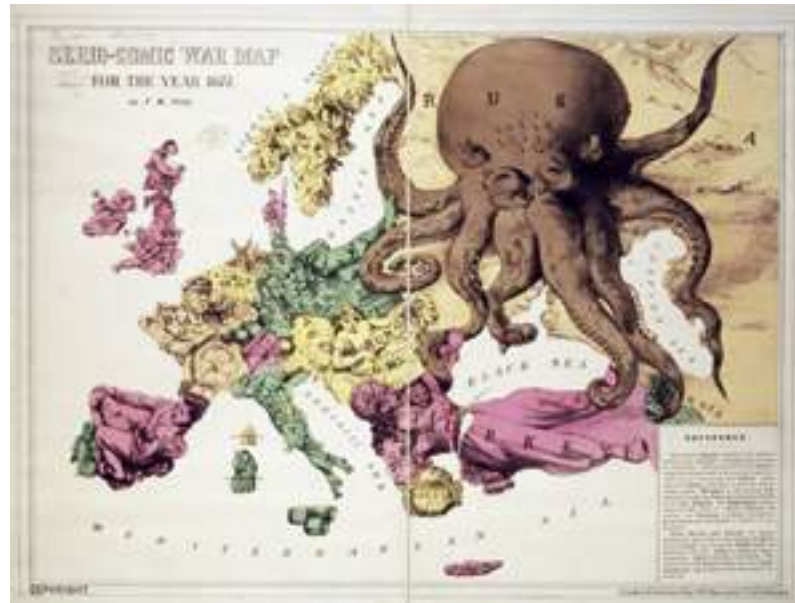
Ігор Лосєв

Як формувалася школа російських зовнішньополітичних маніпуляцій

Агресивна політика нинішньої верхівки Російської Федерації аж ніяк не є аномалією, відхиленням від традицій і мейнстріму російської геополітики як такої протягом століть. Навпаки, цей її курс є для Росії природним і традиційним. Як сказав Карл Маркс, виступаючи на початку 1867 року в Лондоні на польському мітингу: «Я питаю вас, що ж змінилося? Чи зменшилася небезпека з боку Росії? Ні. Тільки розумове засліплення панівних класів Європи дійшло межі. Насамперед, за визнанням її офіційного історика Карамзіна, незмінною залишається політика Росії. Її методи, її тактика, її засоби можуть змінюватися, але дороговказ цієї політики — світове панування — залишається незмінним». Сьогодні в Кремлі сидять доволі скромні люди, які цілком (поки що!) можуть задовольнитися пануванням лише над Європою та Близьким Сходом... Дивно, що нинішня ліва марксистська (як вона сама себе рекомендує) професура, якої так багато в західних університетах, геть ігнорує ці недвозначні попередження Карла Маркса. У ще докладнішому вигляді Маркс виклав алгоритми російської політики у фундаментальній праці про історію таємної дипломатії XVIII століття. Показово, що протягом усього існування СРСР цю працю не перекладали російською мовою і не видавали.

Власне, і в минулому, і нині Кремль нічого іншого, крім примар імперської величі та нескінченних територіальних загарбань, російській людині запропонувати не може, а та не дуже й хоче чогось іншого. Путін не вигадав нічого нового й оригінального, він лише збудив у росіянах давні етнічні комплекси ксенофобії, племінної заздрості, величності й меншовартості водночас, сприяв рецидивам імперської пихи в протистоянні цілому світу, «який весь проти нас»...

Саме в цьому контексті треба розглядати псевдонові російські ідеологеми на кшталт «руського міра», «Новоросії», «слов'янської єдності» тощо. Приміром, «Новоросія» — це геополітичний термін, що широко застосовувався в XVIII столітті у період російських колоніальних завоювань на півдні Східної Європи. «Новоросія» аж ніяк не випадає з європейського колоніального дискурсу, коли, наприклад, іспанські конкістадори загарбані в Америці території називали Нова Іспанія, Нова Гранада, щоб підкреслити, що ці землі є нібито продовженням метрополії. Чи ті ж таки Нова Англія, Нова Голландія і т. ін. А ще Нова Зеландія, хоча важко

сказати, що ж спільного є між двома великими островами на схід від Австралії й данським островом Зеландія, де міститься столиця цієї країни Копенгаген...

На початку XVIII століття в Петербурзі визначили напрям експансії: північ чи південь? Визначили методом спроб і помилок, шукали шлях, де спротив супротивника був би найменшим, намагалися знайти слабку ланку. Пётр I спробував було піти на південь — Азовський похід (доволі вдалий). Проте на річці Прут у 1711 році російське військо спіткала страшна катастрофа. Турки розбили росіян ущент. Пётр і його придворна камарилья ледве не потрапили в полон. Поразка була настільки жахливою і безнадійною, що російські історики досі волють про неї мовчати, а російські школярі про цей факт своєї історії не підозрюють (як, до речі, й про Конотопську битву). І довелося б полоненому Петру Романову крокувати вулицями Стамбула з мотузкою на шиї, якби не випробуваний метод російської політики — хабар. Візир (прем'єр-міністр) Османської імперії взяв у Росії величезну грошову суму, і Петра було звільнено. Незабаром султан повісив візира за обладку всупереч інтересам імперії. Але відтоді Пётр I до Чорного моря більше не пхався, що продовжило існування того ж таки Кримського ханату ще на 70 років.

Новий поворот у південному напрямку стався в російській політиці за часів Єкатеріни II,

коли імперія вже прагнула продертися до Чорного й Середземного морів та на Близький Схід. Намагаючись привласнити все що можна й поспіхом створюючи теорії виправдання колоніальних загарбань, саме тоді, після завоювання півдня України, було запущено в обіг поняття «Новоросія», позбавлене реального історичного змісту. Тому абсолютно не дивно, що й нині для можливого штучного псевдодержавного утворення на теренах від Маріуполя до Одеси імперські ідеологи згадали колоніальну назву. Якби звернулися по досвід та аналогії не до царського, а до більшовицького періоду, то, напевно б, згадали «Донецько-Криворізьку республіку» товариша Артема, яку навіть Ульянов-Ленін чесно називав сепаратистським проектом.

Саме за Єкатеріни II в Росії починається «ренесанс» візантійщини, коли Російську імперію тлумачать як безпосередню спадкоємицю і наступницю Візантії, як її «друге видання» (цікаво, що офіційний духівник Владіміра Путіна (від РПЦ) отець Тихон (Шевкунов) створив цілий документальний серіал-телефільм про велич і занепад Візантії з численними алюзіями щодо сучасної Російської Федерації та її «національного лідера»). Але розквіт візантійщини припадає в Росії на XIX століття... Однак уже за Єкатеріни II в Петербурзі марять «визволенням» Константинополя і встановленням контролю за протоками Босфор і Дарданелли. Загарбання Криму сприймалося як набуття цінного плацдарму для подальшого наступу на Османську імперію. Починаються перші спроби активного використання слов'янського чинника. Ця ідеологія виступає як інструментальне знаряддя російської геополітики, а зовсім не як щира симпатія до слов'янських народів. Слов'яни Балкан мали стати для Росії зброєю, тараном проти Османської імперії та приводом для висунування претензій проти неї. Ідея приєднання території колишньої Візантії (насамперед Константинополя і проток) ніколи остаточно в російському політикумі не вмирала. Вона швидко ставала на порядок денний за найменшої слушної нагоди. Показово, що в російському імперському домі Романових одного з нащадків чоловічої статі обов'язково називали Константином, щоб у разі потреби саме він міг посісти престол у Константинополі). За часів імператора Ніколая I «слов'янсько-візантійський» ідеологічний комплекс із догми перетворюється на «керівництво до дії». Про це відверто написав російський поет і дипломат Фьодор Тютчев:

*И своды древние Софши
В возобновленной Византии
Вновь осенят Христов алтарь.
Пади ж пред ним, о царь России,
И встань как всеславянский царь!*

До речі, нинішні провокації Москви проти Туреччини до смішного нагадують аналогічні (щоправда, без літаків, яких тоді ще не було) напади в XIX столітті, коли Росія висувала Стамбулу нахабні ультиматуми на кшталт того, що Туреччина має визнати Петербург покровителем і,

як тепер кажуть, «лобістом» прав усіх християн, які жили в Османській імперії, а також визнати Росію «гарантом» святих місць Єрусалима. Ці домагання зрештою призвели до початку Кримської війни, у якій Російська імперія зазнала ганебної поразки. Нині Путін виступає в ролі покровителя шіїтів і християн у Сирії... Але, як і в минулому, сьогодні цим діям Росії своєю політикою і географією дуже заважає Туреччина, що за певних обставин може поставити крапку в сирійському поході Путіна, перекривши чорноморські протоки Босфор і Дарданелли. Саме тому Босфор—Дарданелли залишаються природним обмежувачем російської експансії на Близькому Сході та в Середземномор'ї. Це добре розуміли провідники цієї експансії (ще на початку XX століття Головний морський штаб Росії

**У XIX СТОЛІТТІ ЄВРОПА СПРОМОГЛАСЯ
СТВОРИТИ КОАЛІЦІЮ, ЩО ЗУПИНИЛА
ЕКСПАНСІЮ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ.
ВИЯВИЛОСЯ, ЩО ВІН СИЛЬНИЙ НЕ САМ ПО СОБІ,
А З ОГЛЯДУ НА РОЗ'ЄДНАНІСТЬ ЄВРОПЕЙЦІВ**

зробив офіційний висновок, що Чорноморський флот може мати стратегічне значення лише за умови її володіння Босфором—Дарданеллами). Внаслідок цього розуміння спроби Росії встановити контроль над протоками ніколи не припинялися, а тільки відкладалися в очікуванні слушної нагоди. У цьому сенсі стратегічне партнерство між Туреччиною та Росією є протиприродним. Відновившись після Кримської війни в 1877–1878 роках, остання розбила на Балканах турецьку армію й стрімко просувалася до Стамбула. Зупиняти її довелося цілій Європі... У 1914-му однією з головних цілей Росії у Світовій війні знову ж таки були протоки. У 1922–1923-му російські більшовики активно допомагали Кемалю Атагюрку проти Антант, сподіваючись на встановлення в Туреччині червоного режиму. Але не вийшло, бо Мустафа Кемаль був не комуністом, а турецьким націоналістом. У 1940 році СРСР у процесі поділу світу з нацистською Німеччиною вимагав у фюрера посприяти створенню радянських військово-морських баз у чорноморських протоках. Після 1945-го Сталін зажадав повернення СРСР так званої турецької Вірменії і не приховував прагнення розчленувати Туреччину. Тому ця країна дуже швидко стала членом НАТО.

Нині Путін може шантажувати Туреччину, вимагаючи встановлення «особливого режиму» для Росії в протоках, водночас сприяючи озброєному курдському руху всередині Туреччини.

У XIX столітті Європа спромоглася створити коаліцію, що зупинила експансію російського імперіалізму. Виявилось, що він сильний не сам по собі, а з огляду на роз'єднаність європейців. Чи спроможеться Європа на рішучі колективні дії у XXI столітті? Чи вважатиме за краще капітулювати перед блефом і нахабним залякуванням? ■

Оптичний обман федерації

Станіслав Кульчицький

У 1917 році Росія розпалась, але більшовики мали намір відновити імперію — тепер уже як плацдарм для створення «Земшарной республіки советов»

Виступаючи в грудні 1917 року перед військовими моряками, Ленін заявив: «Нам кажуть, що Росія роздробиться, розпадеться на окремі республіки, але нам нічого боятися цього. Хоч би скільки було самостійних республік, ми цього страшитися не станемо. Для нас важливо не те, де проходить державний кордон, а те, щоб зберігався союз між трудящими всіх націй для боротьби з буржуазією яких завгодно націй». Установлюючи радянську владу в національних регіонах, вожді більшовиків були готові надати їм навіть статус незалежних держав. Це не змінювало кардинально суті ситуації, бо кожна радянська держава по партійній лінії підпорядковувалася єдиному центру. Ленін знав, що його стратегія більш ефективна, ніж прямолінійний силовий курс білогвардійських генералів.

СОЮЗ НЕФОРМАЛЬНИЙ І ФОРМАЛЬНИЙ

Одразу після перемоги більшовиків у громадянській війні опанована ними колишня Російська імперія існувала як країна без назви. Вона складалася з дев'яти формально незалежних держав: Росії, України, Білорусії, Далекосхідної Республіки, Бухари, Хорезму, а також Грузії, Вірменії та Азербайджану, об'єднаних у Закавказьку Федерацію. Цей конгломерат був поєднаний із Москвою двома способами: 1) по партійній лінії — через комітети жорстко централізованої більшовицької партії; 2) по радянській лінії — прямим підпорядкуванням кремлівському центру розміщених на периферії силових та економічних структур.

Про колосальні можливості подвійної структури радянської політичної системи в конструванні нібито незалежних, але цілком підпорядкованих Кремлю національних держав писав Річард Пайпс: «Території знову завойовувалися і вводилися до складу нової, радянської імперії. Вони діставали функцію державності за умови, що їхні установи теж ставали контрольованими РКП(б). Що ж до партії, то її Ленін зовсім не збирався подрібнювати за національною ознакою. Результатом став федералізм зі всіма ознаками державності, здатними нібито задовольнити основні вимоги неросійського населення, але який приховував жорстко централізовану диктатуру з центром у Москві».

Пайпс зробив висновок про «фікцію державності», бо розглядав ради й парткоми як дві окремо існуючі політичні сили. А насправді двох політичних сил не існувало. У ленінській конструкції ради були частиною більшовицької партії — тією, яка мала всю повноту виконавчої влади. Диктатуру здійснювало

Тубільні фрески. Увесь дозволений національний колорит на станції московського метро «Київська»

політбюро ЦК РКП(б), але на вершині радянської вертикалі влади стояв Раднарком. До речі, Ленін очолював саме його.

А це означало, що в національних республіках ради теж були не фіктивною, а реальною владою, звісно, контрольованою ЦК РКП(б). Проте для керівників централізованої і дисциплінованої партії спокійного життя в республіках не було: доводилося стежити за тим, щоб не втратити контроль за національними радами, щоб філіали РКП(б) у республіках зберігали лояльність до центру. Особливо вожді партії пильнували за процесами в Україні — найбільшій за людськими й матеріальними ресурсами радянській республіці.

У Москві бачили тільки один спосіб перетворити країну без назви на країну з назвою: «втягнути» незалежні республіки в кордони Російської Федерації, тобто позбавити їх національної державності. Така спроба автономізації республік була зроблена восени 1922 року за відсутності Леніна, якого тоді звалив перший удар смертельної хвороби. Автором проекту автономізації республік вважається нарком РСФРР у справах національностей і генеральний секретар ЦК РКП(б) Іосиф Сталін. Однак Ленін у листі від 30 грудня 1922-го охарактеризував план автономізації незалежних республік як «затію в корені неправильну й несвоєчасну». Проти автономізації виступали й периферійні керівники, але не тому, що бажали зберегти суверенітет незалежних радянських республік, якого ніколи не існувало. Ленін недарма іронічно називав їх «незалежниками», бо розумів, що вони просто не бажать пониження свого статусу. Вождя

турбували довготривалі наслідки реалізації «горезвісного питання про автономізацію, яке офіційно називають, здається, питанням про союз радянських соціалістичних республік». Оскільки питання про створення єдиної централізованої держави вже постало, він запропонував свій план вирішення й добився його прийняття. Аналізуючи цей план сьогодні, ми розуміємо, по-перше, винахідливість, гнучкість і підступність ленінської національної політики, а по-друге, механізм розпаду Радянського Союзу в 1990–1991 роках.

Перетворення незалежних республік на автономні республіки РСФРР де-факто відроджувало «єдину й неподільну» Росію. Різниця полягала тільки в тому, що деякі губернії ставали автономними республіками. Однак щодо України за цих умов виникла засаднича неясність: чи ввійде вона до складу Росії не поділений на губернії єдиним автономним регіоном, чи вже заявленого підходу в здійсненні адміністративно-територіального поділу буде дотримано й республіка взагалі зникне з географічної мапи. Радянська Росія опинилася віч-на-віч із привидом визвольної боротьби: народи, які пройшли крізь горнило національних революцій, рано чи пізно піднялися б на захист своїх завойованих, але втрачених державних прав.

Тому Ленін запропонував утворити федерацію другого рівня, до якої «разом і нарівні» ввійшли б Російська й Закавказька Федерації, а також Україна та Білорусія. Це означало, що конституційний суверенітет, яким володіли незалежні республіки, у новопосталих союзних республіках залишався б. Очевидно, що жодного реального суверенітету не могло бути там, де діяла партійна диктатура — все одно, чи була республіка незалежною, чи ставала союзною.

При утворенні Радянського Союзу право вільного виходу із союзної держави було заявлене окремою статтею в республіканських конституціях. У Кремлі не вбачали в ній небезпеки — і вона залишалася в усіх радянських конституціях включно з Конституцією СРСР 1977 року. Проте ця стаття наповнилася реальним змістом наприкінці 1980-х, коли почалася конфронтація між загальносоюзним і республіканськими центрами.

Утворення Радянського Союзу поставило на порядок денний питання про загальносоюзний центр. У грудні 1922 року не виникло нової держави, а відбулася лише протокольна подія, наперед розписана в регламенті оргбюро ЦК РКП(б). Змінилися назви вже існуючих центрів влади, а не утворилися нові: Центральний комітет Російської комуністичної партії став ЦК Всесоюзної комуністичної партії, а Раднарком РСФРР — Раднаркомом СРСР. Зрозуміло, що вожді РКП(б) не мали наміру створювати ще один центр влади в радянській Росії, тож відмовилися від об'єднання російських парткомів у республіканську партійну організацію і просто на прямому підпорядкували їх союзному центру. Правда, Раднарком РСФРР усе-таки виник, але йому були підпорядковані незначні об'єкти. Тому формально статус Росії як союзної республіки виявився нижчим, ніж інших республік.

Республіканський масштаб.
«Українізований»
Лазар Каганович

Принцип «демократичного централізму», на підставі якого будувалися існуючі організації, забезпечував надійний контроль центру за повсякденним життям усієї велетенської країни, у тому числі й національних республік. Однак громадян неросійських національностей, які в дореволюційній Росії почувалися людьми другого сорту, треба було переконати в тому, що радянська влада сприяє розвитку їхньої культури та мови. У грудні 1919 року Ленін підготував прийняту VIII Всеросійською партконференцією резолюцію «Про Радянську владу на Україні», у якій підкреслювалося: «Члени РКП на території України повинні на ділі проводити право трудящих мас учитися і розмовляти в усіх радянських установах рідною мовою, всіляко протидіючи спробам штучними засобами відтіснити українську мову на другий план, прагнути, навпаки, перетворити українську мову на знаряддя комуністичної освіти трудящих мас. Негайно ж повинні бути вжиті заходи, щоб в усіх радянських установах була достатня кількість службовців, які володіють українською мовою, і щоб надалі всі службовці вміли розмовляти українською мовою».

У жовтні 1920-го Сталін розвинув ці тези в статті «Політика Радянської влади з національного питання в Росії». Щоб зміцнити радянську владу в національних регіонах, він вважав за необхідне організувати в них функціонування мовою місцевого населення всіх партійних і радянських установ, закладів освіти й культури, засобів масової інформації. Об'єднання національних республік із центральною Росією «в одне державне ціле» було, на його думку,

«КОРЕНІЗАЦІЯ» ОЗНАЧАЛА УКОРІНЕННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ТА РОЗБУДОВУ ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНИХ ВЕРТИКАЛЕЙ: ПАРТІЙНОЇ, ЧЕКІСТСЬКОЇ, РАДЯНСЬКОЇ

«немислиме без широкої організації місцевої школи, без створення суду, адміністрації, органів влади та інших з людей, що знають побут і мову населення».

Політика, озвучувана вождями партії в 1919–1920 роках, іще не мала назви. Назва з'явилася на першому після утворення Радянського Союзу XII з'їзді РКП(б): коренізація.

КОРЕНІЗАЦІЯ

Ішлося про втягнення в комуністичне будівництво неросійського населення СРСР. Термін «коренізація» позначав зміст явища: укорінення в республіках Комуністичної партії — носія диктаторської влади, розбудову в них влади як сукупності взаємопов'язаних вертикалей: партійної, чекістської, радянської. Поряд із «коренізацією» виникли й інші терміни, похідні від назви титульної нації в кожній національній республіці або регіоні (наприклад, «українізація»).

У Радянському Союзі пара понять «титульна нація — національна меншина» набула якісно іншого змісту. Ленінська національна політика, як

уже підкреслювалося, використовувала подвійну структуру радянської влади, щоб перетворити національно-визвольний рух пригноблених народів із противника на союзника більшовиків. Для цієї мети більшовицьке керівництво відмовилося від губернського поділу й поклато в основу адміністративно-територіального поділу принцип політизації етнічності. У всіх неросійських губерніях створювалися національні адміністративні одиниці. Вони одержували, за винятком районного рівня, назву тієї національності, яка становила в них більшість населення. Бажаючи видаватися прибічниками найрадикальнішого вирішення національного питання, вожді більшовиків оголосили титульними всі етноси, які були такою більшістю.

Унаслідок цього виникла ієрархія, що визначалася політико-адміністративним й адміністративно-територіальним поділом. На чолі ієрархії за умовчанням опинилися росіяни. Щоб приховати провідну роль росіян у створенні багатонаціональної радянської держави, назва цієї держави була позбавлена ознак етнічності (як і назва державної партії, що слугувала її несучою конструкцією). Титульні нації другого порядку створювали союзні республіки, третього — автономні республіки, четвертого — національні округи, п'ятого — національні райони. В Україні в кордонах УСРР титульною нацією були українці, а в кордонах Молдавської Автономної Республіки, яка входила в УСРР, — молдавани. Люди однієї національності в кордонах своїх адміністративних утворень вважалися представниками титульної нації, а поза цими кордонами — представниками національних меншин. Статус росіян в Україні був двозначним.

НЕОФІЦІЙНО ВОЖДІ БІЛЬШОВИКІВ ПОЗИЦІОНУВАЛИ РОСІЯН ЯК ТИТУЛЬНУ НАЦІЮ ЗАГАЛЬНОСОЮЗНОГО МАСШТАБУ. ТОМУ ОСТАННІ НЕ ВВАЖАЛИ СЕБЕ МЕНШИНОЮ В ЖОДНІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Офіційно вони вважалися національною меншиною в кордонах республіки й титульною нацією в межах їхніх національних районів. Неофіційно вожді більшовиків позиціонували росіян як титульну націю загальносоюзного масштабу. Внаслідок цього в росіян склався специфічний погляд на власний національний статус: вони не вважали себе меншиною в жодній національній республіці. Керівники партії заохочували таку їхню переконаність, оскільки це зменшувало небезпеку визвольного руху в національних республіках за допомогою скорочення в них представників титульної нації і збільшення питомої ваги росіян.

Коли росіян у національних республіках трактували як національну меншину, це було незвично для них, а багатьом — неприємно. Немало росіян ставили собі запитання, сформульоване ще в дореволюційні часи: а чи існує взагалі той народ, який вважає себе титульним в Україні? Чи існує окрема від російської українська мова? Ось лист Максима Горького від 7 травня 1926 року до директора Держвидаву України Олексі Слісаренка

з протестом проти скорочення тексту його повісті «Мать» у її виданні українською мовою. Письменник-демократ висловився настільки відверто, що варто навести його міркування в оригіналі: «Мне кажется, что и перевод этой повести на украинское наречие тоже не нужен. Меня очень удивляет тот факт, что люди, ставя перед собой одну и ту же цель, не только утверждают различные наречий — стремятся сделать наречие «языком», но еще и угнетают тех великороссов, которые очутились меньшинством в области данного наречия».

Визнання за всіма етносами титульних прав і кампанія коренізації не здобули популярності серед російської інтелігенції. З особливим завзяттям, яке не переходило, однак, у політичне протистояння, російська інтелектуальна еліта протестувала проти визнання окремими націями українців та білорусів. Наявність української національної державності, хоч би якою ефемерною вона була, повертала українцям їхню власну історію, узурповану імперською нацією.

Але вожді більшовиків підкреслювали свій інтернаціоналізм і в 1920-х роках називали великоросійський шовінізм головною небезпекою для партії та держави. У п'ятиособовому складі політбюро ЦК РКП(б), де концентрувалася вся політична влада, у 1921 році був лише один росіянин — Ленін. Чи означало це, що загальноросійський, а від 1923-го загальносоюзний центр здійснював свою національну політику, перебуваючи на безнаціональній платформі? Доцільно придивитися до дебатів із національного питання в пострадянській Російській Федерації, яка успадкувала від радянської Росії свій етнотериторіальний поділ, але вже була позбавлена компартійної диктатури.

Після розпаду СРСР автономні республіки РФ фактично здобули національно-державний статус, яким раніше не володіли. Вказуючи на наявність державного статусу національних меншин і на відсутність аналогічного в росіян, деякі політики та політологи пропонували урівняти їх у статусі. Цього можна було досягнути або залишивши за автономними республіками лише питання культури й мови, або створивши російську республіку в рамках Російської Федерації. Як відомо, уряд Владіміра Путіна пішов шляхом урізування повноважень автономних республік.

Така дилема не стояла перед керівниками РКП(б)—ВКП(б)—КПРС, бо владні конструкції по радянській лінії були похідними від диктатури партії. Тому більшовицькі вожді могли заявляти, що є інтернаціоналістами. Вони таврували націоналізм пригноблених націй як «буржуазний» і навіть публічно заявляли про небезпеку великоросійського шовінізму, яким просякнуті колишні буржуазні фахівці, а тепер радянські чиновники. Однак на ділі компартійні керівники від самого початку обмежували повноваження союзних й автономних республік лише питаннями мови та культури. Щоразу, коли функціонери або національна інтелігенція виходили за межі дозволеного, «компетентні органи» вдавалися до репресій. У всіх вертикалях влади, які контролювали несучеренне населення країни, керівники більшовицької партії насаджували імперську ідеологію.

Офіційна мова. На вулицях довоєнного Харкова українська не було дивиною

Російський народ також був позбавлений суверенності, але можновладці Кремля саме його розглядали як загальносоюзну титульну націю, тобто соціальну опору своєї держави-комуни.

УКРАЇНІЗАЦІЯ ПЕТЛЮРІВСЬКА VS КОМУНІСТИЧНА

У міру того, як радянська влада укорінювалася в національних республіках і регіонах, кампанія коренізації згоргалася, бо починала загрожувати владі, адже від початку ця кампанія мала для більшовиків не тільки позитивний бік (укорінення радянської влади), а й негативний (піднесення національної самосвідомості народів, що загрожувало посиленням сепаратистських настроїв). Іще на початку червня 1923 року, тобто майже відразу після проголошення XII з'їздом РКП(б) курсу на коренізацію, секретар ЦК КП(б)У Еммануїл Квірінг прямо назвав небезпеку: здатність комуністичної українізації переростати в петлюрівську. Проте тільки через 10 років у постанові ЦК ВКП(б) «Про хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі та у Західній області» від 14 грудня 1932-го українізація була офіційно поділена на більшовицьку й петлюрівську. ЦК КП(б)У та РНК УСРР зобов'язувалися цією постановою забезпечити «систематичне партійне керівництво й контроль за проведенням українізації». Це вимагало, на думку авторів постанови — Сталіна й Кагановича, «вигнання петлюрівських та інших буржуазно-націоналістичних елементів з партійних і радянських організацій». Така вимога започаткувала кампанію боротьби зі «скрипниківщиною», яка 1933 року затигнула у свій вир в Україні десятки тисяч представників національної інтелігенції. Було звернено увагу й Північно-Кавказького крайкому та крайвиконкому на те, що «легковажна, така, що не вишлює з культурних інтересів населення, небільшовицька «українізація» майже половини районів Північнокавказу за цілковитої відсутності контролю за українізацією школи й друку з боку крайових органів дала легальну форму ворогам Радянської влади

для організації спротиву заходам і завданням Радянської влади з боку куркулів, офіцерства, реемігрантів — козаків, учасників Кубанської ради і т. п.».

Вимагалось «негайно перевести на Північному Кавказі діловодство радянських і кооперативних органів «українізованих» районів, а також усі газети й журнали, що видаються, з української мови на російську мову як більш зрозумілу для кубанців, підготувати й до осені перевести викладання в школах на російську мову».

У часи Леніна великоруський шовінізм розглядався як головна небезпека в національному питанні. Однак у ході гострої кризи 1932–1933 років керівники партії стали вважати головною небезпечкою націоналізм, наділивши його класовим означенням — «буржуазний». На урочистому зібранні вищих керівників партії та держави в Кремлі 2 травня 1933 року Сталін став на свій стілець (тоді мікрофонів не існувало) й виголосив тост, у якому пролунала така фраза: «Росіяни (в оригіналі «русские». — С. К.) — це основна національність світу, вона першою підняла прапор Рад проти всього світу».

Третім компонентом політизації етнічності (поряд із поняттям «титульна нація» та кампанією коренізації влади) була юридична фіксація державою національної належності людини («п'ята графа» радянських анкет). У паспортах, які від 1933 року вводилися для населення міст і новобудов, ця графа опинилася вже на четвертому місці, після прізвища, імені та по батькові. Щоб утримувати суспільство під жорстким контролем, державі треба було знати дві основні характеристики громадянина: соціальне походження й національність. Розрізнення громадян за ознакою національності було важливим не саме по собі, а тільки у зв'язку з належністю до титульної нації. Переслідувані в Україні за «буржуазний націоналізм» українці часто рятувалися в Росії, де переставали бути представниками титульної нації, тобто втрачали свій політичний статус.

Держава-комуна спромоглася ліквідувати горизонтальні зв'язки між людьми, глибоко проникнути в товщу суспільства трьома вертикалями влади й унеможливити появу будь-яких неконтрольованих організацій. Маючи мільйони очей і вух у суспільстві, вона знала про дійсні настрої громадян і реагувала на них створенням фантомних організацій з інакодумців, яких репресувала. Проте українці без будь-яких організаційних зв'язків усвідомлювали себе нацією і демонстрували особливу ворожість до соціально-економічних перетворень комуністичного характеру. Соціальний вибух першої половини 1930-го, який змусив Сталіна на пірвоку припинити колективізацію, був стихійним, але на території України в ньому постійно лунали гасла національної революції 1917–1920 років. Новий соціальний вибух у республіці, який назривав у 1931–1932-му на тлі загальносоюзного голоду, був нейтралізований створенням ситуації абсолютного голодування — Голодомором.

Репресивні дії проти українського народу центральна влада маскувала підкресленою українофілією. Демонстрацією показової українофільії було переведення після Голодомору республіканських органів влади з Харкова у національну столицю — Київ. ■

Повернення

Підготували Роман Малко, Станіслав Козлюк

Війна змінює. Після фронту не всі вміють і можуть дати собі раду з тишею та миром. А ще з байдужістю обивателя й банальними життєвими негараздами. **Тиждень** зібрав історії вояків, які зуміли повернутися і не загубитися в мирному житті

АРТЕМ СЕМЕНІХІН, мер Конотопа:

До війни мав у Києві кілька ресторанів і кав'ярень. На фронт пішов добровольцем. Воював на Луганщині. Згодом почалися проблеми зі здоров'ям. Після операції лікарі заборонили найближчий рік повертатися до війська.

Коли лежав у шпиталі, дуже тяжко назад на фронт. Але якось поступово минуло. Почав більше читати новини, заглиблюватися в проблеми держави, свого міста. Долучився до політичного життя. Чому вибрав політику, а не повернувся в бізнес? Бо це основа буття соціуму. Неможливо нічого змінити, не зайнявшись політикою.

Балотувався в мери Конотопа й переміг. Ми встигли відновити 30% освітлення міста. Ялинку, яку минула влада ставила за 500 тис. грн, цього року ми зробили за 19 тис. грн. Точно таку саму. Зняв своїм розпорядженням бронь з усіх представників міської влади чоловічої статі. Вважаю, що керувати містом повинна людина тільки після того, як пройде фронт. Часто перетинаюся по роботі з бійцями, які повертаються з війни, допомагаю їм із працевлаштуванням. Один із хлопців, якого раніше не знав, прийшов і каже: «Хочу роботу, знаю, що ви берете молодих». А в мене саме була вакансія директора банно-прального комбінату. Комбінат у занедбаному стані, але туди ходить усе місто. І він зараз непогано працює, виводить підприємство з піке, у якому перебувало останні роки. Людей, які повернулися з війни, треба відразу кидати в роботу, завантажувати нею, бажано суспільно корисною.

ВАСИЛЬ КОВАЛЬЧУК, підприємець:

Пішов добровольцем відразу після Майдану в перший батальйон Нацгвардії. Першим із групою спецназу заходив у Слов'янськ. Потім мобілізувався до ЗСУ. Воював під Горлівкою, на Савур-могілі. Під Многопіллям дістав наказ приєднатися до оточених під Іловайськом. При виході колона була розстріляна.

З моїх хлопців один загинув, решта була взята в полон. Із оточення вийшов лише я. Потрапив до шпиталю, лікарі казали, що переніс мікроінфаркт. Потім були вибори до Верховної Ради, балотувався на Хмельниччині, але не пройшов. Вибори допомогли мені трохи перейти до нормального життя. Потім знову шпиталь, а далі повернення в частину. Базувались і працювали під Маріуполем. Демобілізувати не хотіли, просили залишитися на контракт, але відпустили. Мало хто хотів залишитися. Платять копійки,

умови ніякі, мабуть, ще гірші, ніж були, раніше хоч волонтери допомагали, харчування погане, перспектив жодних. До війни займався підприємницькою діяльністю, торгівлею, будівництвом, мав виробництво. Перед Майданом почали з товаришем дитинства будувати фітнес-клуб. Вирішили зробити щось для рідного міста. Бізнес дорогий, і коштів своїх не було, але з'явився інвестор. Під час Майдану інвестор пішов. Як повернувся з війни, товариш зробив подарунок: розморозив проект і почав його просувати. Запустили правдами-неправдами наприкінці жовтня. Хоча недавно я вийшов із проекту, бо маю інше бачення, та й переважну суму коштів вклав товариш. Зараз думаю, що далі. Є кілька ідей, але ще не знаю, як їх реалізувати. Нині важко щось розпочати своє. У реабілітації дуже допоміг син, йому вісім років, був зі мною, допомагав. Тим, хто повертається з війни, однозначно треба допомагати, бо вони часто замикаються в собі. Більше приділяти уваги, але не панькатися. Потрібно працювати психологам, прилаштовувати їх, створювати спеціальні програми, реабілітаційні центри, робочі місця, надавати якісь можливості, зокрема вивчитися.

ВИТАЛІЙ ЛАЗЕБНИК, фотокореспондент:

До війни, так само як і після, — фотокореспондент в одній із українських газет. У професії в різних виданнях з 2007 року. Став добровольцем по призову. Не хотілося, щоб війна була в Києві. Моя перша військова спеціальність — фотограф військової преси — виявилася непотрібною. Проте військкома вдалося умовити, і в серпні 2014-го мене мобілізували

до Нацгвардії в межах третьої хвилі. Служив у 8-му батальйоні НГ, тому самому, якого нібито не було на передку. Хоча фактично структурами НГ затикали купу дірок: чи то батальйон Кульчицького, чи «Донбас», чи ми. Спочатку нас кинули під Дебальцеве, потім під Попасну, потім знову Дебальцеве, звідки й виходили з оточення в лютому 2015-го. Третя ротація після цього видалася ледь не піонер-

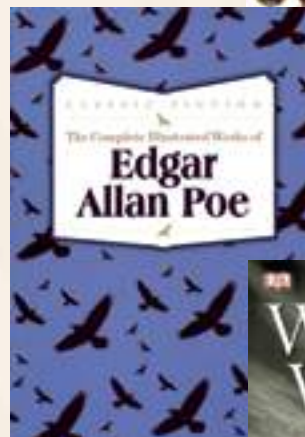
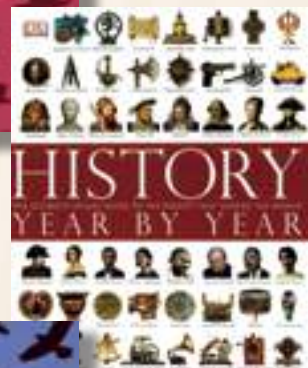
ським табором із воєнізованим ухилом. Можна сказати, побував у відпустці. Ну а після демобілізації знову включився в роботу за фахом, місце в редакції за мною зберегли. Після повернення якихось особливих ускладнень не було. Сні, як ми з боєм прориваємося з оточення. Ну хіба ще став менш терплячим до недотримання правил і законів, дуже напружують брехня та подвійні стандарти. Але депресії не було і немає. Навпаки, можу сказати, що «зона комфорту» значно розширилася, почав цікавитися речами, за які не брався б до війни. От планую відкривати невеличкий бізнес. Деяким побратимам досі сняться жахи про війну, вони дуже це переживають. Але головне в такі моменти не лізти в склянку — проблеми лише посиляться. Хороший рецепт заспокоєння психіки — спілкування з дітьми. Я у відпустках бачився зазвичай лише з рідними та дітьми. Може, це мені й допомогло. УБД отримав доволі швидко, це на службі. А от із пільгами все складніше.

ІГОР ПИЛЯВЕЦЬ, підприємець:

До Майдану був директором нічного клубу, перед цим працював у Міноборони, а до того вчителем. Під час Майдану продав бізнес і пішов до протестувальників. Колись служив строковиком спецназу МВС, був певний досвід, який міг знадобитися в протистояннях. До того ж багато хлопців, яких я добре знав, стояли по той бік. Зокрема, друг і кум. Дотепер із ними не спілкуюся. Після початку російської агресії був добровольцем у батальйоні «Шахтарськ». На Донбасі перебував у липні — серпні 2014-го. Тоді ми йшли до Донецька, взяли Новоазовськ, Докучаєвськ, Мар'їнку, Красногівку. Звіди нас перекинули до Старобешового, а потім рушили на Іловайськ. І там 20 серпня мене було поранено. Вдома опинився раніше, ніж планував. Статус УБД оформлював майже рік. У нас не хочуть давати учасника добровольцям. Мені поталанило: свої корочки, на відміну від хлопців, я отримав, адже був офіційно оформлений. Ходити по органах соцпомогли — суцільне приниження. Всім на тебе чхати. Про те, щоб отримати обіцяну землю або квартиру, не йдеться. Є закон, але він не для всіх. Мені от півтора року відмазки пишуть. Після повернення впав у депресію, пішов у запій. Жорстка контузія, втрата пам'яті, агресія, думки про суїцид. Мови про психолога не було. Жоден контужений себе не визнає хворим. Дуже допомогли родні: батько, дружина, син. Вони не створювали атмосфери неприязні, як у деяких сім'ях. У результаті почав проводити більше часу з дитиною. А потім із волонтером Євгеном, який нами опікувався, вирішили створити заклад спецпризначення «Каратель», щоб ветерани мали куди прийти, знали, що їх цінують і розуміють. Організація була неприбуткова, хоча ми їй продавали пиво та «смажених снігурів». Врешті не зійшлися з орендодавцями, які були з Росії, нам дуже підвищили орендну плату й фактично виштовхали на вулицю. Хоча проект відбувся. Ми організовували благодійні вечори, концерти для учасників АТО, презентації книжок і фотовиставки про війну. Зараз нічим не займаюся. Будувати плани не хочеться, все нестабільно. Доки одні відкривають магазини з цукерками, хлопці вішаються, стріляються. Боюся, нас може накрити афганський синдром. Коли люди бачать, що на них плюють, немає підтримки від держави, хтось піде в ОЗУ, хтось зіп'ється, хтось закінчить суїцидом, а хтось боротиметься проти влади, і тут теж нічого хорошого. Ми перед великим викликом.

МИХАЙЛО ІВАНОВ, підприємець:

Пішов добровольцем, бо захотілося воювати за Україну. Я родом із Дебальцевого. Бачив обличчя сепаратизму на власні очі. Коли в Рубіжному ми проводили проукраїнський мітинг, був тоді в охороні як член сватівської Самооборони. Нас там було людей 120, а з Первомайська, Лисичанська, Северодонецька під'їхало на автобусах до 200 осіб бикоти. П'яні як свині, пляшками кидаються, одного з ментів, які нас охороняли, різнули. Тому для мене не було взагалі вибору. Крім того, я знав багатьох із Майдану, а це одні з найкращих людей країни. Воював переважно в Пісках із 4 серпня 2014-го по 4 лютого 2015-го. Свою артилерію починав із СПГ. Коли війна практично закінчувалася, перемир'я за перемир'ям, усі ці зрадницькі домовленості, ми розчарувались і почали роз'їжджатись. А якого там сидіти? Волонтерську тушонку їсти в бліндажі? Я її і вдома поїм. Краще працювати. Звикати до мирного життя було зовсім не важко. Як нікуди й не їздив. Може, у мене таке критичне мислення, що я не переймаюся всілякою фігнюю. А чого перейматися? Треба користь приносити. Поїхав на фронт — воюй добре. Війна закінчилася — їдь додому й працюй. Оце ниття з приводу синдрому, про фронтове братерство, як усе добре й чесно, а повертаєшся — зрада, нещирість, — це туфта. Хлопці на фронті — такий самий зріз суспільства, як і в цивільному житті. Якщо тут 90% бухають і телевізор дивляться, то на фронті вони ж нікуди не подінуться. Тому створювати довкола того всього ажіотаж не варто. За освітою я агроном, але до війни встиг попрацювати і керівником цеху деревообробки, і кочегаром. А що найбільше люблю працювати з деревом, то відразу знайшов в інтернеті столярку. Щоправда, довго там не затримався, не хотів працювати на дядю. На якийсь час влаштувався в історичний музей, але врешті вирішили з дружиною пробувати робити щось самі. Купили матеріали, трохи інструментів, деякі мені з дому передали, знайшли гараж і почали робити меблі під замовлення для друзів. Робота творча. Щоразу щось нове. Замовлень небагато, але є. Потроху стараємося виходити на вищий рівень, використовувати благородні породи дерев. Чим дорожчий матеріал, тим дорожча робота. Бо працювати тільки на ковбасу чи троллейбус не хочеться. Тому треба робити щось ексклюзивне. Як каже дружина, «для тих, хто має смак».

Олександр Квіташвілі:

«Українські лікарні — це не надбання народу, а його сором»

Тиждень обговорив із міністром охорони здоров'я Олександром Квіташвілі відносини МОЗ із профільним комітетом Верховної Ради, терміни запровадження клінічних протоколів і проблеми боротьби з фармацевтичною корупцією.

Профільний комітет Верховної Ради й керівництво МОЗ перебувають у перманентному стані ворожнечі. Ви звинувачуєте у зриві медичної реформи Ольгу Богомолець, а вона — вас. Що відбувається нині між профільним комітетом і МОЗ? Які стосунки між вами та Ольгою Богомолець?

— Останні місяці жодного контакту між нами не було. Я перестав ходити на засідання профільного комітету, тому що питання, які виносилися на обговорення, були для мене незрозумілими, нецікавими і я не вбачав логіки в моїй присутності там. Справді, ситуація важка. До середини травня в нас були нормальні стосунки. Але не я ініціатор їх погіршення.

А хто винуватець?

— Чомусь сталася раптова зміна настрою щодо МОЗ, мене особисто і моїх заступників. Розумію, що все це політика й людям треба заробляти собі на хліб. Але така ситуація є нездоровою для країни, коли немає порозуміння між виконавчою та законодавчою владою. На жаль, Богомолець не зовсім розуміє функції парламенту. Про це свідчать її заяви, що профільний комітет готовий очолити медичну реформу. Але функції депутатів — ухвалювати закони! Закони в комітеті лежать ще з липня, їх можна було ухвалити в першому читанні й до другого внести поправки. І ми могли б у бюджеті-2016 урахувати нову систему фінансування медичної галузі та розпочати реформу. Богомолець погано розуміє, що без зміни законів реформа охорони здоров'я в Україні неможлива. Перший варіант законів я особисто переслав їй по e-mail 31 березня. Тобто в неї було достатньо часу, щоб попрацювати. Я зустрічався з нею, робив презентацію цих документів, пояснював. Але всі недоліки й ризики приватизації вона знайшла... у вересні. За цей рік у МОЗ було п'ять перевірок. У ході однієї з них мене взагалі звинуватили у смерті дітей. Саме цим увесь час займався профільний комітет. В інших комітетах за робочий день обговорюється по 17–20 пунктів порядку денного. У нашому ж 3–4 пункти, але далі пункту № 1 не просувається. Я написав заяву про звільнення ще 2 липня. Але зараз Богомолець підготувала спеціальну постанову про зняття мене з посади через нібито невиконання мною своїх функцій. Вона принципово не хоче, щоб я сам пішов у відставку. Її мета — звільнити мене.

Спілкувалася
**Тетяна
Омельченко**

Зокрема, через заяву Богомолець ви просили про відставку, яку не прийнято...

— Зовсім не через її заяви. Причиною мого кроку стала заява Юрія Луценка та Ігоря Кононенка від фракції БПП, яка й обрала мене на цю посаду. Коли фракція починає ставити питання своєму ж міністрові, наскільки він відповідає посаді, я готовий швидко звільнити її. Не чіпляюся за міністерське крісло. Але максимально швидко постараюся вивести закупівельні функції з-під компетенції МОЗ, щоб мій наступник не сподівався, що можна буде заробляти гроші на відкатах.

МОДЕЛЬ МИКОЛИ СЕМАШКА, ЯКА ФУНКЦІОНУЄ ЗАРАЗ В УКРАЇНІ, НЕ ДАЄ МОТИВАЦІЇ: НЕМАЄ ЯКІСНОГО ЛІКУВАННЯ, ФІНАНСОВОЇ МОТИВАЦІЇ, ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

В Україні зараз активно обговорюють, що не можна мати ефективні та некорумповані державну службу, суд, прокуратуру, правоохоронні органи за нинішніх мізерних зарплат \$150–200. Новим поліцейським, співробітникам антикорупційних органів встановили в Україні значно вищі оклади. Для чиновників готуються залучати кошти з ЄС. Чи можна розраховувати на ефективну й некорумповану державну медицину в умовах, коли її працівники легально отримують за свою роботу лише \$100–200 і менше?

— За такого стану справ не можна ні на що розраховувати. Тому на сьогодні в нас нічого немає. Згідно з Конституцією в Україні медицина безкоштовна — усе оплачує держава. Але насправді українці платять за неї, і не раз: податки, внески в благодійні фонди при лікарнях, придбання ліків, гонорари лікарям. Щодо зарплати медичних працівників, то лікар повинен отримувати її залежно від обсягу роботи. Хірург, який проводить 300 операцій за рік, не може отримувати стільки само, як і той, що зробив три операції. Не може робота нейрохірурга цінуватися на тому самому рівні, що й терапевта. Робота лікаря повинна оплачуватися, виходячи із завантаженості, кількості пацієнтів, кваліфікації. Медики мають одержувати достойну винагороду за свою роботу — вони рятують життя. У США лікарі входять у трійку найвисокооплачуваних професій після юристів і банкірів.

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРНІТЬСЯ ЗА ЯЗОК

Як змінити ситуацію в короткостроковій перспективі в умовах блокування страхової медицини та неможливості переглянути норму Конституції щодо безплатної охорони здоров'я в Україні?

— Ключові реформи в галузі охорони здоров'я важко здійснювати, вони стосуються всіх прошарків населення. Для проведення реформ потрібні воля, розуміння та об'єднання всіх ресурсів влади. Реформи — це не початок чи кінець чогось, а нескінченний процес. Не вірте тим, хто каже, що через три роки реформування буде завершено. Поліпшення системи охорони здоров'я в Україні залежить від того, як швидко держава стане багатою, з'являться середній клас, західні технології. А з популістськими гаслами про те, що лікарні — це надбання народу, ми далеко не просунемося. У Грузії, яка в рази бідніша за Україну, лікарні доступні для бомжів і мільйонерів. Тому що все населення має страховки, а сума страхування дає змогу обслуговуватися в будь-якій медичній установі. Найкраща клініка, яку я бачив в Україні, у десять разів гірша за посередню в Тбілісі. Українські лікарні — це не надбання народу, а його сором, бо він мусить лікуватися в таких закладах.

Що буде, коли зазначеного вище не зробити?

— Система перестане функціонувати й розвалиться. В українських лікарнях 400 тис. ліжок-місць, і модернізація їх усіх неможлива. У жодній державі ніколи не буде стільки грошей, щоб забезпечити всі лікарні сучасними КТ, рентген-апаратами, МРТ, флюорографами... В Україні немає і не буде коштів, щоб відремонтувати 40 млн м² будівель. Є лише 46 млрд грн на 45 млн населення (приблизно 1000 грн/рік на особу). Не знаю, як за 83 грн/місяць лікувати людей безплатно... У цю суму входять лікування, харчування, проживання, зарплати медичного персоналу. В Україні 1/3 громадян — соціально незахищені категорії. Якщо 46 млрд грн розділити між соціально незахищеними 17,5 млн населення, вийде трохи більше ніж 3000 грн на людину. На ці кошти держава може придбати страхові поліси для зазначеної категорії громадян. Річна страховка Premium недорога — \$150. Працююча людина в змозі сама придбати страховку. Модель Миколи Семашка, яка функціонує зараз в Україні, не дає мотивації: немає якісного лікування, фінансової мотивації, професійного зростання. Якщо хірург з вищою освітою в Україні легально отримує 4000 грн за місяць, а після курсів підвищення кваліфікації — 4228 грн, то в нього нульова мотивація. Хоча не секрет, що в медичних працівників є багато неофіційних джерел доходів...

Олександр Квіташвілі народився 1970 року в сім'ї медиків у Тбілісі. Випускник історичного факультету Тбіліського університету, також навчався в США (магістр у галузі державного управління). Працював на посадах ректора Тбіліського університету, міністра праці, охорони здоров'я та соціального захисту Грузії (за президентства Міхеїла Саакашвілі). З 2 грудня 2014 року — міністр охорони здоров'я України.

Чому досі не запроваджені клінічні протоколи, які могли б стати потужним ударом по фармацевтичній корупції?

— Цю тему багато хто розуміє не дуже добре, тому нею легко маніпулювати. Якби в Україні не було лікувальних протоколів, люди не проходили б лікування. Тобто лікар не зміг би працювати. Але, щоб сплачувати за послугу, треба розрахувати її вартість. Для цього потрібен правильний протокол лікування, але не старий, а новий. Усі європейські протоколи спрямовані на те, щоб максимально зменшити вплив фармацевтичної індустрії на процес лікування. Необхідно взяти їх за основу. Твердження, що в Україні немає протоколів, свідчить про незнання питання. Зараз діють старі, але нам потрібні нові. У 2015 році затверджено 15–18 протоколів. Богомолець, мабуть, не знає, що МОЗ не пише протоколів (чиновники таким не займаються). Це справа лікарів-практиків, асоціацій. Але ці асоціації практикуючих лікарів постійно між собою воюють: одні пишуть протоколи, а інші ними не користуються.

І який вихід із ситуації?

— Слід взяти європейський протокол, підігнати його під українські реалії (повне копіювання коштуватиме задорого) і запустити в дію. Але заявляти, що міністерство не зробило протоколів, можуть лише ті, хто нічого не розуміє. І це дивно, адже вони лікарі за фахом... Я згоден, лікувальні протоколи потрібні. Але ще потрібні й стандарти лікування. І не обов'язково спочатку прийняти протоколи, а потім уже розраховувати ціну послуги. Протокол не документ. Він змінюється кожен рік-півтора, коли з'являються нові препарати, методи лікування, технології. Якщо зараз витратимо рік-два на розписування протоколів, то на той час вже з'являться нові. Ми постійно будемо відставати. Тому все слід робити паралельно: правильно фінансувати, міняти форму господарювання і впроваджувати нові протоколи через оплату послуг. Але це все неможливо зробити швидко. ■

Пер Ноель для дорослих

Алла Лазарева, Париж

Французи зустрічають Новий рік під незвичне шепотіння різдвяних дощів і з думками про терористичну загрозу

Не до сміху. Різдво, розбавлене автоматниками

Різдвяний Париж — весь у гірляндах та не характерних для грудня парасольках, під якими жителі й гості столиці поспішають у передсвяткових справах. Усе як завжди наприкінці року, якби не підсумки, що їх усі ми підбиваємо в останні дні грудня. Хоч би хто досяг яких вершин на індивідуальному рівні, 2015-й залишив французам один недобрий спільний знаменник: рік почався з терактів і ними ж таки закінчився.

«Рік, що минає, відритмований для нас тріском автоматних черг, — каже Клер, соціальний психолог, мешканка одного з проблемних паризьких передмість. — Початок 2015-го позначився січневими розстрілами в тижневику Charlie Hebdo, а завершення — терактами в театрі «Батаклан» та на «Стад де Франс». Колективне підсвідоме не загоїло ран, не позбулося раптових нападів страху за близьких та рідних, не навчилося жити в новій, непевній і небезпечній реальності». Клер розповідає, що її сусіди відверто радіють поліцейським сиренам за вікнами, бо, доки не оголосили надзвичайний стан, поліція до кварталу не навідувалася, а містечко жило «наче не у Франції»: нервово роззираючись на вулицях, ховаючи телефони й гроші виключно по кишенях, повертаючись додому засвітла й бажано не поодиноці... «Тут давно встановився повзучий щоденний тероризм, мовчазне свавілля тих, кого Париж вирішив не помічати, щоб не псувати собі настрій, — пояснює жінка. — Страшно це визнавати, але дехто навіть зрадів кривавим подіям, бо вони привернули увагу суспільства до проблеми безкарності одних і незахищеності інших...»

«Пере Ноелю (французький аналог Санта-Клауса. — Ред.), принеси, будь ласка, мамі такий телефон, що його ніхто й ніколи не вкрав», — написав у листі до казкового персонажа семирічний син Клер. «Малий залишив лист незапечатаним на видному місці, на моєму робочому столі, а перед тим казав, що більше в

Пера Ноеля не вірить, — ділиться особистим мати. — Я була дуже розчулена. У такий спосіб хлопчик не тільки висловив мені співчуття, а й наштотувив на висновок, що Пер Ноель як символ надії та індикатор проблем потрібен не лише дітям, а й дорослим».

«Чим запам'ятався мені 2015-й? — переписує Шанталь, власниця невеликої крамнички сувенірів за два кроки від собору Паризької Богоматері. — Цього року значно менше туристів. Це впадає в око всім, хто працює в сувенірній комерції. Мій річний оборот зменшився на 20%. Читала, що у Сполучених Штатах після терактів 2001 року спостерігались аналогічні тенденції. Але знаєте що? Людей до крамнички заходить менше, але кожен із них витрачає більше, ніж середньостатистичний покупець близько року тому. Люди ніби самі себе винагороджують за сміливість. Які ж ми, мовляв, молодці! Приїхали до Парижа після листопадових подій».

Шанталь майже механічно переставляє металеві Ейфелеві вежки на полиці. Міняє їх місцями, вишикує сріблясті попереду, а золотаві — за ними. «Усім нам потрібна казка, — каже замислено. — Кожен підсвідомо чекає перемоги героїв над лиходіями, світла над темрявою... Всяк, малий і дорослий, мріє, що настане колись такий чудовий день, котрий усе оберне на краще».

Святкові традиції понад усе: хоч би які тривожні думки дошкуляли французам, кожен знаходить бодай півдня, щоб відвідати різдвяні базари. Щонайменше у своїй місцевості. А якщо пощастить, то знайдеться зо два вихідних, щоб майнути до Ельзасу. У цьому регіоні збереглась автентична традиція різдвяних розпродажів у всій її затишній і майже середньовічній красі. Більше ніде у Франції ви не побачите такого розмаїття ялинкових прикрас, копченостей та солодоців, характерних для різдвяного столу, ніде й близько не знайдеться стільки вишуканих художніх виробів та неймовірних сувенірів.

«Цей рік у нас дуже вдалий, — запевняє Мішель, мешканець туристичного містечка Кайзерсберг. — Скажу більше: він успішніший за кілька попередніх. Ви ж самі бачите: на вулицях не проштовхуються. Мабуть, французи не наважуються далеко виїздити, сідати в літаки. Отож вони і приїздять до нас, розвиваючи власний, національний туризм». Ось такий він, закон збереження відпусткової енергії: попри всі внутрішні та зовнішні загрози, туристичні маси не зникають і навіть не зменшуються в обсягах, а лише переливаються до інших територій. Людinin властиво подорожувати й мріяти. Казковий Пер Ноель у цьому непоганій помічник. І як пришвидшувач економічних процесів, і як розрадник для згорьованих душ. Справді, дорослим також потрібні казки. Хоч вони й використовують їх на інше, ніж діти. ■

Іспанське судоку

Альваро Імбернон, Франсіско де Борха Ласерас, Мадрид

У новий рік із новим політичним ландшафтом

Уперше від середини 1970-х років, коли Іспанія повернулася до демократії, після виборів недільного вечора 20 грудня її громадяни лягали спати, не знаючи, хто буде наступним прем'єр-міністром. Чотири роки тому консервативна Народна партія (НП) здобула величезну владу на національному, регіональному та місцевому рівнях, бо електорат звинувачував правлячих доти соціал-демократів у спричиненні економічної кризи й шаленого зростання безробіття, а також в урізанні держзвидатків. За останні чотири роки (правління НП під проводом Маріано Рахоя) невдоволення зросло з огляду на нові обмеження у фінансуванні освіти й медицини, корупційні скандали, порушення передвиборних обіцянок та неспроможність провести інституційні реформи. Це створило ґрунт для появи за останні півтора року двох нових партій: «Подемос» («Можемо»), що виступає проти суворой економії, та ліберальної «Сьюдаданос» («Громадяни»). Вони кинули виклик традиційній двопартійній системі. Результат виборів відображає «підвищеність» парламенту, зумовлену змінами в політичному ландшафті Іспанії. Дві традиційні основні партії (НП і ІСПП) здобули понад 80% у 2008 році, більш ніж 70% — у 2011-му й лишень 50% — у 2015-му. Відтак Іспанія тримається в загальноєвропейському тренді політичної фрагментації. На відміну від Північної Європи, тут шок для партійної системи йде не від крайньо правого крила, а від лівого — низових об'єднань, які стають виразниками незадоволення так званих *indignados* і загального суспільного розчарування мейнстримними партіями. Однак це невдоволення не вилилося у ксенофобські чи єврофобські рухи, хоча у програмі «Подемос» є елементи популізму і обстоювання суверенітету стосовно європейських питань (певні схожості із грецькою СИРІЗА).

Новий політичний ландшафт Іспанії не можна описувати традиційним поділом на лівих-правих, бо тут відіграють роль ще й інші чинники. Наприклад, територіальний (протиставлення НП і соціалістів та «Сьюдаданос» і «Подемос», а також їхніх регіональних союзників із Каталонії та інших частин держави, які тепер теж присутні в парламенті), відновлення демократичної системи й навіть фактор поколінь. Останній у чомусь об'єднує ліберальну «Сьюдаданос» і ліву «Подемос», між якими в іншому вкрай мало спільного, як «нову політику», підтримувану багатьма молодими виборцями, на противагу «старій», що асоціюється з мейнстримними партіями та інституційною атрофією. В цьому ситуація дещо схожа на українську — коли нове покоління вимагає більш повноцінної демократії. Так само й молода генерація іспанців прагне поглиблення демократичних устоїв, вибудованих попередніми.

Іспанія входить у незвідані води, адже вона, мабуть, єдина країна в ЄС, що не має досвіду коаліційних

ФОТО: REUTERS

Кінець традиції. Парламентські перегони порушили двопартійну систему країни, що діяла понад 30 років

урядів на національному рівні. Сьогодні в королівстві не видно варіанта життєздатної коаліції (з консервативною НП, або лівої — соціалістів і «Подемос»), яка здобула б достатньо голосів у Конгресі депутатів на підтримку свого прем'єра. У кожній політсилі свої червоні лінії і тактичні інтереси, що наразі переважають можливі варіанти. Як приклад, соціалісти не погодяться на самовизначення Каталонії, а це червона лінія для «Подемос». Сценарій широкої коаліції німецького типу з НП та соціалістів наразі виключається, бо тоді «Подемос» чітко закріпиться в ролі основної лівої сили, а відтак може остаточно вибити соціалістів із тандему основних партій. Відтак необхідні будуть численні поступки; деякі червоні лінії доведеться розмити. Інакше знадобляться нові вибори, а це, схоже, не в інтересах більшості партій.

Відтак на європейський курс Іспанії, дотепер стабільний, чекають непрості часи, особливо у плані економічних моментів, передбачених членством у єврозоні (нестабільність уже струснула ринки і ставить під питання стійке економічне зростання Іспанії). Але це не обов'язково загроза: більшість основних партій країни дуже проєвропейські й підтримують дальшу євроінтеграцію. Хай там як, а реалізація запити на економічні, демократичні та інституційні реформи в багатопартійній парламентській системі — це питання часу. Тепер можна забути про неприкрити боротьбу за владу в стилі «Гри престолів». Натомість пора насолоджуватися більш вишуканим варіантом, як у серіалі «Уряд», де данський прем'єр Біргітте Нюборг намагається не допустити розвалу свого коаліційного уряду. Ми на шляху до нової політичної «норми», яка зумовить зміни в іспанській політичній культурі паралельно із трансформаціями суспільства. Парламент однозначно повернеться в центр публічного життя. Це буде не швидко й не просто, але невідворотно. У цьому Іспанія не відрізняється від інших країн. ■

Альваро Імбернон, аналітик Центру глобальної економіки та геополітики ESADegeo

Франсіско де Борха Ласерас, заступник керівника мадридського представництва Європейської ради з міжнародних відносин (ECFR)

Від біженців до футболу

Віталій Рибак, Берлін

Від 2016-го німці чекають передусім продуманої політики інтеграції біженців, початку нової виборчої кампанії та перемоги на чемпіонаті з футболу Євро-2016

Свято на чужині. Після зимових канікул на біженців чекає рік інтеграції

Перше, про що згадують німці, коли говорять про свої очікування стосовно майбутнього 2016-го, — біженці. Мабуть, найобговорюваніша тема в німецькому соціумі в 2015-му. Що й не дивно, адже цього року до Німеччини прибуло понад мільйон людей, які втікають із регіонів на Близькому Сході та в Африці, де йде війна. Проте 2016-го ця кількість буде ще більшою: прогнозують до 3 млн прибулих. Саме тому німці хотіли б бачити виваженішу міграційну політику уряду Ангели Меркель: обмеження кількості прийнятих біженців та глибшу інтеграцію тих, чие право на притулок німецька міграційна служба підтвердить. Варто зазначити, що німецький уряд уже виділив €20 млрд на роботу з біженцями в 2016-му.

Багато говорять німці й про тероризм. Листопадовий паризький кошмар сколихнув суспільство й показав, що екстремісти можуть потрапити в саме серце Європи. Тому 2016-го очікують посилення заходів безпеки в місцях великого скупчення людей та надійної роботи служби безпеки. Поліцейських побільшало на вулицях уже зараз.

Берлінська журналістка Клер Горст розповіла, що 2016-й буде дуже цікавим у політичному сенсі, адже відбуватиметься перший етап підготовки до виборів у Бундестаг, які пройдуть восени 2017-го. Хоча ще навіть немає точної дати, партії вже розпочинають роботу з виборцями, і проблема біженців тут відіграватиме ключову роль. Владна коаліція на чолі з Ангелою Меркель намагатиметься повернути втрачений у 2015-му рейтинг, а «Зелені», «Ліві» та євроскептики «Альтернатива для Німеччини» прагнутимуть зберегти здобуту підтримку.

2016-й стане важливим для німців, які підтримують захист довкілля. Прихильники «Зелених» із нетерпінням чекають на 1 жовтня 2016-го: саме тоді виведуть з експлуатації першу лінію електростанцій, які працюють на бурому вугіллі. Їх відключення — частина плану зі зменшення викидів діоксиду вуглецю в атмосферу на 40% до 2020 року.

Професор Олаф Ляйзе з Єнського університету Фрідріха Шиллера також зауважив, що в 2016-му Німеччина головуватиме в ОБСЄ. Він наголосив, що німці намагатимуться зробити все, щоб реформувати організацію та надати їй нові повноваження, адже діяльність спеціальної моніторингової місії на Донбасі засвідчила, що теперішніх прав спостерігачів від ОБСЄ недостатньо. У 2016-му очікують посилення ОБСЄ в напрямі медіаторства та запобігання конфліктам. За це виступають усі партії, які зараз представлені в Бундестазі.

Політика політикою, але не забувають німці й про футбол. Літо-2016 для них однозначно пройде під знаком чемпіонату з футболу у

НИНІШНЯ ВЛАДНА КОАЛІЦІЯ НА ЧОЛІ З АНГЕЛОЮ МЕРКЕЛЬ НАМАГАТИМЕТЬСЯ ПОВЕРНУТИ ВТРАЧЕНИЙ У 2015-МУ РЕЙТИНГ, А «ЗЕЛЕНІ», «ЛІВІ» ТА ЄВРОСКЕПТИКИ ПРАГНУТИМУТЬ ЗБЕРЕГТИ ЗДОБУТУ ПІДТРИМКУ

Франції. Це й не дивно, адже німецька збірна є чемпіоном світу й перебуває в чудовій формі: без проблем пройшла етап відбору, здобувши першість у своїй групі. Місце проведення Євро-2016 — Франція — також значиме багато, адже ця країна історично є опонентом Німеччини в багатьох аспектах. Німці зазначають, що взяти титул європейського чемпіона там було б особливо приємно. ■

Канікули на вулиці

Ванда Жешовська, Варшава

Політичний розкол може зіпсувати свята багатьом польським родинам

ФОТО: REUTERS

В гості до політики. Критики дій уряду «ПіС» протестують під будинком Ярослава Качинського у Варшаві

«Якщо хтось думає, що влаштує тут Майдан, він глибоко помиляється. Ми даємо собі раду, маємо велику суспільну програму... Я переконаний: контрmaidан був би набагато численнішим. А втім, хотілося б уникнути цього, та й то з огляду на те, що нам не потрібна конфронтація», — сказав Ярослав Качинський, лідер партії «Право і справедливість» (ПіС), якій після виграних у листопаді виборів належить влада в Польщі. Ці слова є передусім відповіддю на дві грудневі демонстрації противників нового уряду, що об'єдналися в новосформований громадянський рух під назвою Комітет оборони демократії (КОД). КОД — створена знизу громадська ініціатива, яку 19 листопада 2015 року скликав як групу через Facebook комп'ютерний фахівець Матеуш Кійовський, реагуючи на статтю колишнього опозиціонера й члена «Солідарності» Кшиштофа Лозінського під назвою «Треба заснувати КОД». Ініціатива миттю здобула велике схвалення з боку опозиції (50 тис. демонстрантів у Варшаві) та прихильних до неї ЗМІ.

Але дуже швидко зростає і кількість її противників. Останні віднедавна намагаються організувати праві осередки для підтримки дій теперішньої влади. До ініціаторів створення протидії КОДу належить, зокрема, публіцист Пйотр Семка, який в одній радіопередачі заявив про створення Комітету оборони Польщі (КОП) й адресував своїм політичним противникам однозначне послання: «Ви не маєте монополії на маніфестації задля оборони демократії, так не буде, що тільки ви вирішуватимете, що таке демократія».

Дуже гостро про ситуацію в країні висловилися й відома польська режисерка Агнешка Холланд. На її думку, політики з правлячої партії зробили ворогів із земляків, які думають не так, як вони. За словами мисткині, вона боїться, що в недалекому майбутньому в Польщі проліється кров, хоча ще більше її лякає те, що поляки підуть у внутрішню еміграцію.

Але слова про потенційний польський Майдан — це не тільки реакція на теперішні демонстрації опозиції, на які люди, власне, йдуть із європейськими прапорами і які можна порівняти з першою фазою української Революції гідності. Згадки про Майдан і потенційний контрmaidан ілюструють передусім глибокий поділ польського суспільства. Значне загострення цього поділу можна було спостерігати протягом останніх тижнів. Але, беручи до уваги швидкість і характер законодавчих змін, які відбуваються тепер, а передусім висловлену парламентською більшістю потребу змінити Конституцію та підготований нею законопроект про радіомовлення й телебачення, який передбачає більше підпорядкування їх партійному і державному впливу, можна припускати, що в найближчі місяці цей поділ значно поглибитися. Якщо охарактеризувати його загалом, то це суперечка між прихильниками суспільно-політичних змін, які із середини листопада запроваджує новий уряд, і їхніми противниками. Вважається, що противники найбільше виграли від існування III Речі Посполитої, або ж політичної системи, яка функціонує в Польщі з 1989 року. А прихильниками є ті, хто критикує останню чверть сторіччя з позиції або покривджених (так звані жертви перетворень), або обурених.

Унаслідок цього в Польщі сформувалися два паралельні рухи, які зійшлися в гострій конфронтації. У публічному дискурсі вкрай помітна вербальна агресія, а також відсутність бажання йти на компроміс. Без третьої сили, яка могла б примирити протиборчі сторони (теоретично цією силою могла б бути католицька церква, хоча поки що вона не засвідчує такого прагнення), обидві сторони доходять до помітної радикалізації переконань, яка вже вийшла із зал Сейму на вулиці найбільших міст. А звідти вже прямий шлях до польських осель, де починається період свят і пов'язаних із ними родинних зустрічей та візитів. Для багатьох ці зустрічі можуть виявитись украй важкими. На них не забракне сварок із приводу Конституційного суду, постаті президента Анджея Дуди та його позиції щодо керівника партії «ПіС». Предметом дискусій у багатьох польських родинах будуть заплановані податкові зміни, реформа культурної політики і законопроект про державні ЗМІ. Нині важко передбачити, чи набере теперішній конфлікт форми справжньої польсько-польської війни й кривавих вуличних сутичок. Як свідчать опитування, виборці щоразу більше розчаровані діями уряду й постагтю президента, чий рейтинг стрімко пішли вниз. Але разом із тим і далі лунає гучний голос рішучих прихильників «ПіС», які покладають великі надії на Ярослава Качинського й здатні до активних дій задля збереження його влади. З огляду на високий рівень емоцій нині є багато можливих сценаріїв, і тому в майбутньому годі відкинути можливість Майдану над Віслою. ■

Перезавантаження Німеччини

Едвард Лукас

На пам'яті моїх читачів Німеччина завжди була країною із готескним минулим та відчуттям провини в сьогоденні. Від дня заснування ФРН 1949 року німці всіх поколінь намагалися очиститися від злочинів нацистської епохи. Та історію не перекреслиш, принаймні так здавалося їм самим. Лідерство Німеччини полягало виключно у сплаті рахунків, а не в прийнятті рішень. Союзникам і сусідам натяку на «історичну відповідальність» було достатньо, щоб німці вивернули кишені й мовчали, коли їм щось не подобалося.

Нині Європа має справу з новою Німеччиною — впевненою в собі, навіть переконаною у власній праведності. Берлін із задоволенням домінує на континенті. Нав'язує правила, бо вірить, що вони логічні й найкраще відповідають інтересам європейських країн.

Яскравий приклад — міграція. Німці переконані, що вчинили правильно, прийнявши мільйон біженців. Це був сміливий і принциповий гуманітарний жест, коли майже всі держави Євросоюзу уникали відповідальності. Узавши на себе лідерство у цій справі, Німеччина переконливо просить решту членів ЄС (а хтось скаже, що наказує їм) розділити матеріальну відповідальність за короткострокові потреби мігрантів на їхніх територіях, зокрема житло, харчі та інтеграцію.

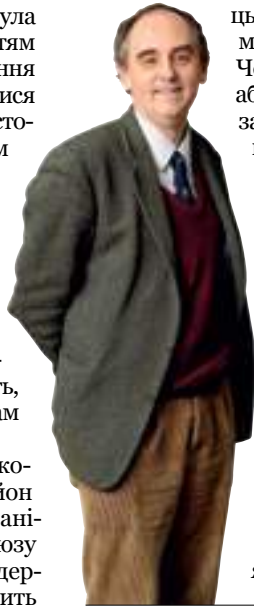
Особливо вперті ризикують бути покарані, скажімо, можуть втратити доступ до фінансування інфраструктури й регіонального розвитку. Окрім того, Берлін виступає за створення такої собі армії ЄС — прикордонної служби Шенгену, що контролюватиме проблемні держави (читайте: Греція).

У євросоні Німеччина забезпечила фінансову допомогу неплатоспроможним південцям. Вона хвалить поступ в Ірландії, Іспанії та Португалії. Однаке сподівається, що відсталі країни (читайте: Греція) надолужать незроблене, подбавши про бюджет і державне управління, яких їм бракує.

Лідире ФРН і в європейській зовнішній політиці: вона притиснула країни Східної та Південної Європи, які опиралися, і спонукала їх підтримати санкції проти пугінської Росії. Нещодавно німці несподівано почали просувати зближення з Туреччиною, якої колись цуралися.

Уособлює німецьке лідерство «мутті» (мама) — так називають Ангелу Меркель. Її популярності в Німеччині не шкодять навіть тривоги щодо витрат і проблем, пов'язаних з інтеграцією мігрантів. Нещодавно вона поставила на місце критиків на з'їзді своєї партії, за що їй стоячи аплодували аж 9 хв. Овації не впухли б, якби вона не зупинила делегатів словами «нам іще треба працювати». Не дивно, що журнал Time назвав її Людиною року-2015 і Канцлером вільного світу. Їй пасувало б іще одне звання — Добра Німкеня (так кажуть про «нових» німців, вільних від почуття провини й рішуче настроєних робити те, що правильно).

Усе це створює проблему для нас, британців. Не тому, що загрожує нашим інтересам, а тому, що ми

цього не розуміємо. Ми запрограмовані на сприймання Німеччини як потенційної загрози. 1943 року Черчилль сказав американському Конгресу «Гуни або з ножем біля твого горла, або біля твоїх ніг». Ми зазнали колосальних утрат у двох світових війнах, щоб запобігти появі Європи, в якій домінувала б Німеччина. Тож природно, що повернення фантомної загрози пробуджує в нас історичні страхи.

Однак сучасна Німеччина інша. Вона не обтяжена кайзером Вільгельмом, що нарікає на нестачу колоній, чи образами через Версальський договір. Водночас це не мілітаристська («прифронтові» країни НАТО обурюються квазіпацифізмом Німеччини перед військовою загрозою Росії) й не реваншистська держава (жодного бажання повертати Ельзас-Лотарингію, Силезію чи Судети). Німці хочуть утвердити економічний і політичний лад у Європі, що ґрунтується на правилах, а не нав'язати свою волю. Сама Меркель уособлює обачну, свідому сучасну Німеччину. Головний її недолік (принаймні раніше) — це якраз ухиляння від лідерства, а не диктаторство.

НІМЦІ ХОЧУТЬ УТВЕРДИТИ ЕКОНОМІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД У ЄВРОПІ, ЩО ҐРУНТУЄТЬСЯ НА ПРАВИЛАХ, А НЕ НАВ'ЯЗАТИ СВОЮ ВОЛЮ

Приводів для обурення керівництвом ФРН не бракує. Криза євросони бере початок від необдуманих позик німецькими «рятівниками», та й від марнотратства і корупції деінде. Скандал, пов'язаний із Volkswagen, показав пожадливості і брехливість деяких представників німецького бізнесу. Заплановане будівництво нового газопроводу через Балтійське море до Росії сприятиме підприємству ФРН, але зашкодить східноєвропейським транзитним країнам, зокрема Україні. Міграційна політика німців теж допущає: вони можуть собі дозволити утримання мільйона мігрантів, а от такі члени ЄС, як Польща, — ні. Надмірний тиск тут може спричинити соціальний вибух.

Однак головне те, що Німеччина прагне, аби ЄС працював. Британцям цього не збагнути. Для нас ЄС — це кайдани, які заважають робити те, що правильно. Для німців — це інструмент, кортий змушує інші країни поводитися чемно, ощадливо й відповідально. Нам невтямки, чому Німеччина витрачає на це стільки грошей та зусиль, і натомість звивається Четвертий Рейх.

Ми не є частиною нової Європи, яку буде Німеччина. Ми, британці, могли б приймати рішення на капітанському містку, де з огляду на масштаби й дипломатичне значення нашої держави нам належить бути. А натомість сидимо й ображаємось у рятувальній шлюпці, сперечаючись про те, хочемо ми, аби нас підняли на борт чи спустили за нього. ■

У К Р А І Н С Ь К И Й
Т и ж д е н ь

З новим роком
та
Різдвом Христовим!

В Ісламську Республіку на лижі

Іран нечасто трапляється в лижних журналах, але незабаром усе може змінитися

Лижні траси, які пролягають вище, ніж на більшості європейських курортів, і набагато дешевші підйомники роблять Іран райським місцем для катання. Північні схили й велика висота над рівнем моря гарантують хороший сніговий покрив від грудня до травня. Після укладення угоди щодо ядерної програми із Заходом (а також першої рясної віхоли в середині листопада) іранський уряд сподівається привабити туристів із товстими гаманцями до білосніжних вершин неподалік закіптюженої столиці.

Високогірний курорт Дізін — найкраще з найкращого — обладнаний витягами, які піднімуть вас на висоту майже 3600 м (12 тис. футів). Денний абонемент коштує лише \$20. Схили приємно безлюдні, за винятком іранських вихідних (четверга й п'ятниці). Де ще авантюрні сноубордисти можуть так натішитися снігом?

Поїхати до Ірану нині легко як ніколи. Уряд президента Гасана Ругані спростив в'їзну систему. Громадяни всіх країн, окрім 11 (список останніх очолюють США, Британія і Канада) можуть отримати 30-денну візу по прибутті.

Після перемоги Ісламської революції 1979 року правителі-мулли відмовилися від туризму, трактуючи його як західну забаганку. Адже відпочивальники з-за кордону можуть підірвати устої іранської моральності. Тепер режим передумав. Французька фірма Ассор у вересні підписала угоду про відкриття недалеко від аеропорту своїх готелів Ibis і Novotel. Компанія Rotana (Абу-Дабі) також буде в Ірані чотири готелі, які має здати в експлуатацію до 2018 року.

Акули туристичного бізнесу знають, що їм доведеться надолужувати згаяне. Найкращі готелі столиці було збудовано ще за правління шаха. Віце-президент Ірану, голова Організації зі збереження культурної спадщини, ремесел і туризму Масуд Солтаніфар хоче збільшити кількість гостей на 2025-й від нинішніх 4 млн до 20 млн. Для цього потрібно щороку споруджувати 20–25 нових готелів. Незайва буде й підготовка персоналу. В Ірані під час поселення в готель часто можна побачити на реєстраційній стійці табличку з написом: «Якщо бажаєте, щоб у номері прибрали, просимо повідомити».

Іран має багато можливостей, адже в країні міститься 19 об'єктів Всесвітньої спадщини. Один із них — майдан Імама в Ісфахані, найпопулярніше місце серед туристів. За розміром він поступається лише площі Тяньаньмень у Пекіні. Готель Abassi в тому ж таки місті — справжня перлина. Тут можна побачити, як безтурботні іноземці (навіть американці) спокійно обговорюють близькосхідні питання за чашкою чаю у внутрішньому дворі, у тіні 300-літніх дерев. Коли в липні було прийнято угоду, згідно з якою Іран обіцяє обмежити свою ядерну програму в обмін на полегшення режиму санкцій, бізнес у країні ожив після десятиріччя проблем.

ТУРИСТИ МОЖУТЬ НЕ ЛИШЕ КАТАТИСЯ НА ЛИЖАХ, А Й МИЛУВАТИСЯ ДАВНИМИ МЕЧЕТЯМИ, ХОДИТИ В ПОХОДИ ПУСТЕЛЮ ТА ОБ'ЇДАТИСЯ ДЕШЕВОЮ ІКРОЮ

Туристи можуть не лише кататися на лижах, а й милуватися давніми мечетями, ходити в походи пустелю та об'їдатися дешевою ікрою. Утім, є там і підводні камені. Жінки мусять носити хустки (хоча лижниці зазвичай нехтують цим правилом). Чоловікам не дозволено ходити в шортах. Алкоголь заборонено (хоча і спиртне, і навіть наркотики придбати можна, тож вечірки після катання на лижах не такі чемні, як багато хто думає). До зняття санкцій не можна користуватися кредитними та платіжними картками, тож відвідувачам доводиться мати при собі пачки готівки.

«Зовні дуже мило й люди чудові, але всередині все повертає тебе в 1980-ті», — розповідає німецький бізнесмен, який нещодавно відпочивав в іранському готелі Esteghlal. Червону доріжку для гостей уже простелено. Але деяких відпочивальників можуть відлякати агресивна іранська поліція моралі й смертна кара за гомосексуалізм. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

У чому сила Disney

Компанія заробляє величезні статки й забезпечує своє майбутнє, скуповуючи дитинство

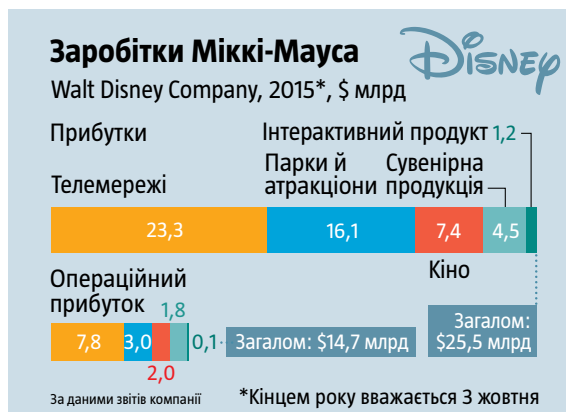
Коли ще 14 грудня лос-анджелеські глядачі під враженням від останніх кадрів нового епізоду «Зоряних воєн» «Пробудження сили» виходили із прем'єри, вже було очевидно: це хіт року. Присутні побачили багато знайомого з оригінальних трьох епізодів саги. До старих персонажів із «Зоряних воєн» 1980-х додалося нове покоління героїв — борців зі штурмовиками нового галактичного порядку. Була навіть інтрига походження головного персонажа, як і в «Новій надії», тільки замість Люка Скайвокера тепер це дівчина на ім'я Рей. Після трьох невдалих приквелів цей фільм — справжнє повернення до форми.

«Пробудження сили» відтворює минуле, але у грандіозніших масштабах. Тим часом директор Walt Disney Company (від 2005 року) Боб Айгер вирішив із амбітнішим розмахом відродити оригінальний задум самої компанії. Стратегію студії у 1957 році було елегантно вималювано на складній діаграмі: у центрі — фільми, навколо них — парки розваг, торгівля, музика, видавництва й телебачення. Кожен елемент забезпечує інший контентом і стимулює продажі. Повернення фільмів у центр бізнесу — це перезавантаження оригінального плану родини Дісней, спрямованого на завоювання першості в індустрії розваг через контент, цікавий для великої аудиторії в усьому світі.

Коли Disney у своїй бізнес-моделі поставила контент над засобами дистрибуції, результати викликали заздрощі всієї кіноіндустрії. За останні п'ять років прибутки компанії зросли більш ніж удвічі — до \$8,4 млрд, а її акції за десяток із лишком років подорожчали майже в'ятеро: вона легко обійшла конкурентів. Найближче тримається Comcast. Ціна на акції останньої за цей самий період потроїлась, а у випадку 21st Century Fox — подвоїлась. Цінні папери Time Warner піднялися в ціні лише на 20%, а Viacom — ще менше. Акції Disney найдорожчі — вони варті захмарних \$187 млрд.

Disney вирізняє власне те, що в центрі бізнесу перебуває оповідь, а ще — здатність створювати нових персонажів, до яких не набридає повертатись аудиторії. Придбавши мультиплікаційну студію Pixar Animation Studios і Marvel Entertainment, Disney додала до свого арсеналу міккі-маусів і ляльок-мапетів Базаз Лайтера з «Історії іграшок» та Залізну людину з «Месників». Потім до когорти діснеївських персонажів, зібраних з моменту, коли на посаду гендиректора замість Майкла Айзнера прийшов Айгер, долучились і герої «Зоряних воєн» разом із компанією Lucasfilm.

Ці нові франшизи стали частиною найгірнішої у світі ліцензійно-розважальної імперії, що охоплює магазини іграшок, відеоігри, парки розваг, круїзні маршрути, комікси, музику, телевізійні та художні фільми. Disney комерціалізує дитинство через багато каналів, і при цьому студії вдається нарощувати вартість придбаних компаній (як і свою власну).

Компонент оповіді має захистити Disney від небезпечних течій, які вирують у цій індустрії. У США найціннішими складовими імперії розважального бізнесу залишаються їхні канали кабельного телебачення. Спортивний канал ESPN, придбаний Disney 1996 року в пакеті з Capital Cities/ABC, — справжній «монетний двір» бізнесу. Кабельні мережі приносять майже половину доходів і прибутків Disney.

СВІТАНОК НОВОГО ДНЯ

Проте глядачі починають потроху вимикати телевізори. У багатьох країнах вони часто обирають контент, який можуть замовити онлайн. Занепад кабельного ТБ нагадує, що способи постачання контенту глядачам можуть змінюватись. Але попит на якісний розважальний контент незалежно від способу отримання від цього не падає. Ті, кому належать найпопулярніші історії та персонажі, матимуть найкращі позиції в переговорах із будь-яким дистриб'ютором, від Comcast до Netflix.

Навіть іще коли майбутнє кабельного ТБ видавалося блискучим, діснеївський сценарій уже потрібно було переписувати. Попри прибутковість, бізнес продукував посередній розважальний контент і керувався людиною, чие «я» було гротескно роздутим навіть за голлівудськими мірками. Сам Айзнер за 20 років до того коригував бізнес Disney, частково за рахунок відродження анімаційних фільмів, але здебільшого — перетворивши її на компанію домашніх розваг і поширюючи продукцію на відеокасетах, компакт-дисках та через низку каналів кабельного телебачення. Проте його стосунки з Голлівудом погіршувалися.

Позов акціонерів через завищені вихідні компенсації під час звільнення колишнього суперагента з пошуку талантів Майкла Овітца закінчився судовим процесом, який у 2004 році розкрив ганебні подробиці діснеївської «кухні». Кінобізнес компанії почав блякнути. У 1994 році з компанії після непримирного конфлікту з Айзнером пішов Джеффри Катценберг, який домігся низки успіхів. Він став ►

співзасновником фірми-конкурента DreamWorks SKG. У 2004-му Disney довелося протистояти агресивній спробі поглинання, до якої вдалася Comcast. Тим часом Рой Дісней, племінник Волта, почав кампанію серед акціонерів з метою позбутися Айзнера і «врятувати Disney». За спогадами Айгера, компанія воювала з усіма й самою собою.

Айгер прийшов у Disney 1996-го, коли компанія придбрала Capital Cities/ABC. Змінивши Айзнера у 2005-му, він почав відновлювати мир. На другий день перебування на посаді генерального директора—повідомив раді директорів, що хоче придбати Pixar—передового виробника анімаційних фільмів, який випускав стрічки для дистрибуції через Disney ще починаючи з «Історії іграшок» у 1995-му.

ІМПЕРІЯ ЗАВДАЄ УДАРУ У ВІДПОВІДЬ

Ідея осіяла його на місяць раніше, під час відкриття Діснейленду в Гонконзі. На параді персонажів не було майже жодного героя з останніх стрічок Disney власного виробництва. Усі дитячі улюбленці—створені компанією Pixar. Після звільнення Катценберга (у 1994-му—році виходу «Короля Лева», касові збори якого у світі становили близько \$1 млрд) на власній анімаційній студії Disney панував безлад. «Успіхи цієї компанії залежать від успіхів анімації»,—сказав Айгер членам правління.

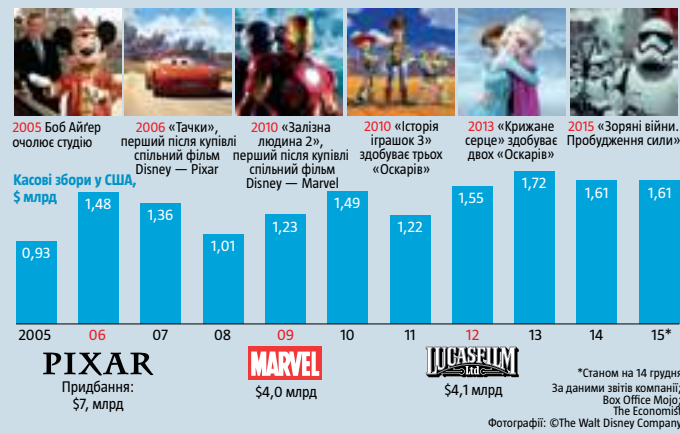
А проблема полягала в тому, що Pixar належала Стіву Джобсові, з яким працювати ніколи не було легко. До того ж він був одним із багатьох, із ким постійно воював Айзнер. Айгер почав обережно, але впевнено «обробляти» Джобса. Підлаштував свої аргументи на користь злиття під його інтереси: скажімо, наголосив, що Pixar матиме творчу незалежність і, оскільки буде дужче ізольована від очікувань інвесторів із Disney, то матиме ще й більше творчої свободи у фінансовому вимірі. Тобто не кожен фільм повинен ставати доленосним (або ж фатальним) для компанії блокбастером.

Незайвим, певно, було й те, що Disney заплатила Джобсу чималенькі гроші. Коли у 2006 році операція із придбання завершилася, вона витратила на Pixar \$7,4 млрд—це неймовірно висока ціна за компанію, що випускала по одному фільму за рік. Айгер був, окрім того, готовий розщедритися на укладену в 2009 році угоду з Marvel; вона обійшлася в \$4 млрд, хоча права на два найцінніші активи—фільми «Людина-павук» і «Люди Ікс»—належали іншим власникам. А коли він придбав Lucasfilm за \$4,1 млрд у 2012 році, ця компанія вже кілька років не продукувала жодного найменування, а три останні епізоди «Зоряних воєн», незважаючи на комерційний успіх, залишалися настільки непопулярними серед прихильників, що впевнено прогнозувати успіх ще однієї трилогії було годі.

Гроші були не єдиним фактором. Усі ці три компанії належали їхнім творцям, яким треба було догодити, а для цього матеріальних багатств було замало. Як і сам засновник компанії Disney, Стив Джобс, Айк Перлмуттер із Marvel та Джордж Лукас мали власне бачення своїх компаній і продуктів. І тут на руку Айгеру зіграла делікатність підходу. Він відчув, що в Disney зникло креативне начало; компанія більше не могла створювати персонажів, які впродовж багатьох років підтримували б життєздатність франшизи. Навряд чи в Disney краще за нових партнерів знали, що і

До нескінченності й навіть далі

Walt Disney Company, 2005–2015

як робити, тож Айгер хотів, наскільки це було можливо, не втручатися у процес.

Вирвати студію Marvel—наступний після Pixar пункт у «списку закупів» Айгера—з рук її відлюдькуватого власника було непросто. Перлмуттер, бізнесмен ізраїльсько-американського походження, який самотужки вибився в мільярдери, не такий знаменитий, як Джобс чи Лукас, але свої бізнес-інтереси і приватне життя захищає не менш затято (кажуть, на прем'єру «Залізної людини» у 2008 році він з'явився інкогніто). Айгеру знадобилось аж шість місяців, щоб правдами й неправдами домовитися з ним про зустріч.

Цьому посприяв телефонний дзвінок від Джобса—і угоду про купівлю Marvel остаточно уклали наприкінці 2009-го. До того етапу Джобс уже був найбільшим індивідуальним акціонером Disney (статус, який він дістав завдяки продажу Pixar), отже, допомога була в його власних інтересах, до того ж вони з Айгером стали справжніми друзями та союзниками. Айгер був одним із небагатьох, кому Джобс довірив новину про те, що рак у нього дав метастази,—якраз перед оголошенням угоди про Pixar, щоб дати Айгеру можливість відмовитися в останній момент, якби той захотів.

Деякі оглядачі вважали, що Айгер переплатив за Marvel—не останньою чергою тому, що він отримав команду другорядних супергероїв. Але віра Айгера у творчий колектив цієї компанії та його бачення виправдали себе. Студія Marvel зробила з історії другорядного персонажа—Залізної людини—блокбастер. Це заклало підвалини франшизи, яка дала життя цілому рядові інших героїв, серед яких Капітан Америка й Тор. Разом з іншими вони склали основу фільму «Месники», котрий у 2012 році приніс \$1,5 млрд касових зборів у світі.

Цьогорічне продовження «Месників» мало майже такий самий успіх. Нині триває робота ще над двома сиквелами, а плани подібних проєктів тягнуться до середини 2020-х. Успіх фільмів «Залізна людина» й «Месники» допоміг Marvel розкрити маловідомі сюжети зі свого каталога. З потужною фінансовою підтримкою Disney Marvel може ризикнути й випустити щось ексцентричне на зразок «Вартових Галактики», де серед персонажів реактивний єнот і дерево-подібний гуманоїд.

Проте ніщо не ілюструє успіхів стратегії Айгера краще, ніж франшиза «Зоряних воєн», за яку компанія Disney 2012-го заплатила \$4,1 млрд. «Пробудження сили» притягує аудиторію сильніше, ніж подвійні сонця планети Татуїн. Ліцензованих продуктів для фанатів «Зоряних воєн» наступного року буде продано на суму до \$5 млрд. Сам фільм може зібрати в касах не менш ніж \$2 млрд.

ПОВЕРНЕННЯ ДЖЕДАЯ

Франшиза свідчить про довгострокові плани Disney. До 2020 року вийде ще п'ять «Зоряних воєн»: два сиквели до «Пробудження сили» і три окремі історії. До цього часу в парках розваг Disney в Каліфорнії та Флориді відкриються нові величезні атракціони за мотивами саги. Тим часом у Lucasfilm триває робота над іншою прибутковою франшизою — «Індіаною Джонсом» — у тісній співпраці із Гаррісоном Фордом, який повернеться до своєї зіркової ролі.

Не обійшлося без Джебса і при підписанні угоди з Lucasfilm. 1986 року він купив у Лукаса Pixar, тому знайомі вони були вже досить давно. Доля Pixar після придбання Джебсом переконала Лукаса у привабливості угоди з Disney. Відіграв у цьому свою роль і успішний досвід співпраці між Lucasfilm та Disney, плодами якої стали атракціони «Зоряні війни» в їхніх парках розваг. Айгер продемонстрував Лукасові свою лояльність іще років 20 тому: тоді, будучи президентом каналу ABC, він затвердив проект другого сезону серіалу «Хроніки молодого Індіани Джонса» від Lucasfilm, попри погані рейтинги першого сезону. Айгер вважав, що Лукас раніше довів здатність знімати високоякісне кіно й заслуговує на другий шанс. Коли 2011 року в нього виникла ідея купити Lucasfilm, Лукас запевнив, що не забув про тодішню поблажливість і комусь іншому як засновник та єдиний власник компанії і не подумав би її продати.

Це не означає, що обійдеться без підводних каменів. Нова трилогія «Зоряних воєн» не відображає творчих ідей Лукаса. Він назвав продаж Lucasfilm «розлученням». Однак у титрах «Пробудження сили» фігурує виключно зелений логотип Lucasfilm — жодної згадки про Disney. Айгер не збирається проявляти егоцентризм на шкоду бізнесові: розуміє, що важливо для глядачів.

Disney щосили намагається зберегти «творчу сутність» (вислів Айгера) компаній, які купує: урізання видатків або зміни персоналу там проводять дуже обережно. Такий самий підхід застосовується до всіх підрозділів власне Disney, які мають більшу автономію, ніж за Майкла Айзнера.

У випадку Pixar невтручання обговорювалося заздалегідь — від збереження назви студії у фільмах на більшості ринків до проведення «пивних п'ятниць» раз на місяць у головному офісі студії в Каліфорнії. Принцип «руки геть!», утім, не завадив Disney багато чого перейняти від Pixar. Анімаційна студія Disney стала використовувати її кінематографічну культуру, зокрема систему креативного нагляду Brain Trust і славнозвісну увагу до деталей. Для зйомок «Крижаного серця» команда спеціалістів кілька тижнів вивчала в Норвегії музику, вбрання, меблі й народне мистецтво. У 2013-му цей анімаційний фільм став найкасовішим за всю історію, зібравши \$1,3 млрд у світі.

Придбання Pixar пожвавило анімацію Disney, а також забезпечило інші підрозділи компанії новим

матеріалом. Завдяки цьому вартість акцій дочірніх компаній Disney (на зразок Marvel) стала вищою, ніж була б, якби ті лишилися незалежними. Кінохіти створюють попит на супутні товари, атракції та інші розваги, популярність яких, своєю чергою, забезпечує інтерес до нових фільмів, причому не лише сиквелів, а й спін-офів, що розширюють масштаби франшизи.

Проте життєздатність цієї моделі викликає сумніви. Невідомо, наскільки можна розтягувати франшизи, а створення нових — великий ризик. Фільм «Джон Картер» за мотивами одного з романів Едгара Райса Барроуза провалився. Оскільки інші компанії намагаються створювати або розширювати власні франшизи, кіномани матимуть великий вибір. Universal порадує «Форсажем» і «Парком юрського періоду». Warner Brothers планує зняти ще три спін-офи про Гаррі Поттера. Слід також очікувати сюрпризів від конкурента Marvel—DC Entertainment, що випускає тиме фільми про Бетмена й Супермена.

DISNEY ЩОСИЛИ НАМАГАЄТЬСЯ ЗБЕРЕГТИ «ТВОРЧУ СУТНІСТЬ» КОМПАНІЙ, ЯКІ КУПУЄ: УРІЗАННЯ ВИДАТКІВ АБО ЗМІНИ ПЕРСОНАЛУ ТАМ ПРОВОДЯТЬ ДУЖЕ ОБЕРЕЖНО

Щоправда, жодному конкурентові не дотягнутися до масштабів Disney. Єдина суперниця, що наближається до її розмаху, — Comcast, яка 2011 року придбала NBC Universal, включно зі студією Universal та парком атракціонів. Та й нікому тягатися з Disney, коли йдеться про продаж продукції, пов'язаної зі спін-офами. Наразі компанія — лідер у світі за обсягом ліцензування такої продукції, якої у 2014-му продано на \$45 млрд. При цьому відповідний показник найголовнішого конкурента Disney в Голлівуді Warner Bros був усемеро меншим.

Disney сприяла розвитку продукції та ринків, які Lucasfilm нізащо не осилила б самотужки. Домовилась із Walmart про рекламу «Зоряних воєн», націлену окремо на дівчаток і хлопчиків. Майстерно попрацювала над образом героїні «Пробудження сили» Рей. На думку Пола Саузерна, що займається ліцензуванням у Lucasfilm, завдяки старанням Disney лише у США продажі творця «Зоряних воєн» зростають у п'ятеро порівняно з тим рівнем, якого Lucasfilm досягла б самотійно.

Крім того, Disney має розвинену роздрібну мережу по світу, тож «Зоряні війни» розрекламували в диснейлендах Парижа, Токіо й Гонконга. 2016 року Disney відкриє новий парк розваг у Шанхаї — перший із двох запланованих у Південній Азії.

Термін Айгера на посаді керівника Disney завершується у 2018-му. Чого ще йому вдасться досягти за цей час? Він склав перелік компаній, у купівлі яких Disney зацікавлена. Усе це провідні міжнародні бренди, які добре вписуються в роботу студії. Приватна данська група компаній Lego вже співпрацює з Disney, випускаючи ліцензійну продукцію (зокрема, за мотивами «Зоряних воєн») і відкриваючи крамниці в диснейлендах. Тож зацікавленість у придбанні Lego є цілком логічною для компанії, яка вже збрала стільки частинок пазлу дитинства. ■

Філософія «малих справ» Євгена Чикаленка

Тетяна Осташко

Про світогляд одного з конструкторів українського національно-визвольного руху

Євген Чикаленко — яскравий представник вітчизняної еліти, яка, попри утиски самодержавно-поліцейської влади, намагалася зберегти національну традицію, показати світові самобутність українців, донести до майбутніх поколінь історичну пам'ять, прислужитися розвиткові мови й культури. Щоденна праця, спрямована на консолідацію українства, стала сенсом життя видавця-мецената і його родини.

Чикаленка без перебільшення можна назвати конструктором національно-визвольного руху, рухом якого в першому десятилітті ХХ століття була заснована ним газета «Рада» (у 1905–1906 роках — «Громадська думка»). Він щедро підтримував коштами «Селянина», «Літературно-науковий вісник», «Нову громаду» та інші часописи, вкладав свої гроші в діяльність Наукового товариства імені Шевченка, матеріально сприяв письменникам, зокрема Борисові Грінченку, Володимирові Винниченку, Михайлові Коцюбинському. Після смерті маленької доньки гроші, відкладені на її майбутнє навчання, меценат призначив на премію за найкраще написану історію України та будівництво у Львові Академічного дому для студентів — вихідців із Великої України. Активний діяч київської «Старої Громади», ініціатор створення товариства «Просвіта» в Києві та Одесі, він став одним із організаторів Загальної української безпартійної організації (згодом — Товариство українських поступовців, ТУП, 1908–1917) і Союзу автономістів-федералістів (1917), а також українських політичних партій: Демократичної (1904), Радикально-демократичної (1905), Партії соціалістів-федералістів (1917). Засідання їхнього керівництва часто відбувались у київському помешканні Чикаленка.

«БУРЖУЙ, АБО НАВІТЬ ФЕОДАЛ»

Євген Харлампович, нащадок міцно пов'язаного із землею козацького роду, був вихований у любові до рідного слова й історії. Його надихали традиції українського села, у яких поєдналися висока духовність двох, здавалося б, непримиренних, антагоністичних верств: української шляхти й селянства. У характері та світосприйманні Чикаленка національне й духовне тісно переплітались із практичним і матеріальним. Себе він жартома називав «буржуєм, або навіть феодалом», однак усі власні статки жертвував для національної справи й наполегливо спонукав до цього інших заможних українців. У вітчизняній історії початку ХХ століття не було жодного національного свята, громадської справи, культурно-просвітницького заходу, який він оминув би увагою.

Євген Чикаленко: «Всі наші свідомі українці — письменники або хочуть ними бути, як колись всі хотіли бути козаками»

Зв'язок із землею формував і ставлення Євгена Харламповича до роботи на національній ниві. Філософія «малих справ», яку він сповідував, передбачала щоденну копійку працю заради України. Йому, неначе хліборобові, було важливо, щоб проросло кожне зернятко й робота на ланах не припинялася, тож трудився він постійно. Так само в національній справі для Чикаленка багато означали кожен діяч, кожен день і кожна, здавалося б, навіть маленька справа. А ще Євген Харлампович вирізнявся яскравою образністю мислення: за його словами, і діди, і батьки тогочасних українських громадських діячів із року в рік працювали на національній ниві, неначе будівничі лаврської дзвіниці, чия праця, зроблена вдень, «вночі впірнала в землю». Так і національно-просвітницька діяльність пращурів «впірнала в глибину

народних мас». «Аж за революції 1917 року ота праця кількох поколінь раптом виявилася на світ, як киево-печерська дзвіниця з надр землі».

Євген Чикаленко, на відміну від багатьох представників української дворянської верстви, не обриває зв'язку із землею заради кар'єри. Остання, на його думку, змусила б вибирати: лояльність до режиму чи національна справа. Понад те, він не вважає українську шляхту, хоч і стихійно тісно прив'язану до свого родового гнізда, спроможною зберегти національні мову, віру, звичаї, традиційні форми родинного та громадського життя. Чикаленкове негативне ставлення до цієї верстви ґрунтувалося на вже виробленій тоді в українському русі народницькій традиції безоглядного засудження так званих експлуататорських класів. У юнацькі роки на формування його свідомості серйозний вплив справили представники національної демократії: відомий історик Володимир Антонович, член Драгомановського гуртка Володимир Мальований. Обидва були діячами громадівського руху, в якому панувало «народолюбство», глорифікувалася стихія народних повстань — гайдамащина. Водночас поміж громадівців, часто вихідців зі шляхетського середовища, нащадків козацької старшини, існувало скептичне ставлення до української аристократії, вони віддавали перевагу соціальним інтересам селян. Серйозним психологічним підґрунтям такої позиції народництва був комплекс провини нащадків старшини та шляхти перед своїм народом із намаганням спокутувати свій гріх емансипацією, піднесенням соціального та культурного стану низів.

Відмовляючи шляхті в політичній перспективі й фактично відчужуючи її від національного руху, Чикаленко водночас наголошував на креативній ролі буржуазії. Він був одним із небагатьох діячів, які усвідомлювали потребу залучити її до процесів національного відродження, посилити її роль в українському відродженні. «Я доводив, що рух наш ніколи не вмере, а коли й іде пиняво, то через те, що у нас нема буржуазії своєї, — писав меценат. — Рух наш держиться майже виключно тільки попівчимами, а матеріально підтримується двома-трьома капіталістами, що вийшли з низів...» Такий погляд Чикаленка суттєво сприяв усвідомленню українським суспільством необхідності поглибити свою класову структурованість, спонукав вийти за межі спрощеного народницького трактування соціального підґрунтя національного руху.

100 ТИС. НА «РАДУ»

Євген Харлампович приділяв багато уваги виданню газети «Рада», яке стало для нього справою життя. Він розумів взаємозалежність: щоб існувала українська преса, потрібно, щоб у ній була зацікавлена громадськість, тоді як боротьба за національні інтереси та українську школу можлива лише за умови існування тієї ж таки української преси. Розповсюджуючи «Раду» й організовуючи щорічну кампанію збору передплатників, Чикаленко болісно реагував на байдужість співвітчизників до громадських справ. «Свідомих людей у нас мало, у всякому разі не більш двох тисяч душ і вони не дисципліновані так, як це бувало в інших націй під час відродження», — писав він. Водночас гостро картвав зарозумілу позицію багатьох представників української інтелігенції, невинуватого честолюбства, образи на редакцію, яка не

хоче вміщувати їхні дописи. За словами Чикаленка, «всі наші свідомі українці — письменники або хочуть ними бути, як колись всі хотіли бути козаками». До цього слід додати неспроможність інтелігенції подолати вузькопартійний корпоративізм. Чикаленкові було важливо, щоб «Рада» об'єднала інтелігенцію різних напрямів, він дуже шкодував, що українські есеїсти й есери не сприяють виданню газети, «бо вони іншого світогляду». І цілком справедливо дійшов висновку, що розшарування за партійним принципом відтягувало інтелігенцію від загальнонаціональної справи.

Чи триватиме видання «Ради», яке щороку наражається на питання фінансів та забезпечення передплатників, — це була його постійна турбота. Євген Харлампович щиро визнавав: щоб «не дати померти газеті», він мусив «систематично відривати від себе, від дітей, обрізати свої видатки до крайності». Його маєтки були заставлені в банку, і він сплачував великі річні відсотки, бо не міг цілком розраховуватися із заставою. За свідченням мецената, до 1909 року він витратив близько 100 тис. руб. на різні громадські заходи. «Одним словом, майже все, що я придбав, витрачено», — признається видавець. «Я заприсягаюся, — пише він у щоденнику, — що до кінця днів моїх, до останньої десятини землі моєї я буду тягнути газету з останнього». Діти Чикаленка, яких він виростив у любові до рідної землі та українських традицій, не лише розуміли й підтримували батька — кожен із них у свій спосіб служив національній справі. Євген Харлампович, зокрема, згадував слова старшого сина Левка, підкреслюючи ту велику моральну підтримку, яку він діставав від дітей. «Крутиш, батьку, мотай головою, а «Ради» не покидай, бо це єдина плата нації за наше паразитичне існування на її організми», — писав у листі Левко Євгенович.

ВІДМОВЛЯЮЧИ ШЛЯХТІ В ПОЛІТИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ Й ФАКТИЧНО ВІДЧУЖУЮЧИ ЇЇ ВІД НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ, ЧИКАЛЕНКО ВОДНОЧАС НАГОЛОШУВАВ НА КРЕАТИВНІЙ РОЛІ БУРЖУАЗІЇ

БЕЗ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ЛЮЗІЙ

Євген Харлампович скептично поставився до масового захоплення соціалістичними й радикальними ідеями, які під впливом місцевих есерів та соціал-демократів сповідувала Українська Центральна Рада. Він виїхав до рідних Перешор, де і продовжив свою на перший погляд малопомітну буденну працю. Досі не вдалося віднайти жодної інформації, чому кандидатура Євгена Чикаленка була 20 березня 1917 року провалена на виборах до Центральної Ради. Його обрали до складу ЦР лише на Всеукраїнському національному конгресі. До того ж меценат усунувся від роботи в Раді Товариства українських поступовців, неформальним лідером якого був до революції. Можливо, перші зустрічі на публічних зібраннях із Михайлом Грушевським, який повернувся до Києва із заслання, гострий тон та натяки на «буржуазність» Чикаленка переконали останнього поступитися місцем діячам соціалістичного табору.

Очевидно, що дилема батьків і дітей у політиці була актуальною і на початку ХХ століття. Зокрема, ►

Дмитро Антонович, який належав до табору української соціал-демократії, у спогадах писав: «Чикаленко і всі інші відпоручники ТУП, почуваючи відразу до демагогії, перестали ходити на її засідання...» Євген Харлампович був не єдиним діячем, якому 1917 рік «вскрив всю підсвідому нереволюційність» його власної вдачі і який не сприйняв «революційного азарту» соціалістично настроєної молоді, що заповонила Центральну Раду. Старше покоління українських національних діячів, маючи ліберально-демократичний світогляд, зі скепсисом спостерігало масове захоплення соціалістичними й радикальними ідеями, а тому відійшло на другий план. Один із близьких приятелів Євгена Чикаленка — Петро Стебницький писав йому, що «за київські справи боязно... Знизу стихія, яка, правда, розбурхалася, але без доброго керівництва сама нічого не здобуде. А зверху організоване представництво трьох політичних напрямків: соціалісти, белетристи та гімназисти. З такою спілкою трудно вести добру політику і зостається покладати надію... на українського Бозю».

Палко люблячи Україну, її народ, культуру, Чикаленко мав доволі тверезий погляд на селян. Він бачив, що їх у революції найбільше цікавило вирішення аграрної проблеми, а тому наполягав на найтіснішому поєднанні національно-державного будівництва із земельним питанням. Як землевласник і водночас досвідчена людина, він не сприймав закону про соціалізацію наділів, який хотіла впровадити Українська партія соціалістів-революціонерів. Натомість вважав україно потребною аграрну реформу, яка встановлювала б максимальні норми землеволодіння й передбачала парцеляцію великих господарств через їх розпродаж. На його думку, залежно від географічних умов місцевості максимум мав коливатись у межах 150–250 десятин. Така реформа була б вигідна й державі, й селянам. Варто наголосити, що досвід та обізнаність Чикаленка визнавали всі, з ким він співпрацював і хто знав його ще з часів дореволюційних. Тож не дивно, що напередодні й після гетьманського перевороту політичні діячі різної орієнтації — від УПСР до УХДП — зверталися до нього з пропозицією очолити Міністерство земельних справ, навіть погодили кандидатуру Євгена Харламповича з гетьманом.

Євген Чикаленко був авторитетним поміркованим національним діячем, а до того ж мав зв'язки, зокрема через зятя — Олександра Скорописа-Йолтуховського, з німецьким військовим командуванням, тож не дивно, що окупаційна влада запропонувала йому очолити уряд і навести лад в Україні. Але Євген Харлампович не наважився взяти «владу з рук німців», бо це означало б «стати проти всіх шарів громадянства і народу». «Я визнаю, що треба це зробити, але у мене для цього замало духу, не хватить сміливості... Я великоземельний власник і аграрну реформу буду робити (по думці всіх) в інтересах свого класу», — писав він. Крім того, Чикаленко не почувався здатним до публічної діяльності. Зрештою, він визначив свій вибір таким чином: «Як прагдди наші казали, «до булави треба праці й голови», а я свою голову не вважаю до того здатною і ненавиджу боротьбу, а люблю спокій, мир і тишу».

Через своїх синів, які працювали в Центральній Раді, та через Олександра Скорописа-Йолтуховського, що на початку квітня приїхав із-за кордону,

Лівий ухил. Для «буржуазного» Чикаленка не знайшлося місця поміж соціалістів Центральної Ради

Євген Харлампович мав достатньо інформації, щоб уже напередодні державного перевороту 29 квітня 1918 року прогнозувати: німці розженуть український парламент. Після приходу до влади Павла Скоропадського в Україні ширилися антиурядові настрої, підігріті пропагандою місцевих соціалістів та більшовиків. Серед селянства ходили чутки, що гетьманська влада прагне забезпечити інтереси виключно великих землевласників. Таку агітацію вели насамперед представники Української селянської спілки та УПСР, які вже від перших днів гетьманату розгорнули протиурядову кампанію. Чикаленка не на жарт тривожила неспроможність української поміркованої еліти об'єднатися навколо ідеї побудови національної державності й виробити свою цілеспрямовану програму. У несприятливих зовнішньополітичних умовах українська інтелігенція обрала шлях взаємного політичного поборювання, не бажаючи компромісу.

Ще до революції меценат не крився із власним германофільством. У щоденнику й листах він пише, що німці своєю організованістю, дисципліною, ставленням до праці можуть сприяти консолідації та вихованню української нації. Схожі приклади він бачив у Чехії та Прибалтиці. Тому цілком позитивно сприйняв прихід німецьких військ у 1918 році. Німці, на його думку, могли навести лад в Україні, населення якої було розбещене соціалістичними обіцянками та безладдям і не сприймало дій своєї влади.

Попри досить скептичне ставлення до особи Скоропадського, Чикаленко вважав, що падіння його режиму призведе до втрати незалежності. Він закликав українські національно-демократичні партії співпрацювати з гетьманським урядом, щоб знешкодити негативний вплив проросійських сил і зняти політичне напруження. Євген Харлампович був категоричним противником організації антигетьманського повстання й не чекав добра від дій Директорії, які ускладнювалися зовнішньополітичними факторами. Після виходу військ Центрального державу Україна опинялася під загрозою радянської окупації. У республіканський уряд увійшли міністри, малопритатні до державницької праці, а провід УНР узяв курс на більшовізацію влади. Добре розуміючись на «талантах» організаторів повстання проти Скоропадського, Чикаленко писав:

«Винниченко і Шаповал більше люди темпераменту, настрою, ніж логіки розуму, і обидва вони талановиті агітатори, пропагатори, але не державні мужі, а через те з певністю можна сказати, що їх політика доведе Україну до повної анархії, большевизму, а в результаті приведе до реакції, а може, й до всеросійської монархії, коли не до поділу, як в XVII віці».

Узимку 1919 року Чикаленко вирушив до української місії в Туреччині, де тоді працював його син Петрусь. Але дійхати до Константинополя не судилося. Певний час мусив чекати візових документів у Станіславі, потім на запрошення Петра Шекерика поїхав у Жаб'є (нині смт Верховина Івано-Франківської області). — **Ред.**), а далі дорога привела його до Австрії, де й розпочався емігрантський період життя. «Така вже доля наша: налетів циклон, — писав Євген Харлампович у листі до Вячеслава Липинського, — розвіяв нас, як листочки, по всьому світі, навіть повіривав дерева з корінням, до яких причислюю і себе з Вами, бо ми сиділи на землі, здається, глибоко запусивши коріння: зосталася на місці тільки гнучка лоза та бур'яни».

Він вважав, що українці виявилися не готові до вирішення свого історичного завдання в 1917 році, а їхні розпорошеність, розбрат і неорганізованість мали фатальні наслідки. Однак, на думку Чикаленка, «не треба марнувати часу, а треба працювати над фундаментом для своєї державності». Він згадує про досвід польської інтелігенції, яка працювала за кордоном, щоб «привернути опінію Європи», і водночас творила духовні цінності в очікуванні своєї державності. Для українців це був дороговказ щодо суспільної поведінки на найближчу перспективу, інакше вони знову виявились би неготовими, як у 1917-му.

«ПОКЛИКАННЯ ВАРЯГА»

Його германофільство зрештою вилилось у так звану концепцію «покликання варяга». Негативно оцінюючи політичну діяльність Михайла Грушевського, Володимира Винниченка й Павла Скоропадського, Євген Чикаленко звертає свою увагу на постать австрійського ерцгерцога Вільгельма Габсбурга, відомого в українському середовищі під псевдонімом Василь Вишиваний. У 1918-му певні політичні кола України вбачали в ньому альтернативу гетьманові. Відповідну думку Чикаленко розвинув у листі від 23 квітня 1921 року до віденського часопису «Воля». Він публічно заявив, що країну врятує від хаосу лише монархія, і стверджував, що «українським монархом не може бути ні Скоропадський, ні Петлюра, ні хтось інший свій, бо на своєму ми, зі своєї недисциплінованості, не об'єднаємося, не помиримося, а знову тільки якийсь варяг, як в старовину; якийсь чужоземний королевич, що матиме за собою піддержку якоїсь держави, прийде зі своєю гвардією, привезе своїх, а не московських фахівців, чи спеців і поведе політику понадклясову, понадпартійну і зорганізує державу з неграмотних хліборобів, як це зробили в наші часи чужоземні королевичі в Греції, Румунії, Болгарії». Цей «варяг» має бути перейнятий українською національною свідомістю, ставити самостійність України понад усе. Вячеслав Липинський слушно наголошував, що концепція «чужоземного королевича», «не зв'язаного

Загальна трибуна. Видавець прагнув, щоб «Рада» була понадпартійною українською газетою

ані з землею, ані з традицією, ані з місцевим правлячим чи правившим Родом, ані з історичною спадковістю», не дасть Україні «тої сталої твердої і непохитної точки опори, без якої ані консерватизму, ані монархізму українського помислити властиво не можна».

Левову частку свого часу в еміграції Євген Чикаленко присвятив підготовці до друку та публікації мемуарів. Вірив, що його спомини «послужать камінчиком для фундаменту» української державності. Для нього це було й джерело фінансової підтримки, адже Євген Харлампович, як і більшість українських емігрантів, бідував. Водночас його спогади й щоденники дають змогу відчутти переживання одного з найяскравіших представників української еліти, що стояла на порозі побудови незалежної держави у 1917–1921 роках, але, попри всі зусилля, так і не реалізувала шансу.

У 1925-му Чикаленко з дружиною переїздить до Праги й Подебрадів у Чехії, де обіймає в Українській господарській академії посаду голови Термінологічної комісії. На схилку літ йому довелося пережити трагедію: 1928-го у в'язниці помер середній син Петро, наступного року заарештували молодшого — Івана.

Розмірковуючи наприкінці життя про свою діяльність, Євген Харлампович писав: «До революції я все і вірив і не вірив; часто мені здавалося, що працюєш тільки по обов'язку, і що нічого з тої праці не вийде... А тепер я з спокійним сумлінням можу й вмерти, бо бачу, що з юності взяв правильний курс і йшов по йому, як міг і як умів... у мене не може бути того трагізму, як, наприклад, у Лесевича, який умираючи сказав: «Я всю жизнь шел не той дорогой, какой следовало идти, и только перед смертью в этом убедился». І багато наших земляків от так дурно прожили, працюючи не для свого народу».

«Правильний курс» Євгена Чикаленка є неоціненним дороговказом для сучасної української інтелігенції, безприкладним зразком служіння інтересам свого народу. ■

Стратегія для культури: стимулювати, а не стримувати

Олеся Островська-Люта

Питання наявності/відсутності стратегії стало головним для політикуму й уряду України. Культура тут не виняток, а лише яскравий прояв проблеми

Говорячи про культуру, часто звертають увагу на брак і нестабільність її фінансування впродовж усіх 25 років української незалежності. Та чи справді в цьому основна проблема? Експертна платформа «Культура 2025», поставивши собі таке запитання, дійшла висновку: ні. Річ радше в тому, що держава інвестує кошти здебільшого у стримування, а не в розвиток культурної сфери.

РЕФОРМА: КУДИ Й НАВИЩО?

Від завершення Євромайдану й донині основною риторичною фігурою українського політикуму є здійснення реформ. Суспільство сприймає і підтримує такий підхід, воно прагне змін, міряє якість роботи політиків та урядовців реформістським запалом і вимагає усунення нездатних пропонувати й утілювати інновації. Політичний клас нині як ніколи чутливий до вимог суспільства, принаймні на рівні слів, тож охоче підтримує консенсус щодо необхідності й невідкладності реформ.

Однак, попри всю лихоманку перетворень, «невидимим слоном у кімнаті» залишається питання, куди й заради чого прагнемо реформуватися. Звісно ж, перетворення можна провести в різних напрямках: до командно-адміністративного способу виробництва або до консервативного суспільного порядку, до ліберальнішого суспільства або до держави загального добробуту—все це буде реформуванням. Тому нині важливо визначитися, куди йдемо і що мусимо подолати на шляху.

Питання стратегії незримою тінню лягло на всі сподівання суспільства й рішення політикуму. Яким хочемо бачити світ за 10, 20 років—принаймні в межах держави Україна—і що слід зробити, щоб цього досягнути? Про які реформи йдеться і яким коштом: суспільним, особистим? Зрештою, кожне нововведення означає, що хтось здобуває, а хтось губить (навіть якщо втрачено є корупційний каркас, котрий, за словами Ярослава Грицака, нині тримає вкупі українське суспільство). Щось стане легшим, а щось важчим.

Такий виклик стоїть і перед культурою. Яким має бути цей сектор за п'ять або десять років? Де саме ключові проблеми й бар'єри? Де можливості? І чи культура взагалі сектор? Як дістатися туди, де ми хотіли б бути в середньостроковій і тривалій перспективі? Уперше ці питання експертне середовище виразно артикулювало ще на початку 2014 року. Тоді—разом із Міністерством

культури України. Усі гостро усвідомлювали потребу глибоких змін, але яких саме, в якому керунку й заради чого?

На той час ані культурне середовище, ані державний апарат не виявилися готовими на це відповісти. Усі попередні роки були позначені песимізмом і зневірою в здатності культурної спільноти щось змінити на краще, відтак жодного «домашнього завдання» не було виконано. У момент «вікна можливостей» ми опинилися без аналітичного підґрунтя для дій, без жодного артикульованого, продискутованого бачення майбутнього й більш-менш адекватного нашої візії плану дій. Усе належало робити мало не з нуля.

ЗАЛУЧИТИ ВСІХ

Звідти й виростає ініціатива «Культура 2025», яка стала спробою об'єднати в одному спільному процесі стратегування та державні служби й експертизу, яка в культурі великою мірою належить до недержавного сектору. Щоб зібрати якомога більше експертних голосів, було проведено вісім обговорень в обласних центрах (від Запоріжжя до Чернівців) і десять секторальних робочих зустрічей. Спеціалісти із царини літератури, бібліотечної та музейної справи, візуального мистецтва, музики тощо дискутували про те, в чому основні проблеми культури і як їх вирішувати. Весь процес об'єднав близько 600 фахівців із різних регіонів України.

У КРАЇНІ НАДЗВИЧАЙНО ГОСТРО СТОЇТЬ ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ: УКРАЇНЦІ НЕ ДОВІРЯЮТЬ ФОРМАЛЬНИМ ІНСТИТУТАМ І ПРАВИЛАМ, ВИРОБЛЕНИМ БЕЗ ЇХНЬОЇ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ УЧАСТІ

Чому це важливо? Бо в країні надзвичайно гостро стоїть проблема суспільної довіри: українці не довіряють формальним інститутам і правилам, виробленим без їхньої безпосередньої участі. Наша довіра до формальних установ і правил часто базується на прихильності персональній: ми довіряємо інститутіві головню через те, що впевнені в конкретній людині. Саме тому в Україні таке значення має особистість. Темною стороною такого стану суспільства є хронічний вождизм у політичних партіях. А ще—випадки, коли «не та» особа на «не тій» посаді стає причиною руйнування довіри до всього інституту. Утім, є і добра новина: із появою

«тієї» людини довіра до установи може відродитися. Хоча це хисткий і непевний стан справ, на якому дуже важко вибудувати щось солідне й тривале.

Як у такому разі формувати нові інститути, стратегії, виробляти закони? Відповіддю на це може бути максимальна інклюзивність самих процесів пошуку нових рішень. Напрацьовувати в такому разі підходить краще спільно. Але це надзвичайно складний, тривалий і громіздкий процес, який вимагає терпіння й суттєвого залучення—інтелектуального, часового—всіх зацікавлених. Ми ще не вміємо добре робити це, ще не розуміємо потреби зусиль кожного. Утім, здається, немає іншого виходу, окрім учитися, навіть ціною болочих помилок. Отже, процес стратегування, модерований «Культурою 2025», є саме таким—спрямованим на залучення й дослухання до різних голосів. Це вдається з перемінним успіхом. Але іншого доброго способу наразі просто немає.

КУЛЬТУРА ДЕРЖАВНА Й НЕЗАЛЕЖНА

Зі зміною уряду наприкінці 2014 року «Культура 2025» продовжила роботу вже як незалежна волонтерська ініціатива. А міністерство поновило діяльність у звичному з радянських часів режимі. Чому? Схоже, ситуація висвітлила те, про що вже досить чітко говорять експерти з питань культури, незалежно від їхнього інституційного—бюджетного чи небюджетного—статусу. В Україні є два паралельні культурні процеси: один—у бюджетній сфері, другий—у позадержавному секторі. Між ними—пустеля недовіри та взаємних підозр. І саме над подоланням такого стану речей слід працювати найближчими роками. Це навіть не питання політичної волі, бажання чи фахового бачення: недержавний сектор культури є нині настільки вагомим гравцем, а державний часто виявляється настільки безсилим, що іншого шляху просто не видно. Лікувати рани взаємного відторгнення доведеться просто відповідно до перебігу подій: державний сектор може розвиватися лише підсилений ідеями, вміннями, кадрами з недержавного, а недержавний—гостро потребує сталості й слабкої, але все ж таки інфраструктури державного сектору.

Насамперед важливо зрозуміти місію культури, якою вона є з погляду суспільства. Це база й основа. Чому соціум повинен інвестувати свої доволі обмежені нині ресурси в культуру? У чому цінність культури для нього загалом? Це питання впродовж п'яти згаданих сесій обговорювало понад 30 експертів. У результаті сформувалася така пропозиція місії: культура дає суспільству змогу осмислювати власний досвід, уявляти і планувати своє майбутнє в мінливому світі. І таким чином суспільство стає більш зрілим та відповідальним.

Наприклад, візьмімо один із найвидатніших українських фільмів останніх десятиліть—«Плем'я» Мирослава Слабошпицького. Він допомагає задуматися про стан суспільства, його болі та поразки, про індивідуальні прагнення й травми, спонукає розпочати дискусію і тим самим створює нагоду осмислити колективний досвід. Наступним кроком мала б стати спроможність приймати рішення і змінювати ситуацію на краще. Або, наприклад, згадаймо роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів». Чим він є з позиції суспільного розвитку? Саме можливість осмислити приховану, заборонену історію України

Українська м'яка сила. «ДахаБраха» успішно гастролює світом

й особисті історії українців, а також те, як давні драми формують—або й отруюють—наше сьогодення. Звичайно, ані роман, ані фільм не є способом вирішити всі суспільні проблеми, але це безперечний спосіб поставити їх на порядок денний і спрямувати інтелектуальні зусилля на вирішення. Під цим кутом зору культура є чимось куди більшим, ніж засіб декорування реальності. Йї ігнорувати культурний потенціал задля суспільного розвитку сьогодні неприпустиме марнотратство.

При цьому надзвичайно важливо—і надзвичайно складно з огляду на нашу історію—не скотитися у вульгарне й абсолютно неефективне нині індоктринування мас через культуру. Немає сенсу дозволяти «правильне» мистецтво й боротися з «неправильним», визначати готові межі добра і зла, насаджувати якийсь окремий наратив, стиль, підхід, бачення минулого. Це є непродуктивним і небезпечним, бо антагонізує суспільство. Згадаймо, що українці відповідають токсичною недовірою на встановлені для них силою політичної сваволі правила й рамки. Значно продуктивніше стимулювати самостійність мислення і свободу творчості, водночас постійно тримаючи на порядку денному питання особистості та суспільної відповідальності, через дискусії, публікації, мистецькі проекти, дослідження, університетські курси. Форм безліч.

МАЙБУТНЄ КУЛЬТУРИ ТА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО

Із запропонованої експертами місії культури випливає і бачення культури України через 10 років. Ця візійна рамка є пунктом відліку, відштовхуючись від якого на платформі «Культура 2025» сформовано дальші стратегічні пріоритети й цілі. Ще однією такою точкою відліку є напрацьовані «дерева» проблем і рішень під час регіональних та секторальних експертних дискусій. Отже, якою мала б бути царина культури в Україні 2025 року? Ми уявляємо її так: у 2025 році суспільство не обмежується сприйняттям культури виключно як сфери декоративного й розважального; натомість вона виносить на порядок денний ключові суспільні питання: що і як робити

задля стійкості розвитку та якісного функціонування суспільства, а також для повноти життя й особистісного розвитку його членів.

Куди ми хотіли б дістатися за 10 років, це можна описати різними способами. Наприклад, культура стає сферою і способом вироблення суспільних компетенцій. Зокрема, критичного й системного мислення, емпатії, вміння творчо вирішувати завдання, розуміти інші культурні контексти тощо. А ще вона постає як середовище, котре дає змогу вчитися, пізнавати нове. Вона включає самоосвіту, неформальну освіту, навчання протягом життя. Таким чином створюється більше можливостей самореалізації для членів суспільства у навколишньому світі, який стрімко змінюється.

Фактично на всіх візійних сесіях експерти говорили про те, що культура незамінна для творчого розвитку людини. А це допомагає особистостям бути більш адаптивними, самозарадними в мінливому світі. Ми не знаємо, які обсяг і тип інформації будуть нормою для людей років за 20, які перед ними стоятимуть виклики і з якими проблемами їм доведеться зіткнутися. Тому безглуздо покладатися на старі норми, треба стимулювати винахідливість людей і гнучкість інститутів. Культура в цьому неперервершена: саме вона допомагає розвиватися вашій уяві, дисциплінує, формує системність і критичність мислення. Для цього останнього, мабуть, немає кращого способу, ніж читання, а це вже точно царина культури.

КУЛЬТУРА КРИТИЧНО ВАЖЛИВА ДЛЯ ПОСЛАБЛЕННЯ ВЗАЄМНОЇ СТИГМАТИЗАЦІЇ ТА НЕДОВІРИ СЕРЕД МЕШКАНЦІВ РІЗНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Так само культура критично важлива для послаблення взаємної стигматизації та недовіри серед мешканців різних регіонів України. Спільна участь у мистецьких подіях не тільки робить людей більш товариськими — вона у принципі допомагає побачити і сприйняти того, хто відрізняється, переконатися, що інший не такий уже й інакший. Корисною є і просто більша мобільність, можливість подорожувати Україною. Культурний туризм тут дуже й дуже ефективний. Усе це мало б сприяти більшій єдності наших співгромадян, їхній спроможності долати історичні виклики, які саме стоять перед країною та суспільством. Це звучить дещо патетично, але, по-перше, культура завжди має в собі трохи пафосу й самоіронії, а по-друге, при такому масштабі викликів, як нині, дециція патетики не завадить. Важливо не дати їй виродитися в офіціоз.

Окрім того, ми пропонуємо бачити культуру як прояв м'якої сили, спосіб присутності України у світі задля зменшення зовнішніх загроз і примноження продуктивних партнерств. Культура здатна допомогти українцям у різних культурних контекстах зрозуміти іншого, продуктивно комунікувати з ним, спільно створювати цінність. Що це все означає в повсякденних термінах? Кожному з нас значно легше осмислити підходи, уявлення, поведінку французів, китайців чи іранців, якщо ми трохи знаємо

їхню культуру. Ми менше стигматизуємо чужинців, якщо бачили їхні фільми, читали їхні книжки, бачили їхню архітектуру. Це послаблює наш страх і підштовхує до інноваційних рішень. Ми повинні вчитися розуміти зовнішній світ і співпрацювати з ним. А для цього — читати, дивитися кіно, слухати музику, надихатися.

Яскравим прикладом здатності творити культуру, насичуючись власною традицією і будучи відкритим до інших, є гурт «ДахаБраха» — щемливо автентичний і водночас переконливо глобальний. Той випадок, коли бачимо спроможність думати (шукати, відчувати) глобально, а діяти локально. Так само й розуміння чужих культур дасть українцям змогу почуватися впевнено на світовій арені — і в комунікації країни зі світом, і в межах просто приватного життя. Подорож — це коли ми не боїмося загроз зовнішнього світу й готові сприйняти нові враження та досвіди. Нам не страшно, нам цікаво, ми здолали свою болючу провінційність і на рівних пізнаємо світ. І культура в цьому прекрасний помічник. Це справді м'яка сила.

ЩО І ЯК ЗМІНЮВАТИ?

Це лише частина описів майбутнього української культури, запропонованих експертами. Але вона показує орієнтовний напрямок руху: діяти в інтересах розвитку суспільства, робити наголос на освітньому потенціалі, стимулювати свободу творчості й незалежність мислення, долати стигматизацію та взаємні страхи.

Чи готова нині до цього вся держава машина України? На жаль, абсолютно ні. Вітчизняний держапарат виростає корінням із пізнього сталінського періоду. Це не спадкоємець УНР, ЗУНР чи Гуляйполя. Державні інститути, з якими українське суспільство живе досі, сформовано для тоталітарного суспільства на основі авторитарних традицій Російської імперії. Суспільство тут лише руки, підпорядковані вищим органам мислення й волі. У радянські часи — Комуністичній партії. Причому руки зв'язані, суворо контрольовані під час будь-якої дії.

Та й загалом наші державні інститути досі виходять із презумпції винуватості: кожен, із ким вони взаємодіють, має довести свою невинуватість, а доти не заслуговує на довіру й повагу. Анонімної поваги взагалі не існує як чинника всередині держсектору. Так, є персональна повага, але на неї треба заслужити. Звідси болючість спілкування громадян із більшістю державних чи й просто бюджетних інституцій. Це дзеркальна ситуація: суспільство не довіряє інститутам, інститути — суспільству, причому прагнуть над ним домінувати. Що в цій ситуації змінювати — суспільство чи інститути? Ми знаємо історичні прецеденти, коли змінювався соціум, але це не той шлях, яким ми хотіли б чи могли рухатися. Українське суспільство з моменту падіння СРСР суттєво еволюціонувало в бік більшої самостійності, а нинішня криза свідчить, зокрема, що інститути разом із ним не розвинулися. А це поставило на межу виживання всю країну. І культурний сектор державної машини не виняток: сумнозвісний анекдот про «прачечную» тому підтвердження.

Отже, слід визначити стратегічні цілі. Ми знаємо, яким може бути призначення культури з погляду суспільства, маємо візію, куди хотіли б дістатися, знаємо, з якої точки стартуємо, тобто здатні окреслити

орієнтири. «Культура 2025» пропонує два набори цілей: інфраструктурні й суспільні. Причому перші є умовою ефективного виконання других і трохи їх переджають. Що це означає?

Передусім треба змінити модель управління в культурі: від вертикальної командно-адміністративної, сталінської за суттю, варто перейти до більш горизонтальної, базованої на так званому відкритому доступі. Тобто на порядку, коли суспільство знає, які є умови для доступу до суспільних ресурсів, системи прийняття рішень, може виконати ці умови і їх дотримувати. Працюють соціальні ліфти, система дає змогу дістати освіту, роботу й фінансування тому, хто сумлінно виконує кваліфікаційні умови. Очевидним утіленням відкритого доступу є найрізноманітніші конкурси, зокрема на фінансування й посади. Так само варто делегувати якнайбільше функцій, нині зосереджених у руках виконавчої влади, в інші сектори. Скажімо, навіть у такі банальні, як проведення державних свят і представлення України на міжнародних культурних форумах. Уряд оперує суспільними коштами, тому повинен зберегти функцію фінансування, приміром, свят чи міжнародних презентацій, але лише через прозорий конкурсний механізм, ради експертів та громадські організації — тоді як сам не має нічого організувати. Це не тільки підвищить продуктивність системи управління, а й сприятиме подоланню корупції.

При цьому державний і недержавний сектори культури мають бути урівняні в правах. Нині перший має здебільшого права (як-от на фінансування із суспільних грошей), натомість останній — свободу.

Ціллю має стати також перехід до моделі інституції, зорієнтованої на суспільство, а не на свої керівні органи. Така інституція більш автономна у своїй діяльності й має достатньо інструментів, щоб забезпечувати власну незалежність.

І, звичайно, модернізація освіти. Це ще один принциповий момент.

Власне, три названі цілі (зміна моделі управління; перехід до більшої автономії інституції культури; модернізація освіти) і є тими, що допоможуть рухатися далі — до розвитку суспільства. Тобто до другого набору цілей (посилення ролі культури в процесі суспільного примирення; актуалізації її освітнього, інноваційного та комунікаційного потенціалу).

Такі підходи містить запропонована візія майбутнього культури, яка супроводжується доволі конкретними завданнями. І все це є цілком реалістичним при достатній політичній волі зверху та підтримці й позитивному тиску культурної спільноти.

Отже, знову повертаємося до необхідності поєднати два культурні процеси — зусиллями як експертів, так і державного апарату. Було б лицемірством стверджувати, ніби це легко. Однак українське суспільство й держава не мають іншого виходу, окрім працювати на узгодження та поєднання зусиль. Держава, що не відповідає станові суспільства, є не більш ніж карго-культ, умовністю, яку змете почерговий Майдан, а суспільство без ефективного держави — лише етнографічною групою. Отже, хочемо чи ні, нам доведеться узгодити, зрештою, свої візії та підходи й виступити із цілісною стратегією, вирішивши нарешті, чого ми хочемо більше: стимулювати культуру чи стримувати її розвиток. ■

К Н И Г А Р Н Я

29 грудня 2015 року — 16 січня 2016 року чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

28 грудня, 17:30 — «На пошанівок Володимиру Свідзинському». Музично-поетичне дійство до 130-річчя від народження поета.

29 грудня, 18:30 — підсумки літературного року від Ірини Троскот та Євгенія Стасіневича.

12 січня, 18:30 — Facebook-література.

Публічна дискусія (Сергій Іванов, Богдан Логвиненко та ін.).

15 січня, 18:30 — проект «Війна».

Зустріч з Олексієм Биком, прес-секретарем ДУК «Правий сектор».

16 січня, 12:00 — дитяча субота із Сашком Дерманським.

Львів (просп. Свободи, 7):

12 січня, 18:00 — презентація «Щоденників успіху» Романа Кушніра.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

28 грудня, 18:00 — презентація фільму «Місце одне — життя різне».

Дніпропетровськ (вул. Глінки, 15):

15 січня, 18:30 — дискусія «Мовне питання: що змінилося після Майдану?».

Інформаційний партнер

ТИЖДЕНЬ

Із повним переліком заходів та його
можливими змінами ви можете
ознайомитися в Книгарні «Є»
у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Крістін Бардслі:

«Британське кіно пронизане європейською традицією артхаусу»

Спілкувалася
Ганна
Трегуб

Радниця з питань кіно Британської ради Крістін Бардслі розповіла *Тижню* про головні тренди сучасного британського художнього та документального кіно, проблеми, які сучасність ставить перед кінодистрибуцією.

Однією з найобговорюваніших тем в українському кіносередовищі є потреба долучити нашу державу до схем копродукції кіно, як це є у всій Європі та багато де у світі. Як до питання копродукції кінофільмів підходять британці?

— Особисто мені хотілося б, щоб Велика Британія випускала більше фільмів у копродукції, ніж тепер, бо їх недостатньо. У цьому процесі багато що зав'язано на англійській мові. З погляду виробництва кінострічок моя країна перебуває якраз між США та континентальною Європою. Є багато таких британських режисерів, які своїми потенційними глядачами бачать саме жителів Нового світу, особливо коли йдеться про комерційне кіно. Якщо відкинути прив'язку до англійської мови як один із вагомих факторів, тоді, мабуть, є сенс подивитися й пошукати партнерів для виробництва спільно кіно в різних європейських країнах. Як на мене, британським режисерам і продюсерам треба звернути більше уваги на цей географічний ареал. Як показує досвід, якщо різні європейські кіновиробники починають співпрацю, то в результаті отримують непоганий продукт. До того ж йдеться й про вирішення фінансового питання.

Британська рада всіяко намагається стимулювати наших кіновиробників знаходити можливості для копродукції з різними європейськими партнерами. Також ми є членом Європейської промоції фільмів (EFP), організації, яка має багато ініціатив і можливостей для підтримки кінопродюсерів, від Сполученого Королівства. Зокрема, EFP надає їм можливість використовувати Каннський кінофестиваль як своєрідний робочий майданчик або влаштовує кінолабораторію на Торонтському кінофестивалі. Ці та інші ініціативи покликані підтримати роботу європейських продюсерів та спонукати їх до шляхів, які ведуть до копродукції в кіно. Зі свого боку Британська рада підштовхує наших продюсерів брати участь у заходах під егідою EFP і шукати засоби для того, щоб створювати нове кіно разом із європейськими партнерами.

2014 року у Великій Британії вийшло 255 нових художніх фільмів, лише 15 із них — у копродукції. Справді, це дуже маленька кількість. Думаю, такого кіно має бути більше. Це те, чого британська кіноіндустрія може навчитися в європейській.

У чому, на ваш погляд, полягає специфіка британського ігрового кіно, яка відрізняє його від європейського континентального й американського?

— Якщо подивимося на британську кіноіндустрію, то там багато різних франшиз, зокрема таких, як Бондіана, фільми про Гаррі Поттера, «Зоряні війни», фільми про Шерлока Голмса тощо. Ці кінопопеї є творіннями великих кіностудій, які розташовані в США й орієнтовані на тамтешнього і, власне, світового глядача. Цілком нормально, що британські кінорежисери працюють на США. Трохи інша ситуація з незалежними творцями кіно, такими як Рой Андерсон, автор фільму «45», котрий цього року відкривав київський кінофестиваль «Молодість». Згадана стрічка торкається суто європейських сприйняття дійсності та психології, є майстерною грою з емоціями та переживаннями глядачів. Це ті матерії, з якими також працює Пітер Грїневей, автор фільму «Рембрандт. Я обвинувачую!»! Це два потужних тренди британської кіноіндустрії, які співіснують поряд. Статистика продажу кіно квитків

Крістін Бардслі — радниця з питань кіно в Британській раді з 2001 року. Має різноплановий досвід, зокрема працювала за кордоном у міжнародних донорських проектах. У Британській раді розробляє кінопроекти, курирує програми й консультує щодо відбору британських короткометражних і повнометражних фільмів на міжнародних фестивалях та інших заходах. Також веде напрям документалістики в згаданій культурній інституції.

протягом 2014 року свідчить, що популярність стрічок, створених незалежними британськими кінорежисерами, є співмірно високою з відвідуваністю фільмів із якоїсь кінофраншизи, скажімо, чергової частини Бондіани «007: координати «Скайфолл», тобто з продуктом великих кіностудій. Кіно британських незалежних режисерів нині почувається вельми непогано в себе вдома, до того ж воно має радше європейське, ніж американське обличчя. Це не означає, що воно непопулярне в Північній Америці. Зовсім навпаки. Але пронизане європейською традицією архаїзму. Сутність американської кіноіндустрії полягає в тому, що вона гостріше, ніж британська, заточена під комерцію.

У чому Велика Британія сильна? У своїх кіноакторах, згадати хоча б Ена Маккеллена чи Бенедикта Камбербетча. Знаєте, чому так? Бо здебільшого всі вони починали свою кар'єру на сцені театру. Спочатку в них була театральна сцена, а далі вже кіно й телесеріали. Це те, чого майже немає в США. Британські актори, режисери й автори сценаріїв є дуже мобільними, швидко можуть переключитися з театральних спектаклів на фільми чи телесеріали, а потім знову повернутися до театру. Яскравий приклад — Бенедикт Камбербетч, який на високому рівні грає головну роль у шекспірівському «Гамлеті» й водночас дракона Смока в «Хоббіті» Пітера Джексона та Шерлока Голмса в телесеріалі. І в усіх трьох жанрах почувається як удома. Але його найбільші ролі ще попереду.

Ви курируєте напрям кінодокументалістики в Британській раді. Яке документальне кіно прагнуть знімати й відповідно люблять дивитися британські режисери та глядачі?

—Традиція нашої кінодокументалістики вельми потужна, сягає 1930–1940-х років. Британці і тоді, і тепер цікавляться своєрідним соцреалізмом у стилі Гемфрі Дженнінга, який змалював життя британського суспільства від найвищих до найнижчих прошарків. Але не варто думати, що британська документалістика зациклена на Великій Британії як такій. Нині всі ми живемо в глобальному селі, тому те, що сталося в Пакистані, ПАР, Німеччині чи США, впливає і на Сполучене Королівство. Прикладом найкращого британського документального фільму сучасності є «Один день у вересні» режисера Кевіна Макдональда про вбивство 11 ізраїльських атлетів на Олімпійських іграх у Мюнхені 1972 року. Також нещодавно світ побачила документальна стрічка про шахтарів Уельсу та їхні страйки в часи Маргарет Тетчер і її наступників. Не чужою нашим документалістам є й тема конфлікту в Північній Ірландії.

Британці люблять документальне кіно, й українська документалістика їм цікава. Зокрема, такі стрічки, як «Майдан», знята Сергієм Лозницею, «Російський дятел» Чеда Гарсія. Наступного року, думаю, у Британії покажуть українську документалістику про АТО. Напевно, станеться це або на Docfest, або на Лондонському чи Единбурзькому кінофестивалі.

На які виклики доводиться відповідати британській кіноіндустрії, щоб конкурувати у світі? Йдеться радше про особливості кінопроцесу чи про форми дистрибуції готових кінострічок?

—Думаю, нині можливі великі зміни та зрушення, зокрема якщо додати сюди механізми, знайдені протягом останніх кількох років у царині кіноди-

стрибуції. Старі моделі працюють дедалі гірше. Що саме я маю на увазі? Дистрибуцію до кінотеатрів, угоди лише між мовниками. Частина цього ландшафту суто фінансова: нині ані кіновиробник, ані глядачі не мають величезних грошей. До того ж інтернет змінив майже все. Великою проблемою є піратство, але це феномен, який неможливо зупинити. Кіноіндустрія як така повинна з усім цим рахуватися. На порядку денному стоїть розробка такої форми кінодистрибуції, що відповідатиме способам, якими глядачі хочуть споживати кіно. Поки що в різних країнах світу, зокрема й у Великій Британії, відвідуваність кінотеатрів доволі висока, бо це один із різновидів соціального досвіду. Але разом із тим кіно дивляться на комп'ютерах, планшетах і смартфонах, по телевізору. Має бути знайдено спосіб, щоб усе це відбувалося легально й доступно. Піратське кіно можна скачати й подивитися в не надто хорошій якості, але окрім цього повинна бути можливість подивитися його у форматі HD (тобто в найвищій якості) за доступною ціною. Очевидно, що буде створено такі платформи, які забезпечать щонайширший аудиторії доступ до високоякісного кінопродукту. Все описане вище є частиною процесу монетаризації інтернету.

Сусідні Румунія та Болгарія вже давно є майданчиками, де різні світові кіностудії та незалежні режисери знімають нове кіно. Що в практичному вимірі не дає Україні, яка ані за технічними, ані за природними параметрами не гірша від своїх сусідів, гідно з ними конкурувати в цій царині?

—У згаданих країнах прихід кіновиробників і приплив інвестицій пов'язані з тим, що вони якісно оновили свої виробничі потужності, а також ухвалили сприятливе для кіновиробників законодавство, зокрема сприятливе податкове навантаження. Якщо такі норми запровадять в Україні, це, безперечно, привабить закордонних режисерів. Хороші кіностудії, чудові локації для зйомок — усе це у вас уже є. Лишилося додати податкові пільги для кіновиробників. З такою схемою можна виходити на майданчики, де збираються провідні кіновиробники світу, зокрема Каннський і Берлінський кінофестивалі, й пропонувати себе як країну, де є все для того, щоб знімати кіно. Там-таки можна пропонувати себе як глядацьку аудиторію для показу кіно, знятого в копродукції на ваших теренах. Саме так відбувається у Великій Британії. Так вже склалося, що частину сцен до фільмів індійського Боллівуда їдуть знімати до Лондона абоощо. Сміх сміхом, але ми говоримо про креативну індустрію, яка дає прибутки й створює нові робочі місця.

Україна нещодавно стала частиною програми Creative Europe, що відкриває нові шляхи й можливості для співпраці між вашою країною та рештою європейських держав у царині культури, зокрема кіно. Британським кіновиробникам цікаво, яким чином вони можуть тісніше співпрацювати з вашою країною як одним із партнерів, і нині вони шукають певні шляхи, щоб практично реалізувати таку співпрацю. Це питання перебуватиме у фокусі впродовж наступних кількох років. Україна має низку непоганих кіноіндустрій, талановитих кінооператорів, режисерів, що становить двосторонній інтерес і може забезпечити взаємну вигоду. ■

Прощавай, старий рік

Лесь Терен

Добігає кінець рік. Хороша нагода усамітнитися в тиші, підсумувати, що залишив цей рік у долі та в серці. Серед іншого перечитую сторінки свого щоденника. Ті, котрим поділився з редакцією, і ті, що писав лише для себе.

Зима: мої уїдливі усмішки з незграбності та дурості кримських «корманічів». Весна: яре обурення злочинами окупантів. Літо: відрив від самої присутності російських зайд, що заповнили вулиці та ще й по-хазяйському приглядають собі місце, аби осісти тут і стати моїми сусідами. І скрізь, як мантра, під кожним записом: надія, надія, надія на Україну... А ось кілька пропущених тижнів. Так, була криза жанру наприкінці літа, навіть хотів кинути свій щоденник. Бо реготати над окупантами вже набридло. Їхній репертуар за півтора року вивчив досконало, тож уже нічим вони не здатні ні здивувати, ні розізлити мене. А спалахи гніву, що колись спонукали «хапатися за перо», перетворилися на глибше почуття: німу, затаєну, люту ненависть. Серце призвичаїлося до неї, вона стала новою нормою життя. І словами собі ради вже не даси.

Але ось знову збентежені рядки з купою знаків оклику: осінь. Таки пробрили мою броню, поцілили в саме серце. Ні, не окупанти. Ті вже не здатні нічим похитнути, про них майже й не пишу. Чонгар! Вересневе дежавю 2014 року, коли ми тут залишилися наодинці із «зеленими чоловічками». Тепер зустрічаюся із «зеленими» знов, але вже за спинами українських прикордонників на Чонгарі. Активіст «Правого сектору» весело шарить у мене по кишенях зі словами, котрими не ділитимуся з пресою, не пакоститиму приватного щоденника. І без записів не забуду. Як і щасливу фізіономію їхнього командира Іслямова серед моря коло-радських стрічок на «Параде Пабеди» в свіжоокупованому Сімферополі минулої весни.

Краплі стеарину на аркушах: «енергоблокада». Озброєні чонгарські хулігани виявилися дрібницею порівняно з реготом та улюлюканням у бік Криму соцмереж усієї України. Гасло «всі патріоти з Криму виїхали, залишилася одна наволоч» знести було найважче. Хай не брешуть, що ми, українське підпілля, тут раділи «затъмаренню». Не раділи. Бо, добре знаючи продажність ініціаторів, перед-

бачали, що все обернеться ще одним програвом України. Наших справжніх думок не знає ніхто, бо в нас подвійна самоцензура: про одні речі мовчимо, аби не заарештувала ФСБ, а про інші — аби не зіпсувати стосунків із тими в Україні, кого все ще вважаємо друзями.

Все ще вважаємо, за давньою звичкою. А от нас уже ні.

«Мы не видим этих этнических русских и украинцев, которые сделали бы что-то для Украины. Многие этнические украинцы переехали на материковую часть — больше они ничего не сделали. Другие остались», — помножив усіх нас на нуль нардеп Джемільєв, що визначає тепер державну політику щодо Криму. Ні, шановний, дещо ми таки «сделали». Ми не покинули малої батьківщини та не зрадили великої. Лише присутність тут нас, свідомих громадян України, що не посягнуть перед ворогом зі свого місця, тільки ще й робить Крим українським, бо держава — це люди, а не гектари. Ми, на відміну від місцевих «хохлів», погидували прикинутися росіянами та благонадійно прислужуватися новому «Отечеству». Багатьом це коштувало роботи. Але ненависть сильніша. Ми останне, що лишилося в Криму українського.

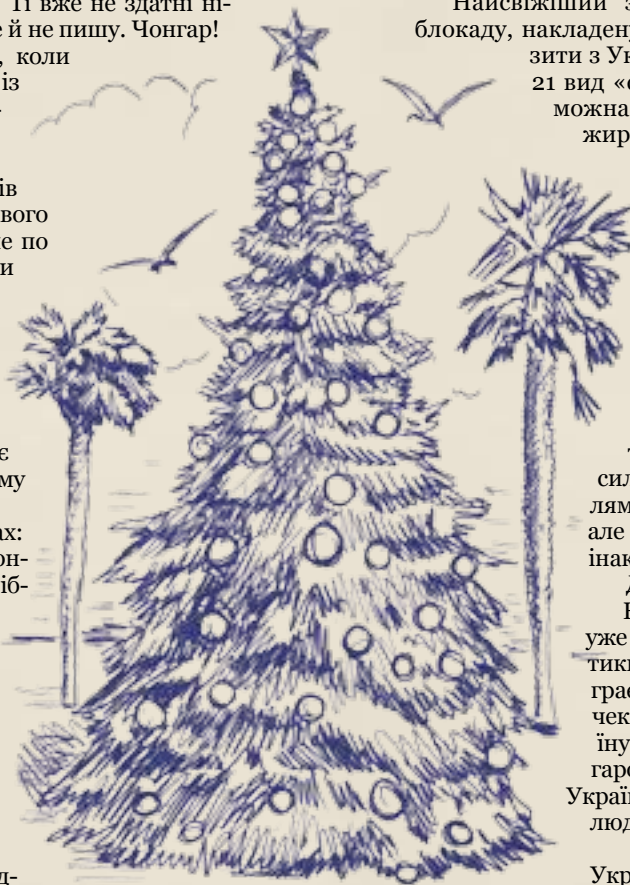
Найсвіжіший запис про нову продовольчу блокаду, накладену вже Кабміном. Віднині вивозити з України в Крим дозволено лише 21 вид «соціальних продуктів». Гречку можна, а перловку ні. Стетану 20% жирності можна, а 15% зась. Те, що починалося як гучна боротьба з колаборуючими олігархами, закінчується як дрібязкова, принизлива капость найслабкішим. Отже, такі перекопані нардеп прем'єра, що нас тут уже немає...

Свіжа рана, завдана Чонгаром (а точніше, Україною, що байдуже кинула нас на поталу отим «чонгарам»), болить сильніше, ніж рани, завдані москалями. Бо звір у лісі може тебе з'їсти, але не образити. А от із людьми інакше...

Далі записів поки що немає.

На нас полюють окупанти. Нас уже «не бачать» вітчизняні політики. Чорт із ними всіма. Ми не граємось у солдатики на камеру, а чекаємо на свій час боронити Україну, котра починається не за Чонгаром, а тут, у наших домівках. Бо Україна — це, повторюю, не гектари, а люди. Ми самі тут і є Україною.

Прощавай, старий рік. Слава Україні! ■

Довга дорога до Києва

Станіслав Васін

Упродовж півтора року в окупації я вперше покинув зону АТО за пропускною системою, вимушено відбувши до Києва. Маршрут склав таким чином: із Донецька мав дістатися до Костянтинівки, звідки вже поїздом збирався доїхати до столиці. І головне питання полягало в тому, як опинитися власне в Костянтинівці, бо виїжджав я в самісінський пік «перемир'я», коли в обласному центрі чулися залпи важких гармат, а в новинах раз по раз передавали, що от-от закриють частину блокпостів. Зрештою, найняв машину за 400 грн зі ще трьома такими самими «щасливцями» й вирішив не ризикувати, а їхати прямо, не пересідаючи на муніципальний транспорт.

Із Донецька ми вирушили о 02:00 за київським часом і вже до 03:00 прибули на нульовий блокпост перед КПП «Георгіївка» — у черзі виявилися шостими. Окрім п'яти машин, що стояли перед нами, ліву частину траси перекривав джип, водій якого пояснив: тільки через його труп тут проїдуть пільговики й пропускати нікого він не збирається. На першому блокпосту «ДНР» виникли претензії: чому їдемо в комендантську годину?

— Ну, так що? Как будете задабривать? Сразу говорю: денег не беру, — почав молодий «республіканець» з автоматом.

Водій зніяковів. Мовляв, обставини. Якщо вночі не їхати, то взагалі не встигнеш пройти блокпости, обіцяв на зворотному шляху привезти цигарок. Але деєнерівець зрізав усі його аргументи:

— Мнє-то всьо равно, я меняюсь, на обратном пути меня тут уже не будет.

Зрештою «захисник» змусив водія відчинити багажник і показово ламаюю українському почав перелічувати (!):

— Гранатомети, міномети, додаткові стрічки... Шо-то єсть?

Звісно, нічого не знайшлося, і після шелестіння рублевих папірців нас відпустили.

Наступні 5 год (до відкриття блокпоста) проминули в спостереженні за чергою, що безперервно зростала: впродовж двох перших додалося машин зо 200. Специфічним виявився і похід у вбиральню, коли на холодному вітрі тяглася з узбіччя до поля невеличка черга тих, хто запитав у «поверненців»: «Ну що там, живий? Немає мін?».

Іще однією «розвагою» виявилися бесіди в салоні, коли на мій превеликий подив з'ясувалося, що жоден із пасажирів терпіти не може «ДНР». Донеччанка, яка сиділа поруч, намагалася переконати, що весь негатив, який можна побачити на «народній землі», пов'язаний із війною. У відповідь водій тут-таки закричав:

— Та куди вже воювати? Ну куди, ви мені скажіть? Війна геть вичерпала

себе! Хіба в когось ще є відчуття, що здобудуть Маріуполь, що відіб'ють решту Донецької області? І навпаки: хтось вірить, що візьмуть Донецьк? Та неможливо це! Он чуєте? Куди ото вони зараз лушлять?! (Через поля саме застрочив кулемет. — Авт.). Так, аби тільки не заснути, та й годі. Я до війни 7 тис. грн без проблем отримував, і кар'єра була, і робота. А тепер вожу вас. Маячня це, а не «ДНР»!

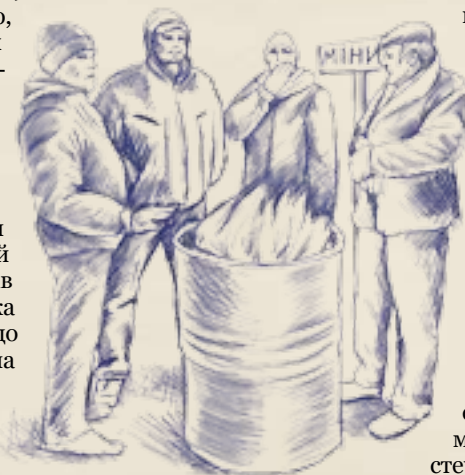
Ближче до 08:00 і відкриття КПП почалися перші сутички між пільговим контингентом і тими, хто стояв тут уже 5 год. Але ми, хвалити Бога, доволі швидко промчали через блокпост і за якийсь час так само благополучно перетнули «Георгіївку», звідки я нарешті дістався до Костянтинівки й за 15 із половиною годин опинився в нашій столиці.

Назад уже рухався громадським транспортом через Майорськ, де перед моїми очима постала незабутня картина. Це були ті, хто намагався в'їхати на неокуповану українську територію. Кушивши в Костянтинівці «квиток» на автобус за 250 грн, я дістався до Артемівська, де всіх пасажирів пересадити в інший автобус і довели до КПП «Зайцеве».

На пропускному пункті всіх нас висадили на своєрідному плацу, після чого український військовий сказав вишикуватись у дві шеренги, один за одним, майже півколом, і повідкривати сумки для перевірки. Відтак рядами пустили вівчарку, яка обнюхала речі. Нарешті нам знову дозволили зайти в транспорт, і ми продовжили шлях до Майорська, де мали пересісти вже в останній автобус.

Це місце виявилось піком абсурду, який я спостерігав упродовж усього маршруту. Ми благополучно пройшли 3 км до автобуса, про який було домовлено заздалегідь, упізнали його за номерними знаками, але довкола коїлося стовпотворіння: близько сотні людей, котрі чекали на муніципальний транспорт у «ДНР», і три сотні — в бік Зайцевого, тулячись в одній величезній черзі, яка нагадувала швидше збіговисько якихось безхатків. І безліч автомобілів: я налічив їх близько 500, і це вже о 09:30! Але ми знову досить швидко промчали повз усіх тих бідолах,

яким іще тільки належало довести своє право торкнутися української землі, і скоро в'їхали до «вільних республік». Мабуть, той культурний шок, якого я зазнав, іще не відійшовши від яскравого й галасливого Києва, повернувшись у Горлівку, залишу для наступного листа. А цей закінчу тим, що вбачив буквально на перших метрах знайомих просторів: «Міні!» — дві іржаві таблички, торсані вітром, котрий звідкись уже нагнав у той день до «республіки» снігу. Що ж, такі написи й справді ментально готують до того, що підстерігає тут на кожному кроці. ■

Гамівна сорочка

Ярослав Пешек

Нещодавно минуло 20 років від дня підписання Дейтонських угод, які поставили крапку в найкривавішому збройному конфлікті на теренах Європи після закінчення Другої світової. Ідеться про війну в Боснії, де за три з половиною роки загинуло понад 100 тис. осіб і більш ніж 2 млн залишилися без даху над головою. У середині 1995 року представники Югославії Слободан Милошевич, Хорватії—Франьо Туджман, а також Алія Ізетбегович від Боснії і Герцеговини підписали угоди, над якими вони працювали впродовж трьох тижнів листопищу на авіаційній базі в американському місті Дейтон.

Дейтонські угоди — це не лише документ про закінчення війни. Вони й досі залишаються канвою, на основі якої зіткано устрій держави, а Конституція — додаток до них. Компромісне рішення для країни, що складається із трьох етнічних громад різного віросповідання, допомогло покласти край суперечкам на національному ґрунті, проте паралізувало діяльність державних органів. Так війна «перетекла» з військової сфери в політичну. «Дейтонський мир» — це, по суті, відкладена війна. Ніби гамівна сорочка для Боснії і Герцеговини.

Таким чином, Боснія отримала одну з найскладніших політичних систем у світі. За положеннями договору, владу розділено на дві частини в пропорції 51:49. Перша, більша, дісталася боснійцям, яких раніше називали мусульманами, і переважно католикам хорватам (разом із боснійцями вони становлять Федерацію Боснії і Герцеговини). Друга — православним сербам у Республіці Сербській. Кожна зі складових має власні органи управління й оперує досить великою автономією.

Центральні органи країни відносно слабкі, до того ж тут усе ще діє специфічний орган представництва міжнародного співтовариства. Членів цієї інституції традиційно призначає Захід. Так сформувалася система, яка на практиці заважає домовитися на загальнодержавному рівні будь про що. Спроби провести реформи тільки провокують політичні конфлікти. Боснійці та хорвати, які мають сприяння Заходу й остерігаються

Одним із суперечливих моментів Дейтона були обмежені повноваження новоутвореного центрального уряду, що майже не давали йому впливу на оборонну політику — вона була під контролем Федерації Боснії і Герцеговини та Республіки Сербської. Натомість угода передбачала роль міжнародних організацій у нагляді за дотриманням домовленостей у певних сферах. НАТО мало контролювати виконання військового компонента. Відтак Альянс активізувався у врегулюванні кризових ситуацій за межами власних кордонів. Це, зокрема, поклато край дискусії про те, чи має НАТО діяти поза своїми межами.

поволення збройних конфліктів, вважають, що ліше залишати все без змін. А боснійські серби, навпаки, виступають за реформи. У цьому їх підтримує Російська Федерація, не бажаючи миритися з органами правління, де працюють призначені Заходом представники.

Як наслідок — сьогоднішня Боснія є однією з найвідсталіших країн континенту, хоча її і накачали мільярдами доларів із-за кордону. Ще від 2003 року в ЄС тривають розмови про членство Боснії і Герцеговини, проте сьогодні такого не уявляють собі навіть єврооптимісти. Одна з найбільших перешкод — величезна корупція, а економіка в ще гіршому стані, ніж до війни. Безробіття, зокрема серед молоді, сягає 57%. Багато заводів стоять закритими, а іноземні інвестори бояться вкладати гроші в країну з непевним майбутнім.

Наслідки кривавого протистояння переживає не лише Боснія. Не тільки на Балканах — по всій Європі циркулює чимало зброї всіх сторін конфлікту. За останніми повідомленнями Amnesty International, озброєннями з югославських воєн користуються навіть ісламісти в Сирії та Іраку.

КОМПРОМІСНЕ РІШЕННЯ ДЛЯ КРАЇНИ, ЩО СКЛАДАЄТЬСЯ ІЗ ТРЬОХ ЕТНІЧНИХ ГРОМАД РІЗНОГО ВІРОСПОВІДАННЯ, ДОПОМОГЛО ПОКЛАСТИ КРАЙ СУПЕРЕЧКАМ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ҐРУНТІ, ПРОТЕ ПАРАЛІЗУВАЛО ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

У 1990-х роках джихадисти з Північної Африки посяли в Боснії зерна радикального ісламу. Тож сьогодні багато боснійців їдуть воювати за кордон. І в цьому випадку підтверджується правило, що недієвий і складний державний апарат не дає змоги ефективно контролювати ситуацію та вчасно реагувати на зміни.

Дейтонські угоди було укладено 20 років тому в Єлисейському палаці в Парижі; за їх підписанням спостерігали тогочасні світові лідери: іспанський прем'єр Феліпе Гонсалес, американський президент Білл Клінтон, французький — Жак Ширак, німецький канцлер Гельмут Коль, британський прем'єр Джон Мейджор та російський прем'єр Віктор Черномірдин. Страшна боснійська війна закінчилась, але ці угоди, на жаль, сформували умови для наступних тліючих конфліктів. Усмішки публічних осіб та політичні компроміси не повинні призводити до встановлення недієвого державного апарату, бо це родючий ґрунт для ще кривавіших воєн. Варто пам'ятати урок Дейтонських угод і у випадку конфлікту на Сході України. ■

ЕКСКЛЮЗИВ

The
Economist

Ювілейне, 30-те видання зі спецпроектom і думками
Крістін Лаґард ■ Марґарет Етвуд ■ Мугаммаду
Бугарі ■ Ніколи Стардґжон ■ Нарендри Моді ■
Малали Юсуфзай ■ Володимира Василенка

За ексклюзивною ліцензією

Тижде́нь

Світ у 2016

Український випуск

Вже у продажу

Подумай, що

зупиняє

тебе

насправді?

www.uniqa.ua

Подумай

